

*Latvijas Universitātes
Filozofijas un socioloģijas institūts
Latvijas Mutvārdu vēstures pētnieku asociācija Dzīvesstāsts*

Mutvārdu vēsture un dzīvesstāsti

*Vadlīnijas
intervētājiem un atmiņu
rakstītājiem*

Māras Zirnītes un Ievas Gardas-Rozenbergas redakcijā

Rīga, 2014

UDK 929+316(474.3)(07)
Mu 900

Izdevums rekomendēts publicēšanai ar LU aģentūras
LU Filozofijas un socioloģijas institūts
Zinātniskās Padomes 2013. gada 18. oktobra sēdes lēmumu

Recenzentes: Dace Bula (LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts)
Agita Lūse (Rīgas Stradiņa universitāte)

Valsts pētījumu programmas Nr. 3 “Nacionālā identitāte (valoda,
Latvijas vēsture, kultūra un cilvēkdrošība)”

Baltijas valstu un Ziemeļvalstu sadarbības projekts *Education through
Oral History Fieldwork: 2009–2012 (Mutvārdu vēstures ekspedīcijas
izglītībai: 2009–2012)*

Literārā redaktore: Indra Orleja
Vāka un maketa dizains: Zbigņevs Beinarovičs

© *LU Filozofijas un socioloģijas institūts*, 2014
© Latvijas Mutvārdu vēstures pētnieku asociācija *Dzīvesstāsts*, 2014

ISBN 978-9934-506-15-4

Sadaļas un autori

Ievads un nobeigums: Māra Zirņīte
Mutvārdu vēsture – kas tā ir un kāpēc to uzklausa:
Māra Zirņīte un Baiba Bela
Kā sākt mutvārdu vēstures pētījumu:
Ieva Garda-Rozenberga un Maija Krūmiņa
Intervija: soli pa solim: Baiba Bela un Māra Zirņīte
Ētika: Dace K. Bormane
Interviju tehnika, dokumentācija, arhivēšana:
Aigars Lielbārdis, Ieva Garda-Rozenberga, Maija Krūmiņa
Kas notiek pēc intervijas: Edmunds Šūpulis
Tiem, kas savas atmiņas raksta paši: Tīna Kirska un Biruta Abula

Ar pateicību

*par līdzdalību un atbalstu Baltijas valstu un Ziemeļvalstu sadarbības
projekta partneriem no Igaunijas, Somijas, Zviedrijas un Norvēģijas;
par vērtīgiem ieteikumiem kolēģiem Viedai Skultānei,
Dagmārai Beitnerei-Le Gallai, Kasparam Zellim; par atsaucību un
vērtējumu recenzijas autorēm Agitai Lūsei un Dacei Bulai;
par atļauju izmantot izvilkumus no izstrādātajiem metodikas avotiem
Intai Gālei-Kārpenterei, Maijai Hinklei,
Birutai Abulai un Tīnai Kirsai*

IEVADS	11
MUTVĀRDU VĒSTURE – KAS TĀ IR UN KĀPĒC TO UZKLAUSĪT	
Par mutvārdu vēsturi	13
Kāpēc jāuzklausa mutvārdu vēsture	15
Mutvārdu vēsture vai dzīvesstāsts	17
Nacionālā mutvārdu vēsture	21
KĀ SĀKT MUTVĀRDU VĒSTURES PĒTĪJUMU	
Ideja – mērķis	25
Pētījuma plānošana	26
INTERVIJA: SOLI PA SOLIM	
Kā atrast intervijai vajadzīgo cilvēku	29
Vienošanās par interviju	31
Intervētāja stratēģija un taktika	36
Intervijas vadīšana	44
Jautājumu tipi	51
Intervijas noslēgums	55
Ētika	57
INTERVIJU TEHNIKA, DOKUMENTĀCIJA, ARHIVĒŠANA	
Audio digitālās fiksācijas tehniskie risinājumi	63
Intervijas ieskaņošana	65
Audio datu apstrāde un glabāšana	66
Interviju dokumentācija	67
Intervijas arhivēšana un uzglabāšana	78
KAS NOTIEK PĒC INTERVIJAS	81
Dzīvesstāstu pievienošana krājumam	82
Dzīmtas biogrāfija un atmiņu publikācijas	83
Izglītojošās ievirzes	86

TIEM, KAS SAVAS ATMIŅAS RAKSTA PAŠI	95
Tinas Kirsas padomi	96
Iesildišanās	98
Ar piecām maņām	101
Trīs tēlojuma formas	106
Par dzīvespasauli: lietām un cilvēkiem	109
Dzīves pagrieziena punkti	113
Temati ierosmei	114
Stāsts aicina klausītāju: rakstīšana grupā	116
Birutas Abulas padomi	117
Kā lai uzsāku	118
Kad un par ko lai rakstu	119
NOBEIGUMAM	130
GUIDELINES	139
PIELIKUMI	143
Veidlapu paraugi	145
Iesakām izlasīt	148
Rādītājs	157

*Katrs neizstāstīts dzīvesstāsts ir kā bibliotēka, kas nodegusi.
(Pols Tompsons)*

Mēs varam aizceļot pagātnē, ne tikai lasot grāmatas, pētīt senus laikrakstus, dokumentus vai mākslas darbus, bet arī uzklausot lieciniekus – to cilvēku dzīves pieredzi, kuri piedzīvojuši notikumus citā laikā un vietā. Turklāt nevis vienkārši uzklausīt stāstus, bet dokumentēt, apkopot sistematiskā veidā un veidot par tiem savu stāstu.

Vadlīnijas jūs ievadīs dzīvesstāstu pasaulē, kas ir kā tilts starp dažādām dzīves pieredzēm, arī starp zinātņi un sabiedrību. Dzīvesstāsti, tāpat kā mutvārdu vēsture, pieder biogrāfisko pētījumu avotiem sociālajās un humanitārajās zinātnēs, bet tie var kalpot jebkuram cilvēkam, kas ieinteresējas par cita pieredzi. *Vadlīnijas* domātas gan tiem, kas pošas savai pirmajai intervijai, gan tiem, kas jau ir intervējuši, bet vēlas noskaidrot, kā to dara citi.

Mēs, grāmatas autori, esam nogājuši katrs savu ceļu, gūstot savu izpratni, kas turpina veidoties: ar katru interviju, ar kolēģu veikumu, ar izlasītu grāmatu. Sniedzam jums Nacionālās mutvārdu vēstures (NMV) dzīvesstāstu krājuma veidošanā uzkrāto pieredzi. Tā iemantota, strādājot gan Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūtā, gan sabiedriskajā organizācijā – Latvijas Mutvārdu vēstures pētnieku asociācijā *Dzīvesstāsts*. Sākumā daudz tika aizgūts no dzīvesstāstu pētniekiem ārzemēs. Ar viņu laipnu atļauju piedāvājam atziņas, ko sniedz Indiānas Universitātes folkloras pētniece Inta Gāle-Kārpentere, *Amerikas Latviešu*

apvienības Mutvārdu vēstures projekta vadītāja Maija Hinkle. Otrajā daļā varēsit lasīt igauņu pētnieces Tīnas Kirsas padomus tiem, kas savas atmiņas gatavojas rakstīt paši, kā arī Amerikas latviešu dzīvesstāstu interviju veicējas Birutas Abulas izstrādātos ieteikumus.

Grāmatā iepazīstināsim ar dažāda veida biogrāfiskām intervijām, aplūkosim intervētājiem pieejamo stratēģiju un taktiku, izvirzīsim jautājumus par viņu atbildību un ētiku. Pastāstīsim par intervijām NMV krājumā un veltīsim uzmanību arī interviju tehniskam nodrošinājumam, dokumentācijai un turpmākai dzīvei, kad intervijas kļūst par avotu pētījumiem un to saturs atgriežas sociālajā vidē, no kurienes nācis. Pielikumā piedāvājam pētnieciskās literatūras un atmiņu grāmatu sarakstu, kas palīdzēs nostiprināt katram savu pieeju intervētāja lomā.

Vadlīnijas paredzētas studentiem, muzeju vai bibliotēku darbiniekiem, skolotājiem, gan cilvēkiem pensijas gados, gan skolu audzēkņiem – visiem, kuri izvēlas uzklaut stāstus par dzīvi un pavērt atmiņām ceļus. Galvenais padoms – būt uzmanīgiem un vērīgiem, prast novērtēt otra cilvēka uzticēšanos. Visbiežāk to saņemam kā dāvanu, kam līdzī nāk savs uzdevums. Kas tas par uzdevumu – mēģiniet saprast, lasot šo grāmatu! Tomēr *Vadlīnijās*, tāpat kā dzīvesstāstā, ne viss ir pateikts tieši, jādomā līdzī, jāiejūtas, jālasa arī starp rindīņām, lai dziļāk izprastu intervētāja – atmiņu modinātāja misiju un atbildību.

Grāmatas mērķis ir iesaistīt jaunus intervētājus, rosināt atmiņu rakstītājus, kuru pareizi organizētais un metodiski pārdomātais darbs var ienest lielāku pieredzi daudzveidību gan autentisko biogrāfisko avotu krājumā, gan līdz šim apzinātajā Latvijas sabiedrības vēsturiskajā atmiņā un kultūras pieredzē kopumā. Ceram, ka *Vadlīnijas* rosinās atmiņu apriti un palīdzēs atrast atbildes tieši tad, kad tās visvairāk vajadzīgas!

MUTVĀRDU VĒSTURE – KAS TĀ IR UN KĀPĒC TO UZKLAUSĪT

Par mutvārdu vēsturi

Mutvārdu vēsture ir pētījumu avots sociālajās un humanitārajās zinātnēs un reizē izziņas metode kvalitatīvajos pētījumos, kas lūko aptvert cilvēku pieredzi un uzskatus gan saistībā ar sabiedrībā nozīmīgiem procesiem, gan ar savas dzīves norisēm. Viens no galvenajiem mutvārdu vēstures avotiem ir intervijas par cilvēku personīgi piedzīvotiem notikumiem, – kā cilvēki tos vērtē, kā tie iespaidojuši viņu rīcību, attieksmes un turpmāko dzīvi. Mutvārdu vēsture pēti arī tādus individuālas izcelsmes avotus, kā vēstules, dienasgrāmatas, memoāri, atmiņu pieraksti.

Ikviens vēsturnieks izceļ tos notikumus, kuri šķiet svarīgi no sava laikmeta skatpunkta, un interpretē tos saskaņā ar savu pieredzi, personīgajiem uzskatiem, valdošo ideoloģiju. Atzīstot, ka vēsture nevar būt neitrāla, zinātnieki arvien lielāku uzmanību pievērš personīgās vēstures avotiem. Pagātnes notikumi maina nozīmi atbilstīgi tagadnes interpretācijai. Ne vienmēr var paļauties uz dokumentāriem avotiem, jo sevišķi pēc valsts varas maiņām, kādas raksturīgas Latvijas 20. gadsimta vēsturei. Mainoties varai, mainās attieksme un ieraksti oficiālajos dokumentos.

Mutvārdu vēsture kalpo līdzsvaram starp *lielās* un *mazās* vēstures notikumiem, ielūkojas, kā lielās sabiedriskās

pārmaiņas ietekmē un pārveido cilvēku individuālo dzīvi. Mutvārdu vēstures pieeja atgādina, ka svarīga ir ne tikai karavadoņu, varas elites vai politisko un ekonomisko pārmaiņu dokumentācija, bet jāpievērš uzmanība arī tam, kā lielie vēstures notikumi ietekmējuši cilvēka dzīvi un kāda ir šī dzīve pati par sevi. Piemēram, kā mainās ikdienas dzīve ģimenēs, kā notiek jauniešu iekļaušanās pieaugušo dzīvē, kāda ir dzīve imigrantu kopienās. Uzsākts mutvārdu vēstures pētījums nozīmē pamodinātu interesi par kādu sabiedrības daļu, par ģimenes vai dzimtas locekļiem, plašākā nozīmē – par lielākām kopienām, visiem tautai un valstij piederīgajiem.

Mutvārdu vēsture pievēršas dažādiem sabiedrības slāņiem, atklāj nesenās vēstures procesus, kas joprojām ietekmē stāstītāju un to līdzcilvēku dzīvi un formē indivīdu sevis apzināšanos. Britu sociologs un mutvārdu vēstures pētnieks Pols Tompsons (*Paul Thompson*) uzsvēris, ka ar mutvārdu vēstures palīdzību ir iespējams veidot saprašanās tiltus starp dažādām paaudzēm, dažādu tautību cilvēkiem, sociālām grupām ar visai atšķirīgu pieredzi.

Mutvārdu vēsturē sastopas divi laiki – tagadne un pagātne. Turpmāk aplūkosim mutvārdu vēsturi kā metodi, kam pamatā ir skatījums uz pagātnes atspoguļojumu no liecinieku viedokļa jeb, amerikāņu zinātnieka Saula Benisona (*Saul Benison*) vārdiem runājot, – no stāstītāja aplūkoto notikumu un procesu pirmās interpretācijas mēģinājuma (*Benison* 1965, 73).

Mutvārdu vēsture kā disciplīna atšķiras no citām ne tikai pēc pētnieciskajiem jautājumiem un pētījumos izmantotajiem avotiem, bet arī ar veidu, kādā pētījuma rezultāti tiek darīti pieejami plašākai auditorijai. Piemēram, lielu ievēribu izpelnījies amerikāņu autors Stads Tērklis (*Studs Terkel*), kurš savas grāmatas, piemēram, *Strādniecība* (*Working*), *Labais karš: Otrā pasaules kara mutvārdu vēsture* (*The Good War: An Oral History of World War Two*) veido

uz liela skaita mutvārdu interviju pamata. Viņa darbi saņēmuši vairākas nozīmīgas balvas, tostarp Pulicera prēmiju. Arī Orlando Faidžisa (*Orlando Figes*) grāmata *Čukstētāji: Privātā dzīve Staļina Krievijā* (*The Whisperers: Private Life in Stalin's Russia*) balstīta uz daudzu Krievijā intervētu cilvēku dzīvesstāstiem. Īstas dzīves klātbūtne suģestē lasītāju Ata Klimoviča grāmatā *Personiskā Latvija. 20. gadsimta stāsti*, Melānijas Vanagas *Veļupes krastā*, Baibas Šūvcānes sastādītajā grāmatā *Libiešu krasta stāsti*, Artūra Medvecka sakārtotajos Liepājas pedagoga dzīves stāstu 3 sējumos, Ojāra Medņa atmiņu publikācijā *Trīs burtnīcas*, Ilmāra Bastjāņa-Krasta grāmatās *Pašvēsture*, Laimoņa Upmaļa dienasgrāmatā *Kara zēna atmiņas*, Daiņa Grīnvalda sakārtotajā tēva dienasgrāmatā *Kā es redzēju tās lietas* un vēl daudzās citās. Minētās grāmatas apvieno autora tieša klātbūtne tekstā – gan mutvārdu vēstures intervijās, gan rakstītajos atmiņu stāstos un dienasgrāmatās.

Kāpēc jāuzklausā mutvārdu vēsture

Mutvārdu vēsture un dzīvesstāsti pieder biogrāfiskiem pētījumiem, kas palīdz izprast citu cilvēku pieredzi, neskaidros vēstures jautājumus, tuvina atšķirīgiem uzskatiem, tradīcijām, dzīvesveidam, kultūrai. Ierosmei var kalpot sastapts cilvēks, uzklusīts atmiņu stāsts vai iecerēts pētniecisks uzdevums.

Vismaz trīs virzienos mutvārdu vēsture ir neaizstājama: pirmkārt, dokumentējot dzimtas vēsturi; otrkārt, sava pagasta, novada, pilsētas mikrorajona vēsturi, reliģiskās vai cita veida kopienas vēsturi, svētku svinēšanas paradumus u. c.; treškārt, lai noskaidrotu, kādas pēdas vēsturiskie notikumi atstāj cilvēku dzīvē.

Latvijā pēdējos gados pieaug interese par dzimtu vēsturi – daudzas ģimenes un indivīdi pēti dzimtas saknes. Līdzko dzimtas koks tiek papildināts ar personīgiem

stāstiem, shematiskā tabula atdzīvojas – var sasaistīties kādreiz dzirdēti vārdi, vietas un notikumi, un jums būs daudz vairāk, par ko stāstīt bērniem un mazbērniem.

Atmiņu stāsti ir izpelņījušies sabiedrības uzmanību visur pasaulē, kur vien cilvēki meklē izpratni par tradīcijām, tautas mākslu, lokālo vēsturi, pārmaiņām un saskarsmi ar citādo. Teiksim, Lielbritānijā un ASV interese par savas dzīvesvietas pētniecību apvieno dažādu paaudžu ļaudis. Gotlandē seno amata meistarū aptaujās tikuši iesaistīti bezdarbnieki. Dokumentējot viena amata vai profesijas cilvēku dzīvesstāstus, var noskaidrot, kā mainījušies profesijas izvēles nosacījumi un darba ikdiena.

Mutvārdu vēstures intervijas palīdz izprast, kā cilvēku personīgo dzīvi mainījuši kara laika notikumi, līdzcīvēku represijas, tādas sociāli politiskās pārmaiņas kā kolhozu izveidošana vai neatkarības atjaunošana Latvijā, denacionalizācija, globālā finanšu krīze, liela mēroga migrācijas procesi u. tml.

Latvijā novadpētniecība aizvien bijusi attīstīta skolās, kur strādājuši vietējās kultūras un vēstures izpētes entuziasisti. Piemēram, Vārkavas vidusskolas skolotāja Janīna Vilmane desmitiem gadu vadījusi audzēkņus ekspedīcijās pa novadu, pierakstot folkloru un atmiņu stāstus. Savāktos materiālus un uzkrāto pieredzi viņa apraksta grāmatā *Vārkavas novada mutvārdu daiļrades pūrs*. Dzimtās vietas dziļāka iepazīšana nostiprina saikni ar to un atstāj paliekošu iespaidu uz visu dzīvi. Pieejas var būt dažādas: var izziņāt savas apkaimes māju mutvārdu vēstures stāstus un veidot fotogrāfiju kolekciju, kā ticis darīts Madlienas vidusskolā, vai rīkot skolu audzēkņu konkursus par ģimenes locekļu dzīvesstāstiem, kā tas īstenots Bauskas un Kuldīgas novadā, Ķekavas un citās skolās. Var atgādināt Latvijas Kultūras fonda aicinājumu konkursam *Manas tēva mājas*, kas pavēra skatu uz neskaitāmām lauku sētām, cilvēkiem un dzimtām pagājušā gadsimta

80. gadu beigās. Tagad novada izpētē un mutvārdu vēstures fiksēšanā iniciatīvu uzņemas arī bibliotēkas, piemēram, Kuldīgā, Valkā, Gulbenē.

Pa atmiņās iestaigātām takām katra apdzīvotā vieta iegūst savu balsi, bet to pazaudē, līdzko vairs nav neviena, kas var atmiņas izstāstīt un kas grib tās uzklaut. Cilvēku intensīvā pārvietošanās darba un iztikas meklējumos kādreiz apdzīvotās mājas, lauku sētas atstāj bez atmiņām, un jauniešiem vairs nav, no kā tās uzklaut.

Iekāpt senču kurpēs

Ja mazliet atkāpjas un paskatās plašāk, tas, ko meklējam otra cilvēka pieredzē, ir mūžīgie jautājumi – par dzīves jēgu, vispārcīvēciskām vērtībām, par atziņām mūža nogalē. Tomēr – stop! Tiklīdz mēģināsīt uzdot šādus jautājumus tieši, varat pieredzēt vilšanos. Jautājums vai nu tiks pārvērstis atbildē: *dzīves jēga ir dzīvot*, vai saņemsīt vispārīnātu atziņu, piemēram, *mūžs bij raibs kā dzeņa vēders*.

Bet jūs visdrīzāk vēlaties dzirdēt ko citu. Lūk, ar to tad arī jāsāk: izfantazēt, iztēloties, modelēt, kādas dzīves situācijas var izraisīt atbildes uz lielajiem dzīves pamatjautājumiem, kas palaikam nodarbina visus, bet par kuriem ikdienā parasti nerunā. *Iekāpt senču kurpēs* un paskatīties uz citu dzīvi kā savējo – arī tas var būt viens no paņēmieniem, kā tuvoties mutvārdu vēsturei un dzīvesstāstiem. Turklāt var pieiet no pretējās puses – ar jautājumu, ko intervējamais apstrīd vai noliedz, varat izraisīt pretargumentu plūdus, un tas arī būs stāsts, ko vēlējāties dzirdēt.

Mutvārdu vēsture vai dzīvesstāsts

Jēdzieni *mutvārdu vēsture* un *dzīvesstāsts* pirmajā brīdī šķiet līdzīgi un dažkārt arī tiek lietoti ar vienādu nozīmi. Tomēr starp attiecīgajiem biogrāfisko interviju veidiem ir atšķirības. Mutvārdu vēsture ietver personīgu vēstījumu par

pieredzi, ko vēlas noskaidrot intervētājs, turpretim dzīvesstāstā autors sava mūža epizodes var stāstīt pēc sava prāta un izvēles.

Dzīvesstāsta intervijas mērķis ir iegūt cilvēka paša stāstu. Tajā galvenā loma atvēlēta stāstītājam, kurš izvēlas, ko stāstīt. Dzīvesstāsts raksturo stāstītāja personību dzīves notikumu sižetiskā risinājumā. Notikumu izkārtojums, secība un akcenti atkarīgi no tā, kādu nozīmi tiem piešķir stāstītājs. Intervētājam vienlaikus gan jāiejūtas stāstā, gan jāprot distancēties, lai novērtētu, cik izsmieļoši un skaidri dzīvesstāsts izstāstīts un kas vēl būtu papildināms.

Aplami būtu dzīvesstāstos meklēt tikai ziņas, kas, kad un kur noticis. Tajos ietvertajam saturam ir daudz slāņu – atceroties dzīves gājumu, cilvēks atklāj otram savu iekšējo pasauli, emocijas, intelektu – pieredzes lauku, kas apliecina prasmes, spējas, dzīves vērtības. Pierakstīts (ierakstīts) mūža stāsts pārtop kultūras liecībā – liecībā par personību, sabiedrību un laikmetu. Dzīvesstāsts ir radoša izpausme, kurā savijas individuālie kultūras resursi mijattiecībās ar izglītību, tradīcijām, apkārtni, sociālo vidi, dzimuma sociālajām lomām. Tajā atklājas kultūru saskarsmes un savstarpējas pārklāšanās.

Dzīvesstāsti notikumus samēro ar cilvēku, parāda no tāda skatpunkta, kādā tos redz stāstītājs. Dzīvesstāstu sniegtais priekšstats rada izpratni par notikuma cilvēcisko jēgu, notikumu atbalsi cilvēkā, kas par to stāsta. Dzīvesstāstos sakņojas sociāli konstruētās vēstures ētiskie kritēriji. Cilvēka mūžs un dzīves spēja izvirzās kā mēraukla vēstures notikumu vērtējumā, un tas bija svarīgs arguments, uzsākot Nacionālās mutvārdu vēstures pētījumu laikā, kad tika atjaunota neatkarīgā Latvijas valsts. Straujās pārmaiņas, kas atbrīvoja cilvēkus no klusēšanas, atraisīja pašapziņu un cerības, tapa ierakstītas dzīvesstāstos un tagad veido pamatu NMV krājumam.

Mutvārdu vēstures interviju veido pilnīgi vai daļēji strukturēta saruna par pētnieka izvēlētiem tematiem, priekšmetiem, stāstītāja pieredzēm un vērojumiem. Mutvārdu vēstures interviju pētnieks vada ar nolūku nevis saņemt īsas atbildes uz jautājumiem, bet gan lai iegūtu izvērstu vēstījumu, kas sakņojas stāstītāja personīgajā pieredzē.

Izvēli starp dzīvesstāsta vai mutvārdu vēstures interviju nosaka pētījuma mērķis. Ja ir vēlme rekonstruēt pagātnes notikumu, noskaidrot, kā cilvēks atceras konkrētas situācijas, savu attieksmi pret tām, jāgatavojas mutvārdu vēstures intervijai. Tomēr šāda pieeja atšķirsies no tradicionālas pagātnes notikumu rekonstrukcijas. Itāliešu mutvārdu vēsturnieks Alessandro Portelli (*Alessandro Portelli*) skaidro: “Mutvārdu avoti mums pasaka nevis to, ko cilvēks ir darījis, bet gan to, kā viņš sapratis to, ko darījis, kam ticējis un ko joprojām domā, ka ir darījis” (*Portelli* 1991, 50).

Savukārt dzīvesstāsta intervija būs nepieciešama, lai tuvotos cilvēka pieredzei kopumā – bez iepriekšējiem nosacījumiem un tematiskiem ierobežojumiem. Dzīvesstāsts iezīmē raksturu, cilvēka dzīves uztveri un vērtības. Dzīvesstāsta kompozīcija, valodas lietojums, izteiksmes veids – viss pateiktais un arī noklusētais liecina par personību. Intervētājam pēc iespējas mazāk jāiejaucas stāsta risinājumā. Dzīvesstāstos ieklausās, ja grib izprast cilvēka pašraksturojumu, noteiktas grupas (piemēram, lībiešu, vecticībnieku vai repatriantu) kultūras identitāti vai kādai paaudzei raksturīgās iezīmes.

Nereti abas pieejas apvienojas. Piemēram, intervijās ar jaunāko laiku izceļotājiem ieteicams lietot kā dzīvesstāsta, tā mutvārdu vēstures intervijas, jo svarīgi noskaidrot gan subjektīvos, gan objektīvos aizbraukšanas apstākļus, kā arī iekļaušanos jaunajā dzīves vietā. Arī dzimtu vēstures pētījumos der abas pieejas – kā personu raksturojumam, tā

konkrētiem dzīves notikumiem, kas precizējami ar dienasgrāmatu, atmiņu pierakstu, vēstuļu un citu personiska satura dokumentu palīdzību.

Kā dzīvesstāsts, tā mutvārdu vēsture atklāj subjektīvo pasaules ainu, kurā pētnieki tad meklē dažādas izpratnes, tostarp par objektīvām likumsakarībām attiecīgai paaudzei, tautībai, kopienai piederīgu cilvēku pieredzē.

Pirms pievēršamies interviju norisei, jāvienojas par *jēdzieniem*, jo mutvārdu vēstures un dzīvesstāstu intervijas var aplūkot no dažādu pētniecisko nozaru perspektīvas. Akadēmiskos pētījumos sarunas apzīmējumam biežāk lieto jēdzienu *biogrāfiskā intervija*, kas paredz strukturētu pieeju cilvēka dzīves gājuma izzināšanai. Sakot *dzīvesstāsta intervija*, uzsveram paša intervētā cilvēka lomu sava stāsta veidošanā, kas neizslēdz pētnieka līdzdalību. Tradicionāli iesakņojušies vairāki nosaukumi, kā apzīmēt sarunas dalībniekus. *Stāstītājs* ir samērā neitrāls apzīmējums, kas norāda, ka sarunas gaitā tiek izveidots stāsts; *teicējs* ir no folkloras pētniekiem pārņemts apzīmējums kompetentam stāstītājam, kas pārzina attiecīgo tematu. *Teikt pasaku, tautasdziesmu* – norāda uz izpildītāja prasmēm. Tā kā intervētājs cenšas panākt iedvesmotu, aizrautīgu atmiņu sniegumu, apzīmējumu *teicējs* nereti lieto arī dzīvesstāstu pētnieki. Stāstītāju pamatoti var saukt par *autoru*, jo intervētais cilvēks ir sava dzīvesstāsta autors – radītājs. Sociālajās zinātnēs lieto arī apzīmējumu *pētījuma dalībnieks*, jo intervētais cilvēks ar savu stāstu piedalās pētījumā. Intervētā cilvēka apzīmēšanai varam izmantot visus šos nosaukumus.

Ekspedīcija vai lauka pētījums – nereti abus terminus lieto līdztekus. Tomēr tie atšķiras niansēs – par *lauka pētījumu* uzskatāms darba pirmais – datu vākšanas – posms, kas norisinās ārpus zinātniskās iestādes (augstskolas, arhīva, bibliotēkas) sienām – cilvēku radītajās un apdzīvotajās kultūrtelpās. *Ekspedīcijas* nosaukums savukārt attiecas

uz lielākas pētnieku grupas organizētu došanos tālākā ceļā (Bula 2009, 16). *Transkripcija vai atšifrēšana* – divi vienlīdz bieži lietoti apzīmējumi ieskaņotā audio ieraksta atveidei rakstītā tekstā.

Intervija kļūst par izziņas *avotu*, kad tā tiek izmantota pētījumam. Savukārt pētāmajos avotos rodamo informāciju sociologi, folkloras pētnieki, antropologi mēdz saukt par *datiem*. Taču saruna ar stāstnieku nav tikai datu vākšana – sarunas laikā uzklusitais stāsts iekļaujas arī pētnieka personīgajā pieredzē.

Nacionālā mutvārdu vēsture

Latvijā izveidoti vairāki mutvārdu vēstures un dzīvesstāstu krājumi. Pieminēsim dažus, kas radījuši plašāku skatījumu un ievēribas cienīgas aprises. 1993. gadā dibinātajā Latvijas Okupācijas muzejā regulāri ieraksta video liecības un uzkrāts vairāk nekā 2000 videointerviju. Savukārt kopš 2003. gada darbojas *Mutvārdu vēstures centrs* (MVC) Daugavpils universitātē. Tas iesaista studentus mutvārdu vēstures izpētē, sistemātiski rīko ekspedīcijas savā novadā, veido mutvārdu liecību arhīvu un nostiprina savu pētniecisko institūciju.

Nacionālās mutvārdu vēstures (NMV) pētījums Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūtā izauga uz Latvijas Kultūras fondā iesūtīto un *Cilvēkarhīva* krājumā apkopoto rakstīto atmiņu pamata. Tūlīt pēc valsts neatkarības atjaunošanas tika ievadīts zinātnisks pētījums filozofa, profesora Augusta Milta vadībā. Tagad (2014. gadā) NMV krājumā apkopots vairāk nekā 4000 interviju. Reizē ar krājumu veidojusies arī NMV pētnieku grupa, sadarbojoties ar speciālistiem un brīvprātīgiem talciniekiem no Latvijas un ārzemēm.

Nacionālais krājuma nosaukumā apzīmē piederību Latvijai kā izcelsmes valstij – neatkarīgi no tā, kādas

tautības iedzīvotājs to stāstījis un kurā valstī atmiņu autors tagad dzīvo. *Avots* ir krājuma mazākā sastāvdaļa – ieskaņots vai uzrakstīts cilvēka stāsts par savu dzīvi. Lielākā daļa avotu NMV krājumā ir dzīvesstāsti, kuros autori atklāj plašāku vai šaurāku savas dzīves skatījumu. Avoti palīdz izprast indivīda pašsajūtu, seviš apzināšanos, kultūru, atklāj dzīves stilu, modi, konfliktus, idejas, gara dzīvi. Avotus raksturo personīgs saturs un subjektīva attieksme. Krājumā rodami arī tādi mutvārdu vēstures avoti, kurus nevar uzskatīt par dzīvesstāstiem, jo tajos trūkst plašākas indivīda biogrāfiskās perspektīvas, tomēr tie satur nozīmīgus personīgās pieredzes vēstījumus.

Nacionālā mutvārdu vēsture – kas tā ir? Ko vēlamies ar to sasniegt? Kāpēc tā attiecas ne tikai uz atsevišķu pētnieku grupu, bet arī uz ikvienu, kas dzīvo mūsu valstī – Latvijā vai citviet – Īrijā, Austrālijā, Sibīrijā, – visur, kur tiek turpināta nacionālās kultūras attīstība? Attiecas gan uz latviešiem, gan lībiešiem, Latvijas romiem (čigāņiem), poļiem, krieviem un arī uz latviešu pēcnācējiem – mazbērniem un mazmazbērniem Brazīlijā, Zviedrijā, Lielbritānijā un citur. Nacionālā mutvārdu vēsture nozīmē nācijas piederīgo stāstu par sevi, kas jāstāsta pašiem. No atsevišķiem stāstiem veidojas kopskats. Savukārt kopskats ir pilnīgāks, – jo vairāk dzīvesstāstu ietver, jo izsmeltošāk katrs no tiem izstāstīts. Te sava loma ir gan stāstniekam, gan intervētājam, kas stāstu uzklasa.

Mutvārdu vēsture Latvijā dokumentē tautas pieredzes vēstījumu – cauri laikiem izsijātu kultūras tirradni. Tauta ir kultūras vienots veselums, kas izturējis laika pārbaudi. Laika pārbaudei pakļauts arī Nacionālās mutvārdu vēstures krājums – vai tautas dzīvesstāsts pāries katrā no mums kā kopējas pieredzes daļa? Visticamāk, tas notiks, ja iespējami lielāks skaits mūsu sabiedrības pārstāvju piedzīvos pieredzes pārtapšanu stāstā.

NMV pētnieki intervē cilvēkus par to, kā katrs apzinās

sevi un savu mūža gājumu, iekļauj iegūtos avotus datu bāzē, tos analizē, veido pētījumus un publikācijas.

Augusta Milta ceļavārdi, uzsākot Nacionālās mutvārdu vēstures projekta attīstību Latvijā¹

Ilglaicīga atmiņa, dzīves stratēģiskais skatījums ir sirdsapziņas, dzīves jēgas un stabila pamatu pastāvēšanas nosacījums gan cilvēkā, gan tautā. Mutvārdu vēsture, cilvēku dzīvesstāstu pētīšana ļauj paildzināt tautas atmiņu, pietuvoties to pamatvērtību atklāšanai, bez kurām garīgā dzīve degradējas. Tautas izziņai mutvārdu vēsturē ir savas specifiskas iezīmes, kas to atšķir no oficiālās, vairāk vai mazāk oficiāli valstiskās vēstures.

Pirmkārt, mutvārdu vēsture demokrātiskā sabiedrībā var būt lieliska akadēmiskās vēstures papildinātāja.

Otrkārt, mutvārdu vēsturi dēvē par “vēsturi no apakšas”, par ikdienišķo cilvēku vēsturi. Tā ievērojami paplašina to cilvēku apjomu, kas “ieiet vēsturē”. Šī vēsture rāda, kā vēsturiskus notikumus traktē, pārdzīvo, vērtē visdažādākie cilvēki, kas visi ir sabiedrības uzmanības vērti.

Treškārt, mutvārdu vēsture ir cilvēku un tautas pārdzīvoju vēsture. Tās skatījumā notikumu uztvere nav “sausī racionāla”, to raksturo izteikta emocionāla attieksme.

Ceturtkārt, mutvārdu vēstures pētnieciskais darbs ir visbiežāk saistīts ar kvalitatīvo metodi, kuru raksturo centieni nonākt pie lietu būtības, kad pētnieks pats ir aktīvs līdzdalībnieks, savukārt pētāmais cilvēks ir nevis pētniecības objekts, bet gan subjekts, kas pats izzina, jūt, darbojas, šaubās un vērtē sevi un pasauli.

Piektkārt, ikviens dzīvesstāsts ietver sevī attiecības ar daudziem cilvēkiem, ģimeni, tautu, valsti, vēsturiskiem notikumiem. Nereti ar to palīdzību citi var iegūt ziņas par saviem tuviniekiem (sevišķi tiem, kas bijuši izsūtījumā, nometnēs, cietumos, kas pazuduši bez vēsts).

Sestkārt, cilvēku dzīvesstāsti, dzimtu pētīšana ne tikai

1 Augusts Milts. Tautas izziņa mutvārdu vēsturē. No: *Spogulis: Latvijas mutvārdu vēsture*. Sast. Māra Zirnīte. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, Latvijas Mutvārdu vēstures pētnieku asociācija *Dzīvesstāsts*, 2001, 33.–39. lpp.

izglīto, bet it sevišķi audzina. Tiek audzināta atbildība pret saviem senčiem, veidojas ciešāka saikne starp paaudzēm, to savstarpēja sapratne.

Septītkārt, cilvēku dzīvesstāstu uzklauššana ir arī paša intervētāja, pētnieka un jebkura cilvēka, kas ar to iepazīstas, ieklausīšanās sevī – “kā es būtu rīkojies līdzīgā situācijā?”.

Astotkārt, mutvārdu vēstures pētniecība paver iespējas tuvāk apjēgt savas tautas mentalitāti dažādu kultūru saskarsmē.

Nacionālo mutvārdu vēsturi nevar aptvert atsevišķi pētnieki vai grupa. Tas ir daudziem kopīgi darāms darbs, kurā ikviens interesents var piedalīties ar savu pienesumu – dzīvesstāsta interviju, atmiņu pierakstu, tautas vēstures stāsta noskaidrošanā ieguldīto darbu. Tādam nolūkam iedibināta Latvijas Mutvārdu vēstures pētnieku asociācija *Dzīvesstāsts* – vidutājs starp zinātniekiem un sabiedrību, pētniekiem un atmiņu autoriem, starp talciniekiem – brīvprātīgiem intervētājiem no Latvijas un ārzemēm. Asociācijas *Dzīvesstāsts* darbībā aicināts iesaistīties ikviens, kas vēlas atbalstīt atmiņu dokumentēšanu, dzīvesstāstu krājuma turpināšanu un tālāk došanu!

Adrese sadarbības pieteikumam: www.dzivesstasts.lv

KĀ SĀKT MUTVĀRDU VĒSTURES PĒTĪJUMU

Ideja – mērķis

Ikviens pētījums vai intervija sākas ar ideju jeb mērķi, ko vēlamies sasniegt. Savukārt pēc tam, kad mērķis noskaidrots, jārod atbilde, ar ko sākt un cik plašs pētījums (mutvārdu vēstures gadījumā – laika un interviju skaits ziņā) būs nepieciešams. Jāapzina, kādi pētījumi šajā virzienā jau notikuši un kas par šo tematu publicēts. Tas arī palīdzēs noteikt intervējamo cilvēku loku. Ja iecerēts pētīt atmiņas par kādu pagātnes notikumu (piemēram, par padomju laika politiskajiem sacelšanos vai represijām pret studentiem), var meklēt iesaistītās personas no krimināllietām arhīvos vai citu cilvēku atmiņās. Ja galvenie notikuma dalībnieki vairs nav sastopami, jāmeklē pastarpinātie liecinieki – iesaistīto cilvēku tuvinieki, draugi, kuriem uzticējās, vai citi, kas paši nav piedalījušies, bet bijuši tai pašā vietā un laikā. Lai gan tie ir notikumi, par kuriem aizvien retāk sastapsit tiešos lieciniekus, tomēr var atrasties vēstules, dienasgrāmatas, kas var atklāt situāciju *no iekšpusēs*.

Laiks neglābjami mūs attālina pat no pirmo kolhozu dibinātājiem. Tagad aculiecinieki jāmeklē starp 80 un 90 gadus veciem cilvēkiem, pie kam galvenais uzdevums – atrast stāstītāju ar spilgtām novērošanas spējām un labu atmiņu. Uzsākot interviju ar vienu cilvēku, noskaidrosies citi vārdi un iecerēto interviju skaits pieaugs.

Pētnieki bieži piedzīvo, kā viena intervija dod impulsu nākamai. Latvijā reizēm tiek saņemts ieteikums intervēt kādu cilvēku ārzemēs. Savukārt ārzemēs tiek uzziņāts kāda Latvijā dzīvojoša cilvēka neparasts dzīves gājums. Piemēram, intervijā ar bēgļu laivu pārcēlāju Pēteri Jansonu Gotlandē noskaidrojās, ka viņa likteņa biedrs Ēriks Tomsons pēc izsūtījuma Vorkutā joprojām dzīvo un pieejams intervētājiem Latvijā. Abi vīri, pārkāpuši 90 gadu sliekšni, ar savu atšķirīgo pieredzi atklāja dažādus skatpunktus uz vienu un to pašu notikumu – organizēto bēgļu laivu pārcelšanu Otrā pasaules kara beigās. Ar jauniem skatpunktiem un detaļām vēstures notikums iegūst *jaunu elpu*.

Pētījuma plānošana

Lai noteiktu, cik daudz laika vajadzēs pētījumam, ieteicams to iedalīt posmos:

- ♦ Intervējamo cilvēku apzināšana, apstākļu, vides noskaidrošana;
- ♦ Lauka pētījuma vai ekspedīcijas priekšdarbi;
- ♦ Intervēšana un tai atvēlētais laiks;
- ♦ Audio ieraksta noformēšana digitālā vietnē;
- ♦ Intervijas atšifrēšana – teksta ievadīšana datorā;
- ♦ Pētījuma noslēguma pārskats.

Priekšdarbi

Atkarībā no mērķa jāpārskata, kādi resursi (tehniskie, finansiālie, laika) nepieciešami. Protams, ja vēlaties intervēt tuvākos ģimenes locekļus, gatavošanās pētījumam ir vienkāršāka nekā lauka pētījuma organizēšana svešā novadā. Lauka pētījuma sagatavošana prasa rūpīgus priekšdarbus – ieteicams iepriekš apmeklēt izvēlēto pētījuma vietu – iepazīties ar cilvēkiem, novada pazinējiem. Starp viņiem atradīsiet tādi, kas palīdzēs izvēlēties gan pētījumam noderīgos sarunu biedrus, gan noskaidrot praktiskus jautājumus – par

transportu, naktsmītnēm u. c. Ja tiek rīkota plašāka ekspedīcija, laikus jāsaprot transporta, uztura un naktsmītņu izmaksas.

Tomēr tas nenozīmē, ka arī ģimenes locekļu un dzimtas pētījums neprasa sagatavošanās darbus. To var sākt vispirms tuvāko cilvēku lokā. Paņemot diktofonu un ierakstot mērķtiecīgi virzītu sarunu, gūsit pirmo priekšstatu par cilvēkiem, kas nepieciešami pētījumam. Atklāsiet arī, cik senā pagātnē sniedzas vecākās paaudzes atmiņas, lai novilkto laika robežu, aiz kuras pētījumi jāturpina arhīvos.

Tehniskie līdzekļi

Galvenais intervētāja darbarīks ir diktofons (apgādāts ar mikrofonu), bet atkarībā no pētījuma uzdevuma var būt nepieciešams fotoaparāts, video kamera, dators, rokas skeneris. Jaņem vērā, ka tehnika attīstās strauji. Ja arī jūsu rīcībā ir analogo kasetu diktofons, aizvien retāk var nopirkt analogās kasetes. Labāk izvēlēties digitālos diktofonus, nodrošinoties ar barošanas bloku, baterijām, atmiņas karti, datoru diktofona satura lejuplādēšanai. Darbam nepieciešamā tehnika jāsaprotavo un jāpārbauda laikus.

Pirms intervijas vēlreiz pārliecinieties, ka viss ir darba kārtībā un intervijas laikā saruna patiešām tiks ierakstīta!

Piemērs no intervētājas pieredzes

Arī pieredzējušiem pētniekiem gadās kļūmes. Apmeklējot latviešu sestdienas skolu Stokholmā, radās negaidīta iespēja intervēt jaunāko latviešu paaudzi, kas dzīvo Zviedrijā. Kolēģe paņēma diktofonu, kuru iepriekš nebija lietojusi, un devās intervēt. Tikai pēc intervijas konstatējām, ka saruna nav ierakstīta, jo mikrofonam nebija ieslēgta ieraksta funkcija. Diemžēl atkārtota intervija vairs nebija iespējama. Pat ja izdodas vienoties par atkārtotu interviju, ir zudis pirmās atklātības mirkļa iespaids.

Iespējamās izmaksas

- ◆ Tehniskais nodrošinājums. Pieņemot, ka aparatūra ir sagādāta, pirms katras intervijas jānodrošinās ar baterijām – diktofonam, mikrofonam un fotoaparātam.
- ◆ Ceļa nauda – pilsētas transportam vai starppilsētu satiksmei.
- ◆ Citi izdevumi, piemēram, uzmanības apliecinājums teicējam – ziedi vai kāda grāmata, saldumi.

Neparedzēti izdevumi var rasties, ja pēkšņi nepieciešams izmantot kopētāju vai drukātāju, jānorēķinās par degvielu, ja kāds aizved jūs ar personīgo transportu.

Kad viss apdomāts un sarēķināts, vēlreiz iztēlē pārcilājiet, kāds ir intervijas jeb plašākā pētījuma mērķis, ko gribēsiet ar to noskaidrot, kam jāpievērš galvenā uzmanība. Padomājiet, – jums nāksies iejusties dzīvēs ar visiem tās samudzinājumiem un nejausībām, ar citiem iesaistītiem cilvēkiem – ar tuviniekiem un kaimiņiem, ar svarīgo un maznozīmīgo. Kā atradīsiet savu sarkano pavedienu, iezīmēsiet savus orientierus stāstītāja dzīves raibajā audumā? Mēģiniet paeksperimentēt pats ar savām atmiņām, kā jūs stāstītu otram savas dzīves notikumus tā, lai nezinātājs nenomaldītos kā svešā mežā. Varbūt, klausoties cita stāstos, jāpatur prātā *akmentiņi*, kurus izlikt ceļā gluži kā Ansītim un Grietiņai, lai pa tiem atgrieztos izejas punktā – pie mērķa, kura dēļ saruna iesākta. Pētījuma plānošana ietver arī pirmos uzmetumus, skices, piezīmes par aizmetņiem, kas bija jums prātā, interviju iecerot.

INTERVIJA: SOLI PA SOLIM

Kā atrast intervijai vajadzīgo cilvēku

Pētījuma plānošana notiek vienlaikus ar intervējamo cilvēku atlasīšanu. Tā izriet no pētnieciskā mērķa. Savukārt uzklusīta intervija var rosināt jaunu pētījumu un ieteikt nākamās cilvēkus intervijām. Piemēram, atmiņas *par kulšanas talkām* vai *par pirmo televizoru, dzīvi komunālā dzīvoklī, slaucēju sociālistisko sacensību, dienestu padomju armijā* var likt meklēt līdzīgas pieredzes, lai gūtu priekšstatu par dažādām attieksmēm un pieredzes interpretācijām.

Veiksmīga intervējamo cilvēku izvēle lielā mērā nosaka pētījuma rezultātu. Stāstītāju ar vajadzīgo pieredzi var meklēt, ievietojot sludinājumus laikrakstos, radio, internetā. Var aptaujāt sociālo dienestu un nevalstisko organizāciju darbiniekus, to profesiju pārstāvjus, kam ikdienā plašāka saskarsme ar cilvēkiem: bibliotekārus, pastniekus, skolotājus, feldšerus, veterinārārstus u. c. Pavediens var sākt raisīties arī radu, draugu un paziņu lokā. Tomēr noteikt cilvēka piemērotību intervijai tā īsti izdodas tikai pēc personīgas tikšanās. Tikko zināms pirmais kandidāts intervijai – varat sekot tā saucamajai *sniega bumbai* – izvēles principam, kad viens intervējamais cilvēks iesaka nākamo. Tā ir pamatota izvēle, jo īpaši starp cilvēkiem ar līdzīgu pieredzi. Uz pazīstamu cilvēku ieteikumu var paļauties arī tāpēc, ka ieteicējs jau pats būs veicis vajadzīgo atlasīšanu, piedāvājot intervijai cilvēkus no kompetentu zinātāju, labu stāstītāju vidus.

Izvēles kritēriji

Ja ir iespēja izvēlēties, vajadzētu intervēt cilvēkus ar skaidru atmiņu un labām stāstītāja spējām. Lai gan noteicošais ir pieredzes unikalitāte, tāpēc jāizmanto jebkura iespēja uzklaut un dokumentēt retu liecību. Protams, respektējot cilvēka gribu, jācenšas intervēt vienīgo kāda notikuma liecinieku. Reizēm pat izdodas ierosināt spilgtas atmiņu epizodes no cilvēkiem ar sklerozi vai atmiņas traucējumiem. Pieredzējis intervētājs var iegūt samērā labu mutvārdu vēstures interviju arī no mazrunīga cilvēka, tomēr tas prasa intuīciju un lielas koncentrēšanās spējas. Intervētājam jāprot kopā ar stāstītāju ienirt atmiņu dzīlēs un izcelt no tām pēc iespējas vairāk konkrētu epizožu, nianšu, raksturojošu detaļu. Ar mazrunīgu cilvēku būs grūti novadīt dzīvesstāsta interviju bez intervētāja starpjautājumiem.

Pirms intervijas ieteicams apzināt papildinformāciju par teicēju. Tas palīdz sagatavoties un modelēt sarunas virzību. Plašāka informācija būs pieejama par sabiedrībā pazīstamiem cilvēkiem. Ja intervijai izraudzīta mazpazīstama persona, jāmēģina telefonsarunā vai personīgā apmeklējumā veikt priekšinterviju, lai ieklausītos cilvēka runā, izprastu viņa dzīves apstākļus, pieskaņotos viņa dzīves ritmam.

Ja vēlaties intervēt cilvēku par noteiktu tematu, piemēram, kāda vēsturiska notikuma liecinieku, pirms intervijas iepazīstiet materiālus, kas par to pieejami – pētījumus, publikācijas, kā arī noskaidrojiet stāstītāja iespējamo iesaisti notikumā. Iedziļinieties izpētes priekšmetā, pievērsiet uzmanību detaļām, līdz kļūst skaidrs, par ko jums ar šo cilvēku jārunā. Tā ir vispārāzīta patiesība – jo cilvēks dziļāk pārziņa kādu jautājumu – jo vairāk nozīmīgas informācijas viņš smelsies intervijā (*Thompson 1989, 197*).

Pārdomājiet secību, vai pirmajai intervijai izvēlēties

zinošāko cilvēku, kas var sniegt izsmeļošāku skaidrojumu, vai jums tuvāk pazīstamo, kurš var palīdzēt noskaidrot blakus apstākļus un sniegt papildinformāciju. Pēc pirmās intervijas varēs saprast, kā turpināt un kam pievērst lielāku uzmanību.

Vienošanās par interviju

Intervijai uzrunātā cilvēka līdzdalība pētījumā ir pilnīgi brīvprātīga. Vai cilvēks piekritīs stāstīt atmiņas un ar kādiem nosacījumiem, lielā mērā ir atkarīgs no pirmā iespaida, kādu radīsiet, cik pārliecinoši pratīsiet paskaidrot savu mērķi.

Liela nozīme ir intervētāja personībai un apstākļiem, kādos notiek intervija.

Jo skaidrāka būs jūsu personīgā motivācija, jo izsmeļošāku informāciju būsit iepriekš apzinājis – kā par iecerēto pētījumu, tā intervējamā cilvēka lomu tajā, jo labāk varēsiet pamatot intervijai izraudzītā cilvēka izvēli. Atcerieties labi pārdomāt sakāmo, lai isā sarunā var paskaidrot par intervijas nolūku!

Informētā vienošanās ir starpposms starp sagatavošanos intervijai un interviju. Tajā ietilpst vienošanās par intervijas laiku, vietu un iespējamo ilgumu, skaidrojums par intervijas mērķi un izmantošanas veidu, kāpēc nepieciešama tieši uzrunātā cilvēka pieredze. Vienlaikus intervētājam jāizdibina arī iespējamā intervijas situācija un autora mājas apstākļi, ja intervijai izvēlēta dzīves vieta.

Nepieciešams vienoties, ka intervija tiks ieskaņota diktofonā – ja atmiņu stāstu mēģina dokumentēt rakstveidā, zūd būtiska informācija – individuālās runas iezīmes, kas raksturo stāstītāju. Ja autors nepiekrīt sarunas ieskaņošanai, nemēģiniet to darīt paslepus. Tikai jāapsver, vai šī saruna

būs noderīga, ja iegūtās ziņas varēsīt paturēt vienīgi savā atmiņā un pierakstīt pēc intervijas. Tiesa, šāda saruna palīdzēs labāk izprast līdzīgus gadījumus un situācijas.

Piemērs no intervētājas pieredzes

Tā reiz gadījās, intervējot bijušā krievu armijas virsnieka dzīvesbiedri – pēc stāstītājas vēlēšanās pie izslēgta diktofona, anonīmi un tikai personīgai zināšanai. Stāstītāja neļāva neko ar roku pierakstīt. Stāstītais tā arī netika tieši dokumentēts, tomēr intervētājai ļāvis labāk izprast, kā jūtas bijušie krievu armijas pārstāvji un viņu tuvinieki, kas dzīvo Latvijā bez pilsonības.

Laika un vietas izvēle

Vienošanās par interviju nozīmē, ka no tā brīža cilvēks sāks atdzīvīnāt atmiņas. Intervētājam jāizjūt, lai starplaiks nav ne par garu, ne īsu. Ja cilvēks ir piekritis sarunai, jāvienojas par intervijas laiku, vietu un iespējamo ilgumu. Vēlams rezervēt ne mazāk kā divas stundas, brīdinot, ka intervija var būt arī garāka vai tikt turpināta vairākos seansos. Vienā seansā nevajadzētu runāt ilgāk par trim stundām. Vecākās paaudzes cilvēkiem parasti ir pietiekami daudz laika, bet cilvēki aktīvajos gados (kam ir nepilngadīgi bērni, darbs, sabiedriski pienākumi) ne vienmēr var atvēlēt laiku ilgstošai sadarbībai. Jānodrošinās, lai intervija nebūtu sasteigta un virspusēja.

Tomēr nereti intervēšanai nepieciešams vairāk laika, nekā iepriekš plānots. Intervijas gaitā var atklāties, ka cilvēkam ir vairāk ko teikt, ka viņš ir runīgs, ar lielisku atmiņu, turklāt intervijas laikā var rasties papildu jautājumi. Tāpēc ieteicams paredzēt laika rezervi. Vienā dienā nav vēlams plānot vairākas intervijas vai arī starp tām jāierēķina liels starplaiks. Cilvēkam, ar kuru sarunāta intervija, nedrīkst likt gaidīt.

Piemērs no intervētājas pieredzes

Reiz pirmajā intervijā krietni aizkavējamies un uz nākamo ieradāmies ar divu stundu nokavēšanos. Sieviete, ar kuru bijām sarunājuši interviju, mūs sagaidīja mājas priekšā, sakot, ka esam par vēlu un viņai vairs neesot laika. Viņa arī nebija ar mieru pārcelt interviju uz citu dienu. Viņas uzticēšanos bijām zaudējuši.

Svarīga arī piemērotas vietas izvēle. Iesakāms izvēlēties vietu, kurā teicējs jūtas brīvi un nepiespiesti. Intervijai teicēja dzīvesvietā ir vairākas priekšrocības. Pirmkārt, mājas ir stāstītājam pierasta vide, kur viņš jūtas visērtāk; otrkārt, tur iespējams iepazīties arī ar stāstītāja vaļaspriekiem un interesēm, piemēram, aplūkot rokdarbus, grāmatas, gleznas. Autors var parādīt fotogrāfijas, piemiņas lietas. Apkārtējie priekšmeti vai fotogrāfijas var kalpot sarunas ievadīšanai vai turpinājumam pēc pauzes. Mājvieta var pastāstīt par cilvēku tikpat daudz, cik intervijas laikā dzirdētais – piemiņas lietas, grāmatas, gleznas spilgti iezīmē stāstītāja biogrāfiju, pasaules skatījumu un kultūras saites.

Nevar paredzēt, kā intervijas gaitu iespaidos citu ģimenes locekļu klātbūtne. Reizēm tā sniedz psiholoģisku atbalstu, turklāt dzīvesdraugs atgādina par piemirstiem notikumiem, niansēm, savukārt bērni vai mazbērni varbūt pirmo reizi uzklausa savu vecāku vai vecvecāku dzīvesstāstu. Tomēr citu ģimenes locekļu klātbūtne var arī traucēt, piemēram, ja laulātais izsaka negatīvas piezīmes vai bērni trokšņo.

Vietas izvēle tomēr jāatstāj stāstītāja ziņā. Reizēm sekmīga intervija var notikt sastapšanās vietā. Piemēram,

Alsungā intervijas veicām ne tikai stāstītāju mājās, bet arī pie veikala, baznīcā, kultūras namā, kafejnīcā. Intervijas norises vietai gan jābūt klusai, pasargātai no neparedzamiem traucējumiem (radio, blakus istabā ieslēgts televizors, ledusskapja troksnis, cilvēku staigāšana, rejošs suns). Svarīgi jau laikus pamanīt sagaidāmos uzmanības *zagļus* – izslēgt mobilos tālruņus, aizvērt durvis, palūgt apklusināt mūziku u. c. Galvenais, lai stāstītājs jūtas ērti un intervija netiek traucēta.

Viens vai vairāki intervētāji

Intervētāju skaits, savstarpējo lomu sadale, ieklausšanās un spēja sadarboties var ietekmēt intervijas gaitu un iznākumu. Lai gan biogrāfiskās intervijas ieteicams veikt vienam intervētājam, radot pēc iespējas intīmāku gaisotni, tomēr var sekmīgi sadarboties arī divi vai pat vairāki intervētāji.

Sarunā ar sabiedrisku, atklātu cilvēku netraucēs vairāku intervētāju klātbūtne, bet kautrīgam cilvēkam būs grūtāk atraisīties dziļākai sarunai vairāku klausītāju klātbūtnē. Lai intervijas kvalitāte neciestu intervētāju skaita dēļ, nepieciešams savstarpēji vienoties par lomu sadali intervijas laikā: vienam intervētājam jāuzņemas vadītāja loma, otram – asistenta uzdevumi, savukārt trešais var fotografēt. Asistents uzmanīgi seko sarunai, pieraksta datus un aizpilda intervijas dokumentāciju. Intervijas beigās asistents var uzdot precizējošus jautājumus. Ja intervijas gaitā tiek atlasīts ilustratīvais materiāls, ir ērti, ja kāds var to pārfotografēt vai ieskenēt. Svarīgi, lai dalībnieki darbotos saskaņoti, nenovērstu stāstītāja uzmanību, veiktu individuālu vērojumu un pierakstītu savas atziņas, kas var būt noderīgas intervijas pilnīgākai izpratnei.

Piemērs no intervētājas pieredzes

Kādā intervijā ar krievu tautības sievieti tika uzdots šķietami vienkāršs jautājums par dzimteni. To izdzirdot, viņa sāka uztraukties, emocionāli pārdzīvot, un šķita, ka interviju pabeigt vairs neizdosies. Tikai otra intervētāja iesaistīšanās, mainot iesākto tematu, ļāva stāstījumu turpināt.

Int. (Ieva): Kur jūs uzskatāt, kur jums ir dzimtene, kur jums ir mājas?

Sieviete: Nu mājas man ir šeit, bet dzimtene man nav te, dzimtene man ir tur. Un, ja es zinātu par to latviešu attieksmi pēc visām šitām te, nu pēc tā 90. gada un līdz šai baltajai dienai, kur visi vairo tikai krievus, vai ne? [...] (Paaugstina balsi.) Ja oficiāli pa televizoru ļauj tādām Dobelīm nosaukt visus krievu bērnus par draņķiem. [...] Kad Streips katrā, mēs jau klausāmies to viņa raidījumu, vienalga, kur, kas nenotiek – visur ir vainīgi tikai tie krievi. [...] Es nemūžam šurpu nebrauktu, kaut man bija tikai 14 gadi, kad mani tēvs atveda. Ja mani te tāds liktenis sagaida – ejiet uz savu dzimto pusi! Man vairāk nav kur braukt. Man tur neviens nav, pirmkārt. Otrkārt, pēc visām tām kanālu būvniecībām mana dzimtā vieta ir zem ūdens. Tikai baznīcas tornis drusku rēgojas. Vot, tā ir. (Ļoti klusā balsī.) Tev nevajadzēja mani te... (vīram). (Satraukusies, acis asaras.)

Int. (Jolanta): Parunāsim par kaut ko priecīgāku. Kādas jums bija pašiem tās kāzas?

Ja intervijā piedalās vairāki intervētāji, tad katram jāseko, lai jautājums nepārtrauc stāstītāja iesākto domu, lai jautājumi vai replikas nepārklājas.

Intervētāja stratēģija un taktika

Stratēģija norāda galveno pētījuma un intervēšanas mērķa virzienu un taktiku – secīgus soļus mērķa sasniegšanai. Ja parasti intervijās (reportieru vai sociologu aptaujās, kvantitatīvo datu iegūšanā) par galveno taktikas paņēmieni uzskata jautājumus, dzīvesstāstu intervijās taktika nozīmē intervētāja individuālo pieeju katram stāstītājam.

Svarīgāk par rūpīgi sagatavotiem jautājumiem ir intervētāja motivācija un sadarbība ar stāstītāju. Lai veicinātu sadarbību, jāapzinās iemesli, kas var iesaistīt abas puses. Visbiežāk intervētāju un stāsta autoru vieno interese atklātai sarunai, kad autors vēlas savu pieredzi izstāstīt un intervētājs to uzklāst, lai pievienotu atmiņu kopkrājumam. Var būt arī citi iemesli, kurus ieteicams formulēt, gatavojoties intervijai. Ja esat nācis atklāt personību otrā cilvēkā, jums jāatbild ar to pašu – jāsniedz sarunas biedram sava atklātība un patiesa interese. Lai intervija izdotos, jāiedibina savstarpēja uzticēšanās un jāveido atraisīta sarunas gaisotne.

Turpinājumā apskatīsim, kā iesākt un pakāpeniski soli pa soli turpināt interviju, ņemot vērā daudz un dažādus priekšnoteikumus. Vienlaikus atgādinām, ka vislabākais padomdevējs intervēšanā ir pati intervēšanas pieredze.

Intervija ir māksla, kas pilnveidojas reizē ar pieredzi. Nav *pareizu jautājumu*, ir svarīgi prast uzmanīgi klausīties.

Inta Gāle-Kārpentere

Ideālā intervijā ir trīs daļas: ievads, stāsta attīstība un nobeigums. Ievadā tiek noskaidroti priekšnoteikumi, apstākļi vai, citiem vārdiem, iezīmējas *spēles laukums* un darbojošās personas. Tieši tāpat kā literārā sacerējumā stāsta attīstībā risinās dzīves kolīzijas, atklājas sarežģījumi un lūzuma

brīži, pie kam ne viens vien. Notiek dzīves trajektorijas maiņas, raksturota to pārvarēšanai nepieciešamā fiziskā un morālā piepūle, stāstītāja apsvērumi un situācijas vērtējums. Visbiežāk stāstos risinātas vairākas sižeta līnijas, kurās katrā iezīmējas sava attīstības likne. Ja stāstītājs pats aizvada stāstu līdz nobeigumam – izskaņai, tad tajā var gaidīt zināmu atsinājumu, piedzīvotā un pieredzētā kopsavilkumu, slēdzienus. Nereti intervētājam noslēguma vārdi jāizraisa ar kādu pamudinošu jautājumu vai ierosinājumu. Tomēr praksē atmiņu stāsta daļas ne vienmēr ir samērīgas. Lai cik interesants būtu stāsts, intervētājs nedrīkst zaudēt laika izjūti. Ja pagājušas jau 2–3 stundas, ievads ievilcies, bet iztirzājums tikko sācies, tad intervija jāturpina citā seansā.

Pirmā tikšanās

Pirmoreiz satiekot sarunu biedru, jābūt iekšēji sagatavotam atbildēt arī uz jums uzdotajiem jautājumiem. Pats esat domājis par interviju ilgi un pamatīgi, turpretī cilvēks zina tikai to, ko pieteicāt iepriekšējās vienošanās brīdī. Kad esat satikušies, svarīgi nesasteigt sarunas sākumu, lai abi daļībnieki var viens otru novērtēt. Pirmā tikšanās ir brīdis, kad jārod individuāla pieeja un jāveido personīgais kontakts. Intervētājam jāiejūtas intervējamā cilvēka apkārtējā telpā un emocionālajā pasaulē, jāieklausās runas veidā, jāredz, kā labāk novietoties pašam un sarunas biedram, kur nolikt diktofonu, lai tas nav pārāk uzkrītošs un lai netraucē blakus trokšņi. Jāizjūt laiks un jāklūst par vadītāju intervijai, kurā galvenā loma piešķirta stāstītājam.

Vienlaikus intervētājam jāspēj reaģēt uz stāsta pavērsieniem, lai vajadzības gadījumā pārslēgtos no dzīvesstāsta pieejas uz mutvārdu vēstures pieeju, un otrādi. Var nākties mainīt taktiku, sastopoties ar ļoti runīgu vai, gluži pretēji, mazrunīgu cilvēku. Abos gadījumos jāspēj elastīgi piemēroties situācijai.

Ja intervētājs runā vairāk kā cilvēks, kurš tiek intervēts, intervija nav izdevusies.

Inta Gāle-Kārpentere

Biogrāfiskā intervija ir līdzīga draudzīgai sarunai, tomēr tās dalībnieku lomas ir atšķirīgas. Draudzīgā sarunā dalībnieki parasti iesaistās simetriski – proti, runātāja un klausītāja lomas periodiski mainās. Intervijā iesaiste ir asimetriska – intervētājs galvenokārt jautā un klausās, bet stāstītājs runā.

Uzsākot interviju, diktofonā der ierunāt intervijas datumu un vietu, intervētāja un stāstītāja vārdu un uzvārdu. Piemēram: “Šodien ir 21. augusts, mēs atrodamies Jāņmuižas pagasta *Ķauķu* mājās. Baiba Bela intervē Jāni Bērziņu.” Ja pēc pauzes vai neliela pārtraukuma intervijas ieraksts turpinās jaunā skaņas failā, būtu vēlams minēto informāciju atkārtot. Kad ieraksta poga ir nospiesta, ievada teikumi ierunāti – dodiet vārdu autoram!

Amerikas Latviešu apvienības Mutvārdu vēstures projekta vadītājas Maijas Hinkles padomi jaunajiem intervētājiem²

Sarunā intervijas laiku.

Gatavojies intervijai. Pārskati informāciju, ko jau zini par autoru. Pārlasi un iegaumē galvenos jautājumus, ko plāno autoram uzdot.

Līdzņemamie priekšmeti un priekšdarbi:

Pārbaudi diktofonu, vai tas darbojas un no kāda attāluma vislabāk uztver skaņu; pārbaudi mikrofonu; sagatavo fotoaparātu. Paņem līdzī vairākas baterijas. Pārbaudi, vai ir: jautājumu lapa, rakstāmrīks un papīrs, intervijas dokumentācijas lapas, kabatiņa, kur visu salikt.

Ierašanās un sākums. Uzstādi aparāturu tā, lai abiem sarunas biedriem ir ērti sēdēt, piemēram, blakus vai pie galda stūra. Diktofonu vēlams novietot uz mīksta pamatiņa, kas

² *Mutvārdu vēsture latviešu sestdienas skolu programmā.* Sast. Maija Hinkle. ALAs Kultūras biroja Mutvārdu vēstures projekta nozare, 2005.

nevada skaņu. Pārbaudi ieraksta līmeni, vai runātāja balss to sasniedz. Novērs ārējos trokšņus, izvēlieties sarunai istabu, kurā nav televizora vai ledusskapja, novieto tālāk skaļi tikšošu pulksteni. Izskaidro, ka laika sarunai ir pietiekami un ka pēc tam, kad cilvēks pats būs izstāstījis, ko vēlas, var sekot precizējoši jautājumi. Pastāsti arī, ka beigās gribēsi, lai autors paraksta atļauju interviju ieguldīt Nacionālā mutvārdu vēstures krājumā, lai to var lietot pētījumos un publikācijās.

Sagatavojies. Sakārto savas pierakstu lapas, novieto pie rokas fotoaparātu, ieslēdz diktofonu.

Ja viss ir kārtībā, sāc interviju. Sākuma jautājums varētu būt: *Ar ko gribētu sākt stāstīt par savu dzīvi? Ko atceraties kā pašu pirmo bērnības atmiņu?* Kad ieraksts sācies un cilvēks runā, diktofonā parasti iedegas sarkana spuldzīte. Diktoфона lodziņā var kontrolēt ieraksta līmeni.

Atceries, ka diktofons ieraksta visu, arī apstiprinošos *jā, mhm* vai citas ieraksta klausīšanas traucējošas skaņas. Seko stāsta pavedienam un reaģē uz autora teikto bez vārdiem: ar mīmiku, smaidu, galvas mājienienu, atbalstošu žestu!

Atmiņa un intervētāja taktika

Lai noskaņotos intervijai, jāatgādina, ka atmiņas nav sakārtotas *pa plauktiņiem*, tās dzīvo pēc saviem likumiem. Jāņem vērā, ka atmiņa ir selektīva, tā var būt neprecīza, biogrāfiskā intervijā var uzzināt tikai to, ko cilvēks atceras. Tāpat arī to, ko un kādā veidā cilvēki atceras, var ietekmēt un mainīt vēlākie dzīves notikumi, citu cilvēku stāsti vai sabiedrībā pieņemtie uzskati. Atmiņu risinājumam ir sava gaita un asociatīvās saites, kuras intervētājam jāizjūt.

Tieši no šīs izpratnes izriet jautājumu secība un intervijas taktika. Ja stāstījums virzās vienā gultnē, nevajag to pārtraukt. Neuzdodiet jautājumu, kas neseko atbildei! Ļaujiet stāstam attīstīties un nebaidieties klusuma! Ja stāstītājs pats nepabeidz epizodi, var uzdot papildinošus jautājumus, kas turpina iesākto, kamēr temats izsmelts.

Cilvēki aizmirst daudz vairāk nekā atceras. Ir svarīgi neturēties pie iepriekš noteiktas jautājumu secības, bet ļauties atmiņu loģikai un tās noteiktajai kārtībai. Ja to mēģina apspiest vai ierobežot, atmiņas zaudē kvantitāti un kvalitāti. Atmiņa nelidzinās datoram vai kartotēkai, tā vairāk atgādina pieputējušus bēniņus, kas juku jukām piebāzti ar iepriekš neparedzamām lietām, un šeit nav svarīga to secība, bet gan saistība un sakarības, ko tās atklāj.

Inta Gāle-Kārpentere

Iedomāsimies, cik viegli ir pašam stāstīt atmiņas par kādu veiksmīgu gadījumu ar sevi galvenajā lomā. Turpretim, ja gadījies kas apkaunojošs, neveiksmīgs, pazemojošs, varbūt arī kas tāds, kam nemaz neatrodas vārdi – cenšamies to pēc iespējas ātrāk izdzēst no savām domām un atmiņām. Cilvēki šķiro savas atmiņas, – ko patikami atcerēties, kurās gribas pakavēties vēl un vēl un kuras labprāt izstāstītu, no tādām, kas aizmirstamas, nogremdējamās apziņas dziļēs un nekad nevienam nav stāstāmas. Var gadīties, ka pēkšņa pārdzīvojuma ietekmē kaut kas no slepenībā glabātā arī tiek atklāts. Un cilvēks pats sev par pārsteigumu atzīst: *Es nevienu to nebiju iepriekš stāstījis*. Atmiņas var spēlēt paslēpes ar pašu stāstītāju, tās var pēkšņi iznirt un pazust. Sevišķi spilgti tas novērojams, ja satiekas klases biedri, atceroties vienus un tos pašus notikumus, kuros visi bijuši klāt, bet vieni atceras vienu, savukārt otri pavisam ko citu. Proti, atmiņas par vienu un to pašu situāciju dažādiem cilvēkiem var būt atšķirīgas un pat pretrunīgas. Psiholoģe Sandra Sebre apraksta, cik dažādi brālis un māsa atceras un cik atšķirīgi stāsta savas atmiņas par aizbraukšanu no Latvijas ar kuģi no Liepājas Otrā pasaules kara bēgļu gaitās. Viens atminas, ka visi iznākuši uz klāja un dziedājuši Latvijas himnu, bet otrs neko

tādu savā atmiņā nav saglabājis (Sebre 2001). Atmiņas nav ne realitātes nospiedums, ne tās kopija – tās pārraida kādu noteiktu cilvēka psiholoģisko stāvokli gan notikuma brīdī, gan vēlāk, tās pārcilājot un stāstot. Sociologi min, kā atmiņas laika gaitā tiek konstruētas, jo īpaši tās, kuras bieži cilāt, stāstītas, atkārtotas. Atmiņas nav matemātiskās skaidrības, – tajās, līdzīgi kā mākslā, var atklāt pamatojumu autora psiholoģijā, radošā izpausmē, arī fantāzijā un vēlmē atstāt par sevi iespaidu. Visu to der pārdomāt, tuvojoties cilvēkam ar nolūku izraisīt viņa atmiņu plūdumu. Ne vienmēr tas būs gaišs un priecīgs. Atmiņas var būt dažnedažādas, un, ieejot otra cilvēka pasaulē, nevar paredzēt, kādi jūtu un pārdzīvojumu vulkāni var izlauzties uz āru. Intervētājam jābūt iekšēji gatavam kā līdzjutībai, tā spējai distancēties un, ja vajadzīgs, palīdzēt sarunu biedram atgriezties realitātē vai, citiem vārdiem, intervijas laikā un vietā.

Atmiņu reizēm plosīgo dabu labi raksturo Jānis Jonevs romānā Jelgava, 94³

... Sokrāts ar Teaitētu spriež, kāda ir mūsu atmiņa. Vai kā vaska plāksne, kurā iespiesti mūsu pagātnes notikumi? Dažs dziļāk, dažs seklāk, laika gaitā iespaidumi zaudē asumu, izlīdzinās un mēs vairs isti labi neatceramies, kā toreiz bija. [...] Nē, saka Sokrāts, mūsu atmiņa drīzāk ir kā putnu būris. Un tās nav nekādas vistas, tie ir mežonīgi, nepieradināti putni. Ieliec roku būrī, un tie plosās, metas pret sienām, laižas augšup un lejup. Tu vari mēģināt kādu noķert, taču nezini, kas tas būs. [...] Mēģini noķert vēl kādu, putni ir ne tikai kustīgi, bet arī trausli, to var savainot un tas nekad vairs nebūs, kāds bija, to viegli var arī nogalināt. Negantākie knābj pirkstos, un tagad jau bēdz tu.

3 Jonevs, J. *Jelgava, 94*. Rīga: Mansards, 2013, 288.–289. lpp.

Dabiskas, nepiespiestas attiecības

Katra saruna iemācīs ko jaunu, varat sastapties ar uzskatu un viedokļu atšķirībām, dažādām vēstures interpretācijām, šķietami “pareiziem un nepareiziem” stāstiem, – esiet tam gatavi! Kādreiz liksies, ka jums nestāsta taisnību – pēc tam nāksies domāt un analizēt, kāpēc tā notika, vai tie bija apzināti vai neapzināti *meli*, vai sarunas biedrs pats ticēja savam stāstītajam.

No intervijas sākuma jāievada **dabiskas, nepiespiestas attiecības**. Pirmā tikšanās ir brīdis, kad jārod individuāla pieeja stāstītājam. Tā ir gan intervētāja attapības, gan elastības pārbaude. Situācijas izjūta un improvizācijas prasme intervētājam ir svarīgāka nekā pieturēšanās pie iepriekš izdomāta plāna. Cieņa, labvēlīga attieksme, neveltota interese un humora izjūta iedibina labas attiecības, kas nodrošina sarunu biedra uzticēšanos un atklātību.

Viss, kas iepriekš uzzināts par intervijai izraudzīto cilvēku (viņa biogrāfija, dzīvesvieta un apstākļi), atbrīvo no dažādiem izziņas un faktoloģiskiem jautājumiem un var kalpot intervijas dziļākai ievirzei. Iepriekš iegūtā informācija noder vienmēr, bet it īpaši tad, ja starp sarunas dalībniekiem ir dzimuma vai vecuma starpība, kā tas, piemēram, ir situācijā, kurā jauna sieviete intervē vecu mežinieku.

“Ar ko jūs zāģējat kokus?” – “Nu, meitiņ (*nievājoši pasmaidot*), mēs lietojam zāģi.” Bet “meitiņa” turpina: “Vai jūs lietojat *pöll* vai *double-bit* zāģi?” Vecā mežnieka attieksme tūlīt mainās.

Inta Gāle-Kārpentere

Sociologs Andrejs Urdze brīdina: ja intervētājs pārcenšas ar neitralitāti, neatbild uz viņam uzdotiem jautājumiem, tad neveidosies draudzīgas attiecības un intervija neizdosies.

Kāpēc gan stāstīt par savu dzīvi cilvēkam, kurš pats nav atklāts? Protams, ir skaidrs, ka dabiska gaisotne neradīsies, ja tu vienmēr būsi jautātājs. “Taču es nedrīkstu stāstīt visu savu biogrāfiju, nedrīkstu par daudz ienest iekšā savu struktūru, jo tad intervējamais cilvēks sāk to pārņemt un pielāgoties tam, kā es saprotu pasauli. Bet ar iespējamību, ka jums kaut ko pajautās, ir jāreķinās” (Urdze 2001, 157).

Labs intervētājs ir tāds, kurš nav pārāk runīgs, bet nav arī pavisam mēms. Intervija izdosies, ja tiks ievērotas atbilstošās lomas un tajā valdīs draudzīga, atklāta gaisotne.

Pirmais iespaids ir noteicošais. Var gadīties, ka jāpārvar satraukums. Visi emocionālie stāvokļi ir mazliet *lipīgi*. Lai radītu mierīgu, atraisītu gaisotni, intervētājam jāuzvedas vienkārši un dabiski, jābūt skaidrībā par to, ko vēlas sasniegt. Ja nervozēsiet, knibināties ap ieraksta tehniku, arī stāstītājs var saspringt.

Takts, spēja iejusties stāstītāja situācijā palīdz radīt sadarbības gaisotni, iemantot stāstītāja uzticēšanos un atklātību. Intervētāja loma ir ierosināt stāstu par dzīvi, uzdot skaidrus un saprotamus jautājumus, kā arī būt draudzīgam un atbalstošam klausītājam.

Jāievada saruna tā, lai cilvēks var būt drošs un saprot, ko no viņa sagaidāt, un nekas netraucē noskaņoties atmiņām. Ja arī sākumā esat pārprasts – var gadīties, ka stāstītājs sāk runāt par to, ko nemaz negaidāt, vai uzskata jūs par kādu citu (tas iespējams, pirmoreiz tiekoties ar vecākas paaudzes cilvēku), noskaidrojiet pārpratumu pamazām. Nepārtrauciet cilvēku pusteikumā, ļaujiet pateikt iesākto un pēc tam uzmanīgi ievadiet sarunu vēlamā gultnē!

Ja uztraukums tomēr neļauj atrasties stāstam, saņemiet īsas, skopas atbildes vai arī cilvēks runā vienā paņēmienā, daudz neiedziļinoties saturā, *pārslēdzieties* uz kādu neitrālāku tematu un pamazām, kad satraukums pārvarēts, turpiniet sarunu par jūs interesējošo stāstītāja pieredzi. Varat

sīkāk pastāstīt par sevi un sava pētnieciskā darba mērķiem, ļaujot sarunu biedram labāk izprast savu uzdevumu un interesi piedalīties.

Ja cilvēks apgalvo, ka nav nekā īpaša, ko stāstīt, vai arī nezina, ar ko sākt, ir jāatrod kāds vienkāršs, ierosinošs temats – par dzīvi pie vecākiem vai citiem audzinātājiem, par palaidnībām, kas palikušas atmiņā, un saņemto sodu, par to, kā sākusies patstāvīgā pieauguša cilvēka dzīve. Tad var sekot pamudinājums, ka ikviens cilvēks ir pieriedzējis ko tādu, ko cits nevar pat iedomāties.

Kopumā intervijas kvalitāti nosaka pareiza stāstītāja izvēle, intervētāja spēja ierosināt atklātu sarunu. Tikai atraisīts stāsts pierastā sarunvalodā pavērs durvis uz autentisko pieredzi, kas izriet no stāstītāja dabiskas attieksmes.

Intervijas vadīšana

Kā jau iepriekš teikts, mutvārdu vēstures un dzīvesstāstu intervijas prasa atšķirīgu pieeju. Mutvārdu vēsture tiek skaidrota, vadoties pēc intervētāja iniciatīvas, bet dzīvesstāstu stāstītājs risina, pats piešķirot nozīmi notikumiem, izvēloties tematus un secību, kādā par tiem runāt.

Turpinājumā svarīgi prast klausīties un uzdot jautājumus, kas nevis maina stāstījuma virzienu, bet gan izriet no iepriekš teiktā, palīdz nobeigt domu. Intervētājs savu lomu pakārto stāstam, seko *līdzī*, lai stāstītāja tēlotā aina ir pilnīga, lai dzīvesstāstā nepaliek neskaidras, pārprotamas vietas.

Nevajag baidīties klusuma – stāstītājam reizēm vajadzīgas pauzes, lai atvilktu elpu, sakārtotu domas. Kā dzīvesstāsta, tā mutvārdu vēstures intervijā būtiska ir **māka ieturēt pauzes**. Jūs degat nepacietībā dzirdēt atbildi uz savu jautājumu, taču jāņem vērā, ka stāsti neglabājas atmiņā gatavā veidā.

Lai cik gara būtu pauze, ļaujiet to pārtraukt pašam stāstītājam!

Pols Tompsons

Pauzu laikā var skaitīt līdz desmit un atpakaļ, lai aturētu sevi no dabiskās vēlmes klusumu aizpildīt ar kādu jautājumu.

Ja sarunas biedrs saka: *Es nezinu, ko tālāk jūs gribētu dzirdēt vai arī Uz šo jautājumu es tomēr nevaru (nevēlos) atbildēt*, tad varat uzdot nākamo jautājumu, atgriezties pie iepriekš stāstītā, precizējot detaļas vai paskatoties uz jau pārrunāto no citas puses.

Intervētājs izmanto verbālos un neverbālos saziņas līdzekļus – žestus, acu valodu, mīmiku. Pie verbālajiem saziņas līdzekļiem pieder uzmudinājumi, ierosinājumi, jautājumi, ar kuru palīdzību var sasniegt cerēto atbildes stāstu mutvārdu vēstures intervijās.

Vislabākie intervētāji ir tie, kas prot vienu un to pašu jautājumu uzdot dažādos veidos, lai tādējādi iegūtu vispusīgāku skatījumu. Reizēm jautājumu lapa rada labu iespaidu, jo liecina par intervētāja gatavošanos intervijai, tomēr to nevajadzētu izmantot pārmērīgi, t. i., bieži šķirstīt lappuses vai mehāniski uzdot jautājumus. Intervijai jāplūst brīvi, lai intervējamais cilvēks atvērtos, lai viņš varētu sniegt neparedzētas atmiņas un atklātu jaunas izzīņas iespējas.

Inta Gāle-Kārpentere

Atcerieties, ka arī mutvārdu vēstures intervijā svarīgi gūt nevis vispārīgas atbildes, bet gan izvērstu stāstu, kas izriet no autora personīgās pieredzes!

Atmiņās grūtāk atsaukt ikdienišķi pierastas norises. Lai pamodinātu atmiņu, labāk sākt ar konkrētām lietām

vai situācijām, piemēram, rosināt stāstītāju atcerēties kādu niansi vai notikumu, piemēram, no bērnības – kurš iemācīja lasīt; kāda bija pirmā skolas soma vai kas bija vislielākais gardums, un tālāk par vēlāko dzīvi – ar kuru brīdi sāka apzināties sevi kā pieaugušu, ar kādiem notikumiem tas saistās; vai ir sevi pieķēris atkarīgam savu vecāku (labos vai sliktos) paradumus.

Nepietiek uzzināt tikai, ka, piemēram, bērnībā ir dzīvots īres mājā, bijušas trīs istabas, virtuve, malkas apkure un labiercības ārā. Lai gūtu pilnīgāku priekšstatu, var lūgt pastāstīt sīkāk: no kā tika irēta māja, cik liela bija īres maksa, vai kādreiz bija grūtības to samaksāt un ko tad darīja; kā izmantoja katru istabu un kā tās izskatījās; kādas bija mēbeles, kā tās dabūja un kur tās palika, kad savu laiku bija nokalpojušas; kā uzkopa istabas un gādāja malku ziemai u. tml.

Ja jautājat par ēdienreizēm, tad der noskaidrot konkrētāk: kādas bija ikdienas ēdienreizes, ko lika galdā ziemā, ko vasarā – brokastīs, vakariņās; ko ēda dzimšanas dienās, ko Ziemassvētkos, Jāņos vai Lieldienās; ko audzēja paši un ko pirka, cik maksāja un kur to varēja nopirkt; kas parasti gatavoja maltītes, kā tas notika; kas sēdēja pie galda un kādā kārtībā; no kādiem traukiem ēda; kas novāca galdu un mazgāja traukus; kādu nozīmi ģimene piešķīra kopīgām ēdienreizēm, vai kāds kādreiz tās neievēroja u. tml.

Ikviena situācija var atsaukt atmiņā vēl virkni detaļu, par ko neiedomāsieties pajautāt. Tomēr jāizjūt, vai ierosinātais temats interesē stāstītāju, jo pretējā gadījumā stāstījums var būt formāls. Atmiņu stāsts jāuztver kā autora versija un interpretācija, jo atmiņa nesniedz notikumu precīzu atspoguļojumu vai mehānisku nospiedumu. Tādēļ jo īpaši svarīgi ir uzreiz noskaidrot ne tikai notikumus, bet arī vērtējumus (kas veido pamatu interpretācijai). Šim nolūkam var lietot šādus jautājumus: *Ko jūs par to domājat toreiz un ko par to domājat tagad? Ko citi par to domāja?*

Maijas Hinkles padomi jaunaajiem intervētājiem

Klausies. Intervijas jēga ir iegūt autora stāstu. Klausies uzmanīgi, meklē iespējas turpināt autora pavedienu. Mēģini ieraudzīt jaunus tematus un pavedienus autora stāstā.

Esi ziņkārīgs. Prasi, lai autors izskaidro lietas un notikumus, vārdus un izteicienus, ko tu nesaproti, lai apraksta fizisko apkārtni un lietas.

Uzdod jautājumus pa vienam. Ja autors dzirdēs lērumu jautājumu, tad viņš/viņa parasti atbildēs tikai uz pirmo jeb pēdējo jautājumu.

Smaidi un māj ar galvu. Skaties uz autoru un reaģē uz viņa teikto ar smaidu un ķermeņa valodu, ne ar vārdiem. Ja viņš domās, ka tev neinteresē viņa teiktais, viņš beigs stāstīt.

Klusēšana var būt zelta vērtība. Dod autoram iespēju apdomāties, ko un kā viņš grib stāstīt. Klusē un gaidi; izskaiti lēnām līdz desmit, pirms uzdod nākamo jeb atkārtoto iepriekšējo jautājumu. Atslābinies, uzraksti dažus vārdus uz pierakstu lapas.

Neiejaucies labā stāstā, bet... Ja autors pārāk novirzās no temata, atgriez viņu atpakaļ, cik pieklājīgi vien spēj. Autoram varētu teikt: “Tas ir ļoti interesanti, bet es gribētu dzirdēt vairāk par...”

Nestrīdies ar autoru. Intervija nav pratināšana. Tu tikai gribi savākt pēc iespējas vairāk informācijas, kas varētu būt noderīga.

Mēģini izvairīties no informācijas, ko autors negrib izpaust. Palūdz, vai tu varētu ieskaņot visu viņa teikto; izskaidro, ka vēlāk būs iespēja teikto izdzēst un rediģēt.

Intervēšanas pamatlikums ir nepārtraukt stāstītāju, ja arī cilvēks pamatīgi novirzās no temata vai stāstītais tobrīd jums šķiet nesvarīgs. Labāk ļaut epizodi pabeigt un tikai tad sarunu taktiski virzīt atpakaļ.

Nekad nevar paredzēt, kas paliks nepateikts, ja novirzīsim stāstītāju no iesāktās domu gaitas. Tā jūs varat pārtraukt ne tikai šo, bet virkni nākamo stāstu, kas būtu bijuši svarīgi.

Pols Tompsons

Nevajag iejaukties, ja sadzirdat kādu kļūdu vai nepareizību, atzīmējiet pats sev un precizējiet to vēlāk! Bieži vien būsīt pārsteigts, ka stāsts ietver atbildes uz lielu daļu iepriekš sagatavoto jautājumu. Intervētājam jābūt uzmanīgam, jāseko līdzī un jārikojas pēc situācijas – jautājumus var uzdot pauzē vai intervijas nobeigumā. Pie kam stāsts var ievirzīties citā, negaidīti svarīgā gultnē. Ja neizdodas pie sava jautājuma atgriezties, atliek vienoties par intervijas turpinājumu. Atkārtota intervija ir vērtīga arī tādēļ, ka stāstījums ir pamodinājis atmiņas un nākamā reizē cilvēks var vēl vairāk atcerēties.

Intervijas laikā ieteicams **diktofonu neslēgt iekšā un ārā**, izņemot situācijas, ja jums lūdz to darīt vai telpā paliekat viens. Mazāk svarīgas sarunas (dzerot tēju, šķirstot fotogrāfiju albumus) var vēlāk neatšifrēt, tomēr nekad nevar iepriekš zināt, kurā brīdī tiks uzsākts kāds svarīgs stāsts, atmiņā atausīs kāda interesanta dzīves epizode. Vai nu ierakstīsiet stāstu bez sākuma, vai arī jums būs jālūdz stāsta sākumu atkārtot. Turklāt – kas vienubrīd šķiet mazsvarīgs, kādā citā brīdī var izrādīties svarīgs. Tāpēc labāk ir ierakstīt visu un pēc tam izlemēt, kas ir noderīgs un kas ne vai varbūt noderēs vēlāk.

Var uzskatīt, ka ikvienu dzīvesstāstu veido vairāki stāsti. Nevajag pārtraukt iesāktu stāstu, jo tad tiek pārtraukta domu gaita un cilvēks novirzīts no tā, ko viņš gribējis pateikt. Piemēram, ja aizsāktajā stāsta risinājumā intervētājs iemet steidzīgu repliku: *Nu labi! Bet pastāstiet par to un to*, jūs tā arī nekad neuzzināsiet, kur aizvestu iesāktās domas

attīstība. Ar savu jautājumu intervētājs var pagaidīt, atzīmēt uz pierakstu lapas un pajautāt vēlāk.

Mainīt stāstījuma gaitu un uzdot precizējošus jautājumus var brīdī, kad viens stāsts ir beidzies un iestājusies garāka pauze. Reizēm cilvēki atgriežas pie stāsta līnijas, ko iesākuši pirms precizējošā jautājuma. Bet dažkārt stāsts turpinās citā virzienā un iesāktais temats paliek nepabeigts. Lielākā daļa precizējošo jautājumu rodas stāsta gaitā, un, ja nepierakstāt, beigās tie aizmirsīsies. Gadās, ka pats stāstītājs ir novirzījies no stāsta par savu dzīvi un sācis apspriest kaimiņus, jaunākos politiskos notikumus u. tml. Atgriezties pie temata palīdzēs šādas frāzes – *iepriekš jūs stāstījāt.., atgriežoties pie.., pirms mēs runājam tālāk.., vai jūs, lūdzu..*

Reizēm cilvēki lauza galvu par to, ko drīkst jautāt un ko ne. Neuzdodiet jautājumus, uz kuriem pats nevēlētos atbildēt. Ja ļoti personiski un intīmi jautājumi jūs mulsina, labāk tādus neuzdodiet. Īstajā brīdī var pajautāt jebko. Bet, ja neizjūtat situāciju, jautājums var būt nevietā. Ja cilvēks nevēlēsies, viņš uz jautājumu neatbildēs. Svarīgs ir brīvprātības princips – nemēģiniet cilvēkus piespiest sniegt atbildes uz jautājumiem, uz kuriem viņi nevēlas atbildēt. Komplicēti ir runāt par sāpīgiem jautājumiem, kas skar slimības, tuvinieku zaudējums, finansiālus triecienus. Reizēm, ja cilvēks spēj uzticēties un runā par smago tematu, viņš var gūt atvieglojumu, jo atklātai sarunai ir dziedniecisks iespaids. Lai gan intervijas situācija izraisa morālu atbildību, tomēr intervētājam nav jāuzņemas psihologa vai psihoterapeita loma.

Jāpievērš uzmanība:

lai stāsts nav vispārīgs, bet saistīts ar konkrētiem dzīves notikumiem un pieredzi; lai stāstītājam pietiek laika domas sakārtot; lai intervētājs ir vēris un precizējošos jautājumus uzdod vajadzīgajā brīdī.

Valoda

Svarīgi ir ne tikai tas, ko vēlaties jautāt, bet arī – kā uzdod jautājumus. Intervētāja tonis var cilvēku nobaidīt vai iedrošināt, demonstrēt pārkumu vai, tieši pretēji – pasvītrot *cieņas pilnu attieksmi*, apliecinot savu skolēna lomu attiecībā pret stāstītāju. Valoda atšķirsies, sarunājoties ar pilsētnieku vai laucinieku, ar skolotāju, zinātnieku vai amatnieku. Lai nodrošinātu savstarpēju sapratni, intervētājam jārespektē stāstītājam raksturīgais – dialekts, izloksne, akcents, arī stils, jo tas ataino konkrētā cilvēka patību. Jāspēj iejusties dzīvesstāsta situācijā. Ja klausītājs-intervētājs var piemēroties stāstītāja valodas stilam elastīgi un dabiski, intervija kļūs intīmāka un atraisītāka.

Pievērsiet uzmanību intervējamā cilvēka valodai un runas veidam, pieskaņojieties stāstītājam, jo tikai tā atraisīsies viņa dabiskais runas veids, pēc kura tiecaties. Izvairieties no gariem un sarežģītiem jautājumiem, no svešvārdu un sarežģītu izteicienu lietošanas!

Inta Gāle-Kārpentere

Atcerēsimies, ka latviešu valodai ir četri dialekti un daudz sīkāku izlokšņu grupu. Turklāt ļoti reti sastapsit tīras izloksnes runātāju. Cilvēki pārvietojas, piesavinoties apkārtnes iespaidus leksikā, intonācijās, pat stāstīšanas manierē. Valoda nes papildu informāciju gan par stāstītāja biogrāfiju, gan pielāgošanās vai, gluži pretēji – norobežošanās spējam no ārējiem apstākļiem. Ja latgalietis intervē latgalieti, tad valoda plūst dabiski. Ja nevarat pāriet uz latgaliešu vai tāmnieku izloksni, lūdziet stāstītāju runāt viņam ierastā veidā, bet pats virziet sarunu ar žestiem, mīmiku, lai mazāk uzsvērtu runas atšķirību.

Izloksnē ieskaņots stāstījums ir ne tikai vērtīga lingvistisko tradīciju dokumentācija, bet arī ieguldījums literārās valodas bagātināšanā.

Interesanti, ka iebraucēji vai citu valodu runātāji pie-savinās latviešu valodas izloksnes iezīmes no dzīvesvietas, kurā apmetušies. Esam intervējuši gan čigānus, kam izteikts tāmnieku izloksnes iespaids, gan ukraiņi, kas dzīvo Sēlijā un runā ar sēlisko akcentu. Ja vēlaties iegūt dzīvāku un dabīgāku citas tautības iedzīvotāju atmiņu stāstu, intervija jāieraksta runātāja dzimtajā valodā vai valodā, kurā viņš jūtas visbrīvāk! Tad gan intervētāja lomā nāksies iesaistīt attiecīgās tautības pārstāvjus. Nacionālās mutvārdu vēstures pētnieki sagatavoja vairākas vecāko klašu ukraiņu skolnieces intervijai ar saviem vecvecākiem. Ieraksts notika ukraiņu valodā, bet tulkojumu latviešu valodā varēja pievienot.

Jautājumu tipi

Biogrāfiskajās intervijās visplašāk tiek lietoti tā saucamie **atvērtie jautājumi**, kas ir pretstats slēgta tipa jautājumiem, uz kuriem var sagaidīt vienzīlbīgu atbildi. Atvērtie jautājumi paver cilvēkam plašākas iespējas izteikties, ierosina izsmeltošāku atbildi, izraisa stāstījumu.

No *pamatjautājumiem* der atcerēties:
Aprakstošie, raksturojošie: *Kā?, Kādā veidā?*
Cēloņu: *Kāpēc?, Kādēļ?, Ar kādu nolūku?*
Pretrunīgie, provocējošie: *Jūs bērnībā droši vien neesat blēņojies?*

Intas Gāles-Kārpenteres padomi

Lielie maršruta jautājumi. Tie ir visaptveroši jautājumi, kas ved cauri laikam, telpai un notikumiem. Var jautāt, kāda bija dzīve šai mājā pirms kara, kā iedzīvotāji svinējuši svētkus, kas mainījās mājā, kad izveidoja komunālos dzīvokļus un kad tos likvidēja u. tml. Var, piemēram, jautāt šādi: *Aprakstiet kādu tipisku dienu komunālajā dzīvoklī vai pastāstiet, kā svinēja valsts svētkus pirms un pēc kara!*

Mikromaršruta jautājumi ir tie, kas koncentrē uzmanību uz kaut ko atsevišķu. Ar tiem kaut ko var noskaidrot precīzāk. Pieturoties pie pētījuma par māju un dzīvi tajā, varētu jautāt, kā šajā mājā pirms kara mazgājuši veļu, ko ēduši brokastīs u. tml. "Sikumos redz kultūru," raksta Imants Ziedonis.

Pieredzes jautājums uzdod vēlāk, jo tie liek iedziļināties atmiņās, tāpēc ir grūtāk atbildami. Piemērs: *Aprakstiet kādu šokējošu gadījumu no sadzīves komunālajā dzīvoklī!*

Precizējošie jautājumi, ar kuriem noskaidro, ko katrs saprot ar attiecīgiem valodas apzīmējumiem, ir īpaši svarīgi, ja intervētājs un stāstītājs nenāk no vienas kultūras, kā arī tad, ja savāktu informāciju izmantos citu kultūru pārstāvji.

Zondējošie jautājumi ļauj noskaidrot vairāk un labāk nekā pārējie jautājumi. Tie palīdz stāstītājam dziļāk un pilnīgāk izteikties. Piemērs: *Vai jūs varētu tuvāk pastāstīt par citiem cilvēkiem, kas kopā ar jums dzīvo komunālajā dzīvoklī, – kādas tautības viņi ir, kādas ir viņu paražas?* Zondējošos jautājumus var uzdot arī par pagātnes notikumiem, ar tiem var palūgt kaut ko vēlreiz atkārtot, lai noskaidrotu, vai stāstītājs to atkārtu tāpat kā iepriekš vai kaut ko maina. Var zondēt arī ar klusēšanu. Tad intervētājs ar interesi un vaicājoši skatās stāstītājā, it kā teikdams: *Tas bija interesanti, tieši tas, kas vajadzīgs, bet stāstiet vēl!* Klusums ļauj stāstītājam padomāt. Tomēr, ja klusums ieilgs, abi sāks justies neērti. Intervētājam jāļauj, lai klusumu aizpilda stāstītājs. Šāda klusēšana nebūs bijusi veltīga.

Pārāk tieši formulēti jautājumi (piemēram, *Vai jūs*

domājat, ka teiktais pierāda, ka bija grūti pierast dzīvot komunālajā dzīvoklī?) ne vienmēr ir efektīvi, jo skaidrs, ka atbilde jā, noteikti neko daudz nedos. Izsmeltošāku atbildi var panākt ar **negatīvi ievirzītu jautājumu**, piemēram: *Vai tiesa, ka saimniece, palielinot īres maksu, domā tikai par savu peļņu?* Nu stāstītājs var protestēt, minēt daudzus labiekārtojumus, ko saimniece mājā paveikusi, kā arī tos dzīvokļus, kuriem īres maksa nav palielināta.

Strukturālie jautājumi noskaidro paša stāstītāja izpratni. Tādējādi var uzzināt, kā stāstītājs pats sakārto gūtās zināšanas par attiecīgajām lietām, vai pārlicināties par terminu precizitāti, notikumu secību, attiecībām. Piemēram, *Kuram jūs maksājat īri par dzīvokli? Vai saimniece pilnībā savus pienākumus uztic dēlam?*

Atkārtotie jautājumi dod iespēju iedziļināties sarunā, t. i., aplūkot tematu no dažādiem skatpunktiem. Piemērs: *Gribu vēlreiz jautāt, – kā jutāties, kad pēc izvešanām palika daudz tukšu dzīvokļu?* Ja atkārtotus jautājumus uzdod prasmīgi, tad par vienu un to pašu tematu var uzzināt daudz vairāk. Vienreiz var atgriezties pie teiktā kā faktoloģiska notikuma, otrreiz – vadoties no emocijām vai salīdzinot ar kaut ko citu.

Atcerieties, ka nav iespējams ierakstīt ideālu interviju – centieties darīt labāko, ko konkrētajā situācijā spējat! Noklausoties ierakstīto interviju, vienmēr būs jādodomā – kāpēc nepajautāju vēl to un to, kā es varēju tik muļķīgi jautāt, kā tik netaktiski iejaucos u. tml.

Lai paplašinātu savus jautājumu resursus – brīvai izvēlei un improvizācijai, ielūkojieties arī Maijas Hinkles ieteikumos, kuri tika veidoti, gatavojot intervētāju lomai latviešu skolu jauniešus ASV.

Maijas Hinkles padomi jaunajiem intervētājiem

Daudzi jautājumi prasa – **kāpēc**: *Kāpēc ar ģimeni atstājāt Latviju?*

Daži jautājumi prasa – **kā**: *Kā tu juties, atstājot savu māju?*
Daži jautājumi prasa – **ko tu dariji**: *Ko tu dariji ar mājas atslēgām, kad jūsu ģimene atstāja māju Otrā pasaules kara beigu posmā?*

Daži jautājumi būs **aprakstoši**: *Apraksti, kā jūs bēgāt! Apraksti, kur jūs bēglu nometnē dzīvojāt! Apraksti pirmos notikumus, kad jūs iebrāucāt Amerikā! Apraksti savu pieredzi kara laikā latviešu leģionā!*

Daži jautājumi **izrietēs no autora teiktā**: *tu teici, ka gāji kursus nometnē. Pastāsti tuvāk par to!*

Daži jautājumi prasis stāstītājam **novērtēt notikumus**: *Kā tu domā, latviešu tikumi un dzīves paražas mainījās, dzīvojot bēglu nometnēs? Kas bija labs, kas slikts, nometnēs dzīvojot?*

Daži jautājumi prasis **definīcijas**: *Ko nozīmē vārds “dīpītis”?*

Daži jautājumi prasis **detalizētāku izklāstu**: *Pastāsti tuvāk par to, ko tu strādāji, Amerikā iebrāucot! Pastāsti vairāk par to, kas jums pie amerikāņiem likās neparasts jeb jocīgs!*

Viens no grūtākiem jautājumiem ir par **negatīvām lietām un notikumiem**: *Daži cilvēki tagad kritizē leģionārus, ka viņi karoja vācu pusē, lai arī viņi bija Latvijas divīzijās. Ko tu par to domā?*

Kad jautājums ir par sevišķi pretrunīgām un jūtīgām lietām (piemēram, notikumiem kara laikā, vācu okupācijas laikā), ļauj stāstītājam atbildēt **trešajā personā**: *Runājot par notikumiem vācu okupācijas laika pirmās dienās, ko tavā apkārtnē zināja par žīdu/ebreju geto nodibināšanu un iznīcināšanu? Apraksti, kas notika jūsu apkārtnē!*

Izmantojiet visu, kas vien var palīdzēt stāstītājam veidot detalizētu stāstījumu! Piemēram, senākus notikumus atmiņā var atsaukt **fotogrāfijas**. Intervija nav izdevusies, ja teicējs neveido stāstu, bet nosauc tikai attēlos redzamo cilvēku vārdus. Fotogrāfiju apskate jāsaista ar plašākiem atmiņu tvērumiem: attiecībām starp attēlos redzamajiem cilvēkiem, kopīgi piedzīvotiem notikumiem, par to, kā cilvēku dzīves saistītas ar stāstītāju.

Var arī lūgt cilvēku izvēlēties un atlasīt atsevišķas fotogrāfijas, kas attēlo svarīgus dzīves brīžus, un pēc tam veidot dzīvesstāstu, balstoties uz šīm fotogrāfijām. Interviju var virzīt arī, izmantojot dzīvokli redzamās lietas, – vai tā būtu *Singer* šujmašīna, pašaditi cimdi vai medību trofejas.

Intervijas noslēgums

Ļoti svarīgs ir intervijas noslēgums. Kaut arī daudzi atzīst dzīvesstāsta intervijas terapeitisko efektu, intervija nekādā ziņā nav terapijas forma un intervētājs nav terapeits. Intervija var atdzīvināt cilvēkā sāpīgas atmiņas. Intervijas gaitā cilvēks var sākt salīdzināt savu dzīvi ar citu dzīvēm vai ar saviem jaunības sapņiem un secināt, ka tā nav pārāk labi izdevusies. Atšķirībā no psihologa vai psihoterapeita intervētājs nav apmācīts, kā palīdzēt cilvēkam tikt galā ar negatīvām emocijām, tādēļ ir būtiski interviju beigt pozitīvā noskaņojumā un atgriezties tagadnē. Var jautāt par vērtībām, kas dzīvē ir bijušas svarīgas. Var lūgt noslēgumā apkopot, kas ir bijis tas labākais, kas dzīvē ir noticis, kādi bijuši mūža nozīmīgākie cilvēki un svarīgākās atziņas, kas gūtas dzīves laikā. Var aprunāties par ikdienas dzīves lietām un nākotnes nodomiem.

Tieši tagad var būt īstais brīdis improvizētai foto sesijai, albumu aplūkošanai un tādu fotogrāfiju atlasei, kas palīdzētu ilustrēt ierakstīto stāstījumu. Var noskaidrot, vai ir pieejami vēl kādi biogrāfiski dokumenti, kas var papildināt stāstīto. Biogrāfiskos pētījumos izmanto virkni personisko dokumentu – dienasgrāmatas, vēstules, fotogrāfijas, atmiņu pierakstus. Tagad var ieskenēt vai pār fotografēt vajadzīgo, ja ir tādas tehniskās iespējas.

Kad diktofons ir izslēgts, vēl varat parunāties par šo un to, papļāpāt, kā angļi saka – *small talk*. Pateicībā par jums veltīto laiku varat pasniegt kādu uzmanības velti.

Ja daudz kas palicis neizstāstīts, intervija būs jāturpina, varbūt atgriezīsities precizēt vēl dažus jautājumus. Noklausoties interviju vai gatavojot atšifrējumu, parasti atklājas neskaidras notikumu detaļas, nezināmi personvārdi vai vietvārdi. Biogrāfiskas intervijas bieži tiek ierakstītas vairāku seansu laikā, un kopējais ieraksta garums var sasniegt pat 20 stundu. Tomēr, ja neplānojat tikties vēlreiz, varat aizrakstīt vēstuli un pastāstīt, kā jums sokas ar pētījumu, atsūtīt intervijas laikā uzņemtās fotogrāfijas. Cilvēks jums ir uzticējies savas dzīves stāstu, veltījis savu laiku – jāprot to pieņemt ar cieņu un pateicību.

Vēlreiz – informētā vienošanās intervijas noslēgumā

Intervijas noslēgumā jāatgriežas pie intervijas izmantošanas nosacījumu atkārtotas pārrunāšanas, jo tikai tagad noskaidrojies, kas tieši izstāstīts. Vēlams vēlreiz pārrunāt, ko darīs ar interviju, vai būs nepieciešama vēl kāda intervija vai precizējumi ierakstītajam stāstam. Varbūt ir kādi stāsta fragmenti, kuriem būtu jāpaliek tikai jūsu starpā.

Bieži cilvēki vēlas redzēt publicēšanai sagatavoto materiālu, un vienošanās lapā var iekļaut nosacījumu, ka teksts pirms publicēšanas jāaskaņo ar stāstītāju. Atcerieties, ka cilvēki ir jūtīgi attiecībā uz jautājumiem, kas skar viņu dzīvi. Ja savā pētījumā informēto vienošanos fiksējat rakstiski, tieši šobrīd to vajadzētu parakstīt. Tas jādara divos eksemplāros, no kuriem viens paliek pie jums, otrs – pie intervētā cilvēka.

Uzreiz pēc intervijas ieteicams rakstīt **pētnieka dienasgrāmatu** ar pirmajiem iespaidiem par tās norisi. Arī jūsu atmiņa nav bezgalīga – pieraksti būs vērtīgi, kad vēlāk strādās ar intervijas tekstu vai dosieties šo pašu cilvēku intervēt atkārtoti. Inta Gāle-Kārpentere iesaka izveidot pārskatu par visu svarīgāko pēc iespējas ātrāk.

Pārskatā ieteicams atzīmēt

- ◆ Kā intervējamais atrasts, kas viņš ir, kādā rajonā, mājā vai dzīvoklī dzīvo;
- ◆ Kā stāstītājs bija sagatavojies intervijai, kā gērbies, vai bez viņa piedalījās arī bērni, sieva, vīrs, kā tie ietekmēja interviju;
- ◆ Vai intervējamais cilvēks sākumā bija uztraucies, vai ieraksta gaitā nomierinājās;
- ◆ Vai netraucēja aparatūra;
- ◆ Kāds bija intervējamais – īgns, neapmierināts, laipns, runīgs, vai viņa garastāvoklis intervijas laikā mainījās, vai tas ietekmēja interviju;
- ◆ Kādas attiecības izveidojās starp intervētāju un intervējamo;
- ◆ Vai intervējamais pateica ko tādu, ko diez vai būtu teicis citam;
- ◆ Vai atsevišķi jautājumi bija īpaši jāzondē, lai iegūtu atbildi;
- ◆ Kā intervētājs novērtē savu darbu – vai intervija bija sasteigta, vai viss iecerētais tika izrunāts;
- ◆ Kādus secinājumus var izdarīt pēc intervijas.

Ētika

Šajā sadaļā runāsim par attiecībām, par atbildību un drošības izjūtu, kas rada stāstītāja uzticēšanos intervētājam. Tiks pieminētas parastas un neparastas situācijas, ar kādām var sastapties intervējot, tāpat tiks runāts arī par interviju pieejamību un publicitāti – norisēm, kas prasa skaidru ētisku pozīciju.

Pēc valsts neatkarības atjaunošanas atmiņa un stāstīšana tika uzlūkota kā misija vispārcilvēciskam uzdevumam – liecināt par (dzimtā, tautā, Latvijā, trimdā, nācijā) notikušo. Salīdzinot ar laiku pirms gadiem divdesmit pieciem un vairāk, patlaban var un drīkst stāstīt publiski, nebaidoties no politiskām represijām. Tomēr tas nemazina atbildību

gan attiecībās starp intervētāju un stāstītāju, gan vēlāk, kad intervija tiek pievienota krājumam, kļūst par avotu pētījumos, piedzīvo publikāciju un caur to turpina dzīvot sabiedrībā un ietekmēt to. Tāpēc ir jādodomā, pirmkārt, par uzticēšanos – ne tikai starp cilvēkiem, bet arī vietai, laikam, teksta dokumentēšanai, glabāšanas un lietošanas administrēšanai. Otrkārt, jārūnā par attiecībām saskarsmē ar cilvēku, kad viņa vai viņš ir piekritis stāstīt savu dzīvesstāstu, proti, ir mums uzticējies.

Dzīvesstāsta autoram jājūtas droši jau intervijas sākumā, uzklusot intervētāja aicinājumu piedalīties sarunā. Intervētājs ar sniegto informāciju, savu stāju un attieksmi veido apstākļus stāstītāja drošuma izjūtai. Drošības izjūtu rada skaidrība par to, kas lūdz stāstīt; kāpēc lūdz; kur nonāks un glabāsies stāstītās atmiņas; kā tās būs pieejamas citiem. Tomēr noteicošais aizvien būs intervētāja personības radītais iespaids – cilvēka, kas aicina sadarbībai, takta izjūta, skaidra, lietišķa attieksme un pārlicība par ierosinātās intervijas nepieciešamību.

Informējot par dzīvesstāsta ieskaņošanu, apzināsimies, ka dzīvesstāsta autora anonimitāte nav iespējama. Saziņa ar autoru nevar notikt anonīmi, jo stāstījums paredz personāliju un faktu identificējamību. Ja tas tā nav, nav arī dzīvesstāsta. Var būt anonīma intervija par kādu problemātiku, bet ne stāstījums par paša dzīvi.

Attiecību tiklojums teksta dzimšanas laikā, gribot negribot, būs atkarīgs no intervētāja personības. Ja stāstītājs ir uzticējies intervētājam, tad rodas jautājums, vai viņš uzticas arī citiem, kas iesaistīti turpmākā darbā ar mutvārdu tekstiem. Autors, iespējams, nereti par to nemaz neiedomājas, tāpēc intervētājam, jau sākot darbu, jāapzinās atbildība par autora uzticēšanos. Cilvēkam, kas klausās stāstījumu, jābūt ar *dzirdīgu* prātu. Tiešā klātesamība stāstījumam ir grūts, bet savā ziņā morāli privileģēts darbs – intervētājs jūt

to, kas ārpus šī procesa nav sajūtams, un piedalās stāstījuma izraisīšanā. Tikai izņēmuma gadījumā var iedot diktofonu, lai cilvēks ierunā savu stāstījumu viens pats. To var darīt, ja stāstītājs to vēlas, tomēr parasti dzīvesstāsts top sarunā ar ieinteresētu klausītāju.

Mēs esam liecinieki brīdim, kad veidojas attiecības ar atmiņām. Tām vienmēr būs ētisks raksturs, tās ir radošas. Mums, intervētājiem-klausītājiem, vispirms jāpieņem tas, kas ir svarīgs stāstītājam un ko viņš pats izvēlas teikt.

Vienlaikus būtu jāatceras, ka runa ir par vārdos izteiktu skatījumu uz dzīvi, un tas dažādiem cilvēkiem būs atšķirīgs. Mēs sastopamies ar atšķirīgu domāšanas veidu, ar dažādām balsīm, pasaules uzskatiem, ar citādo. Tālab uzklusām, bet stāstījuma laikā nekomentējam vai reaģējam, ja to no mums gaida, tā, lai turpinātu sarunu. Var būt, ka stāstītājs pēkšņi jautā: *Ko jūs par to domājat?* Intervētāja atbildei vajadzētu būt iespējami neitrālai, kas nemainītu stāstījuma gaitu.

Var pieminēt, ka, atceroties kolhozus vai citas padomju laiku realitātes, attālākam svešiniekam (kā latvietim no ārzemēm vai cittautietim) nereti atmiņas tiek stāstītas rūpīgāk, ar lielāku atbildības izjūtu, jo: *Jūs jau to nezināt*. Turpretim, stāstot vietējam cilvēkam vai radniekam, pietrūkst distances, jo: *Jūs jau paši zināt*.

Arī *pareizs* un *paties*s stāstījuma uzklusēšanas brīdi ir diezgan nosacīts vērtējums. Intervētājam nav jāuzņemas ne prokurora, ne advokāta loma. Nedomājam sastapšanos ar apzinātiem meliem. Ja arī kādreiz notiek intervētāja (varbūt arī sevis paša) maldināšana, tas jāaplūko kā atsevišķs gadījums, kam ir savi motīvi. Par to varēsīt padomāt analīzes procesā, kāpēc kāds ir sniedzis informāciju tā vai citādi, kāda tam bijusi nozīme dzīvesstāsta kopskatā.

Pārdomas raisa kāds fakts no dzīvesstāstu pētnieku ekspedīcijas mazpilsētā, kur ļaudis cits citu pazīst. Kāda kundze nākamajā dienā pēc intervijas paziņai teikusi: *Vai*

tad varēja arī nestāstīt? Protams, varēja. Iespējams, tas bija gadījums, ko vispārinot varētu raksturot: *Vai es daru tā, kā jūs gribat un jums vajag?* Bet tas nav princips, kas liekams saskarsmes pamatā, cerot dzirdēt dzīvesstāstu. Stāstītājam nevajadzētu pie sevis domāt: *Vai es stāstu to, ko vēlas no manis dzirdēt?*

Intervijā var rasties arī *īpašuma un īpašuma tiesību jautājums* par fotogrāfijām, vēstulēm, npublicētiem literāriem darbiem, kam svarīga loma dzīvesstāsta autora dzīvē. Jālūdz atļauja, ja kaut ko no tā vēlamies pievienot intervijai – nokopēt vai ieskenēt. Ja stāstītājs par to šaubās, tad intervētājam jāmin pārliecinošs arguments, kādēļ būtu svarīgi darīt dokumentu pieejamu arī citiem, piemēram, gadījumos, kad tiek plānota publikācija un konkrētais dokuments to būtiski papildinātu. Var būt situācija, kad emocionālā sakāpinājuma brīdī autors ir gatavs dāvināt ko īpaši vērtīgu, bet vēlāk to nožēlo. Tāpēc intervētājam ir jābūt ļoti uzmanīgam, ja intervija tiek papildināta ar kādu personīgu lietu. Arī par to jāparaksta vienošanās, un, ja aizņemas kaut ko uz dažām dienām, jāraugās, lai laikus to var atdot atpakaļ.

Intervijas norisē var gadīties neparedzētas situācijas – piemēram, stāstītājs var sākt raudāt vai kļūt agresīvs, dusmīgs, būt izmisis. Intervētājam jābūt gatavam likt lietā savas empātijas spējas, cenšoties *iejusties* otrā cilvēkā, mēģināt saprast viņa pārdzīvoto. Reizēm pietiks ar izturētu klusuma brīdi, ļaujot cilvēkam izraudāties. Respektējiet izstāstītā nopietnību, svarīgumu, traģismu un mēģiniet rast psiholoģisku *izlīdzinājumu*. Neko citu kā paust mentālu atbalstu jums šajā brīdī nebūs iespējams, tomēr dzīvesstāsta intervija, tāpat kā jebkura dziļāka saruna, ļauj stāstītājam smagumu *norunāt no sevis nost*.

Nereti intervijās uzzinām par grūtībām, ar kurām stāstītājs netiek galā (veselība, sadzīves apstākļi, attiecības ģimenē vai birokrātiska attieksme iestādēs). Intervētājam

nevajag uzņemties risināt problēmas, kuras pats nepārzina. Tomēr var meklēt padomu, runājot ar grupas biedriem, skolotājiem, ar mācītāju vai speciālistiem – psihologiem, sociāliem darbiniekiem, ar diakonijas pārstāvjiem vai citiem mutvārdu vēstures pētniekiem. Pārrunas grupā var noskaidrot veidu, kā sarežģījumus labāk risināt.

Ir arī situācijas, kad cilvēkam var būt vajadzīga palīdzība tiešā veidā. Piemēram, dzīvesstāstu ekspedīcijā Mazsalacā Augusts Milts vispirms pastrādāja ar izkapti, un, kad zāle bija gotiņai silē, saimniecei atlika laiks apsēsties un runāt par dzīvi. Ja saimnieks atļauj, var ienest malku vai palīdzēt kādā saimniecības darbā. Tējas trauku nomazgāšana ir laba sadarbība starp intervētāju un stāstītāju intervijas noslēgumā. Tā palīdz atrāties no runāšanas emocionālās spriedzes un atgriezties realitātē.

Pēc intervijas atvadāmies no stāstītāja, ar kuru dzīvesstāsta uzklaušanās laikā izveidojies labs kontakts. Pazīšanās lielākoties netiks turpināta, lai gan pēc atklātas, personīgas un būtiskas sarunas šķiet uzreiz grūti to pārtraukt. Parasti pēc intervijas var būt nepieciešams ko precizēt vai papildināt – gan autoram, gan intervētājam. Autora rīcībā paliek vienošanās dokumenta eksemplārs, kurā ir intervētāja vārds, adrese un tālruna numurs. Pēc intervijas pārrakstīšanas vēlams teksta transkripciju saskaņot ar stāstītāju. Ja izveidojušās dziļākas attiecības, intervētājs neaizmirsīs aizsūtīt pateicības vārdus par interviju, apsveikumu svētkos.

Tikšanās *taustāmais* rezultāts būs ierakstītais teksts, kurš sāks dzīvot savu patstāvīgu dzīvi bez autora klātbūtnes. Kad tiešās klātesamības vairs nav – intervija ir beigusies, arvien no jauna var rasties jautājums – ciktāl un kādā kontekstā var lietot dzīvesstāsta interviju arī tad, ja autors nav noteicis ierobežojumus. To reglamentē tiesību akti, bet vispirms nosaka ētiskās normas, kas cieši saistītas ar pētnieka atbildību. Ja arī aizpildīta formālā veidlapa – vienošanās par

autora atļauju interviju saglabāt un lietot, personīgo atmiņu publiskošanai jābūt smalkjūtīgai. Dzīvesstāstos tiek pieminēti arī citi cilvēki. Jābūt skaidram mērķim, kāpēc kaut ko citē, atstāsta, atsaucas, publisko. Risks pastāv vienmēr, tomēr to iespaido intervētāja un intervijas lietotāja – pētnieka atbildības sajūta, spēja izjust otru cilvēku un pamatot atklātības nosacījumus.

Delikāts ir jautājums, ja par stāstā minētām *trešajām* personām sniegta negatīva informācija. Intervētājam jāspēj novērtēt un izlemt, vai mēģināt sīkāk analizēt situāciju, lai rastu pamatojumu stāstītāja izvirzītajai apsūdzībai, ja pārmetums ir smags, vai intervijas laikā nepievērst tai sevišķu uzmanību, bet atgriezties pie šī jautājuma vēlreiz un no citas puses intervijas beigās. Intervijā minētais trešās personas aizskārums intervētājam jānorāda savā rakstiskajā intervijas vērtējumā, ko pievieno skaņu ierakstam, to iesniedzot krājumam.

Līdzko intervija tiek pievienota krājumam vai kolekcijai, formāli atbildība par intervijas – tagad jau avota – lietošanu pāriet krājuma glabātājam. Bet arī tas nenodrošina pret iespējamiem pārpratumiem – jebkura teksta interpretācija raisīs arvien jaunu izpratni, rosinās iztēli un tādējādi nezaudēs aktualitāti arī citos laikos un kontekstos. Atcerēsimies, piemēram, stāstus no sengrieķu mītiem, Bībeles stāstus, fabulas vai literārus sacerējumus, kas aizvien tiek pārstāstīti no jauna, un katra paudze tajos atrod kādu vēstījumu tieši sev.

Dzīvesstāsta ceļš no stāstītāja līdz intervētājam un tad pie sabiedrības ir jāvada uzmanīgi un ar izjūtu, lai nekas nemazina tā jēgu un nozīmību. Ir cilvēki, kuri vēlas izstāstīt savu dzīvesstāstu, un ir tādi, kuri apgalvo, ka nevēlas. Respektējami ir abi. Tāpat arī jāpieņem, ka dzīvesstāstam ir sākums, bet nav beigu. Tās paliek cilvēkā; tādat mums katram ir kas tāds, kas pieder tikai mums. Būsim uzmanīgi – mēs darbojamies jomā, kur viss ir dzīvs, var turpināties un mainīties!

INTERVIJU TEHNIKA, DOKUMENTĀCIJA, ARHIVĒŠANA

Audio digitālās fiksācijas tehniskie risinājumi

Audio ieraksts, tāpat kā video un ar roku rakstītais teksts, ir viens no intervijas fiksācijas veidiem. Lai arī katrs no tiem ir radies un attīstījies atšķirīgā kultūrvēsturiskā situācijā un sākotnēji kalpojis katrs saviem mērķiem, mūsdienās šie veidi ir savstarpēji cieši saistīti un viens otru papildina. Audio fiksācija ietver runātā teksta ierakstu, apstrādi un glabāšanu. Vērtējot gan dažādos arhīvos esošus materiālus un datu nesējus, gan ierakstu tehnisko risinājumu iespējas, mūsdienās izplatītākā ir audio digitālā fiksācija, un, domājams, tā tas būs arī tuvākā nākotnē.

Piedāvājot ieteikumus audio fiksācijai, daudzi paņēmieņi ir attiecināmi arī uz video ierakstiem, kas gan ir komplikētāki, jo ietver ne tikai skaņas, bet arī attēla funkciju. Audio digitālajam ierakstam, salīdzinot ar kasešu, lenšu vai citu ieraksta veidu, ir šādas priekšrocības:

- ◆ Tehnika aizņem mazāk vietas, tā ir ērtāk pārvietojama;
- ◆ Kvalitatīvu ierakstu var veikt viens cilvēks;
- ◆ Lai saglabātu iegūtos datus elektroniski, nav nepieciešama digitalizācija (tā var aizņemt tikpat daudz laika kā ieraksta tapšana);

- ◆ Datu apstrāde un pārvietošana nav tik laikietilpīga;
- ◆ Ērtāka audio teksta transkripcija un datu glabāšana.

Ieraksta tehnika

Nenorādot konkrētus ražotājus vai ieraksta tehnikas modeļus, kas nemitīgi attīstās, kā arī ņemot vērā katra gaudi un pirktspeju, iegādājoties vai izvēloties darbam audio digitālo ieraksta tehniku (diktofonu), būtu jāņem vērā ierīces iespējas un īpatnības.

- ◆ *Ieraksta formāts.* Ierakstam vēlams izvēlēties datu formātu, kam ir augstāka kvalitāte, piemēram, *wav* vai vismaz *mp3*. Lai arī iegūtais datu fails būs salīdzinoši apjomīgāks, tomēr skaņas kvalitāte būs augstāka, kas atvieglos transkripciju un faila apstrādi, kā arī būs atbilstošs formāts datu glabāšanai vai publikācijai, ja tāda paredzēta.

- ◆ *Datu atmiņas ietilpība.* Vēlams izvēlēties diktofonu, kam ir iespējama atmiņas karšu nomaīna, vēlams iegādāties arī lielākas ietilpības karti, jo pretējā gadījumā var nākties pārtraukt ierakstu pirms intervijas beigām.

- ◆ *Palīgierīču pievienošana.* Ieteicams pievērst uzmanību tam, vai ir iespējams pievienot austiņas un ārējo mikrofonu. Izmantojot austiņas, var sekot līdz ieraksta līmenim, savukārt ārējais mikrofons ļaus iegūt kvalitatīvāku ierakstu nekā tad, ja lietošiet diktofona iebūvēto mikrofonu. Diktofonam jābūt izmantojamam gan ar baterijām, ja ieraksts notiek ārpus telpām, gan arī pieslēdzamam pastāvīgam strāvas avotam telpās, ja tas ir nepieciešams.

- ◆ *Ienākošā signāla līmeņa regulēšana.* Veicot ierakstu, ienākošā signāla līmenis jākontrolē galvenokārt tādēļ, lai neveidotos skaņas deformācija pārāk stipra ienākošā skaņas signāla dēļ.

Intervijas ieskaņošana

Audio fiksācija ir nozīmīgākais intervēšanas posms, no kā lielā mērā atkarīgas ieraksta glabāšanas un turpmākas izmantošanas iespējas. Ieraksta kvalitāte atkarīga kā no pareizas tehnikas izvēles, tā no prasmes ar to rīkoties.

Atbilstoša sagatavošanās ir priekšnoteikums intervijas veiksmīgai norisei. Ieraksta tehnika rūpīgi jāiepazīst jau pirms intervijas. Lai pārliecinātos, vai ieraksta tehnika ir darba kārtībā, jāveic izmēģinājuma ieraksts, jāpārbauda, vai ārējais mikrofons, statīvs, papildu atmiņas karte/-s, rezerves baterijas/strāvas pārveidotājs, austiņas u. c. aprīkojuma vienības ir sagatavotas darbam. Jācenšas iepriekš izzināt ieraksta apstākļus – iespējama intervijas ilgums, vai intervija notiks telpās vai ārpus tām, vai respondents būs viens vai vairāki, intervija būs statistiska vai būs jāpārvietojas utt.

Lai nodrošinātu kvalitatīvu ierakstu, jāpievērš uzmanība kā telpai, tā tehnikas novietojumam – jānovērš liekie blakus trokšņi, jāizslēdz mobilais tālrunis. Ieraksta tehnika jānovieto stabili uz līdzzenas virsmas, miksta vai elastīga pamata, jo, turot diktofonu vai ārējo mikrofonu rokās, tiek ierakstīta arī kustības radītā skaņa.

Ja tiek izmantots ārējais mikrofons un saruna ir statistiska, tas jānovieto iepretī respondentam 40–45 grādu leņķī aptuveni pusmetra attālumā vai tuvāk atkarībā no mikrofona tipa. Ja intervija notiek ārpus telpām, tad vējainā laikā ieteicams izmantot vēja slāpētāju – mikrofona vējtveri. Tomēr labāk interviju ierakstīt mierīgos apstākļos – telpā vai aizvējā. Ieraksta laikā jāseko līdz atmiņas kartes un bateriju kapacitātei, lai pārliecinātos, ka aparatūra darbojas nevainojami.

Lai atvieglotu ieraksta atšifrēšanu pēc intervijas, vēlams izvairīties no jautājumu/atbilžu pārklāšanās un intervijas dalībnieku vienlaicīgas runāšanas. Tas nepieciešams arī intervijas labākas saprotamības un labskanības dēļ.

Audio datu apstrāde un glabāšana

Pēc intervijas ieraksti būtu *pārnesami* uz citu datu glabāšanas vietni, piemēram, datoru. Audio faila nosaukumā vēlams ietvert sarunas dalībnieka vārdu, intervijas laiku, vietu vai citu nozīmīgu informāciju, kas atvieglos turpmāko datu sakārtošanu.

Iegūtos datus, kas paredzēti ilgstošai glabāšanai vai arhivēšanai, nebūtu vēlams pārveidot zemākas kvalitātes skaņas formātā vai kompresēt, lai nezaudētu ieraksta kvalitāti. Šie principi nav attiecināmi uz audio failu kopijām, kas paredzētas un tiks lietotas darbam, piemēram, lai veiktu intervijas transkripciju.

Arhivējamos ierakstus ieteicams glabāt vairākās savstarpēji nesaistītās vietnēs, lai tie nezustu vai neaizietu bojā, ja kāda no vietnēm būtu cietusi. Digitālo rezerves kopiju veidošana vienlaicīgi vairākās glabāšanas vietnēs attiecināma arī uz video, foto vai citiem arhivējamiem datiem.

Jo labākas kvalitātes ieraksta tehniku lietosiet, jo ieraksts būs kvalitatīvāks. Savukārt rūpīga datu glabāšana nodrošinās intervijas ierakstam ilgu mūžu.

Analogo ierakstu glabāšana un digitalizācija

Gan analogos (kasetes, lentes), gan digitālos ierakstus (CD matricas) vēlams glabāt tiem piemērotos mitruma, temperatūras un gaismas apstākļos, ko spēj nodrošināt īpaši ierīkota arhīva telpa.

Ilglaicīgai audio ierakstu glabāšanai:

- ◆ temperatūra + 10 °C (+/- 1°C);
- ◆ gaisa mitrums 25–30% (+/- 5%).

Īslaicīgai glabāšanai:

- ◆ temperatūra + 20 °C (+/- 1°C);
- ◆ gaisa mitrums 40% (+/- 5%).

Ja nav iespējas ierakstus glabāt īpaši pielāgotās telpās, tad tos var turēt arī mājās – istabas temperatūrā, labi vēdinātā telpā, bez krasām mitruma un temperatūras svārstībām, kā arī izvairīties no ilgstošas tiešu saules staru iedarbības.

Tomēr ierakstu drošības dēļ jārod iespēja kasetes un lentes pārvērst digitālā formātā (*wav*), jo, pirmkārt, analogo skaņu ierakstu kvalitāte ar laiku var mazināties, otrkārt, arvien retāk būs pieejama analogo ierakstu atskaņošanas tehnika.

Analogo ierakstu digitalizāciju var uzticēt profesionāļiem vai arī veikt pašiem. Tādā gadījumā būs nepieciešama kvalitatīva atskaņošanas tehnika (magnetofons), skaņas karte, kā arī speciālas datorprogrammas (piemēram, *SoundForge*). Atcerieties – kasetes un lentes kā ieraksta oriģināli arī pēc digitalizācijas ir jāsauglabā! Ja ierakstiem piemīt būtiska vērtība un nav iespējas nodrošināt tiem piemērotus ilglaicīgas glabāšanas apstākļus, tos var nodot glabāšanā kādai krātuvei, piemēram, Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvam.

Interviju dokumentācija

Lai ieskaņoto interviju noformētu kā avotu pētījumiem, tai jāpievieno precīza informācija par autoru, intervētāju un interviju – par tās rašanās apstākļiem, laiku, vietu, par dalībniekiem. Tas nodrošina ieskaņotajai sarunai nepieciešamo kontekstu, pasargā no mutiskā runā iespējamās neprecizitātes – pārteikšanās vai pārklaušanās, vairo intervijas izziņas vērtību.

Nacionālās mutvārdu vēstures pētījumam ir izstrādāta dokumentācija, kas sastāv no *vienošanās lapas*, kā arī *autora un intervijas apraksta lapas*. Atgādināsim, ka intervija notiek uz divu (reizēm arī vairāku) cilvēku vienošanās pamata. In-

tervijas publicēšanas gadījumā autortiesības pieder abām pusēm – stāsta autoram un intervētājam vai organizācijai, kuru pārstāv intervētājs. Autors un intervētājs – abi ar savu parakstu apliecina vienošanos par intervijas turpmākās izmantošanas noteikumiem, kur noteicošais vārds pieder autoram. Piemēram, autors var izvirzīt noteikumus teksta publikācijas gadījumā – sniegt atļauju intervijas lietošanai vienīgi zinātniskiem mērķiem vai arī izteikt vēlēšanos tekstu pirms publicēšanas saskaņot.

Varat ņemt par paraugu NMV krājuma vienošanās formu, pielāgojot katra konkrēta pētījuma vajadzībai. Protams, pastāv iespēja par intervijas izmantošanas noteikumiem un/vai ierobežojumiem vienoties arī mutiski, apstiprinot to ar ierakstu diktфонā.

Autora un intervijas apraksta lapās, ko lieto Nacionālās mutvārdu vēstures pētnieki, tiek atzīmēti intervijas pamatdati (intervijas autora un intervētāja vārdi, norises vieta, laiks, autora dzimšanas vieta, laiks utt.). Autora datus, kā arī pieminētās personas un vietu nosaukumus ieteicams fiksēt rakstveidā un precizēt teicēja klātbūtnē. Savukārt noslēdzošajā lapā intervētājs raksturo intervijas apstākļus, norisi, galvenos tematus pēc tam, kad intervija beigusies. Intervētāja komentārs ir svarīgs pamatojums turpmākai analīzei, kas palīdz izvērtēt, kā intervijas norise ietekmējusi stāstījuma saturu. Intervētāja sniegtās papildu ziņas var atklāt to, kas nav dzirdams skaņas ierakstā.

Katram pētniekam jāizvērtē, cik svarīga ir šāda dokumentācija viņa pētījumam. Protams, varat sagatavot katrs savam uzdevumam piemērotu pavadošo dokumentu formu, bet bez tiem neiztikt, ja interviju paredzēts iesniegt Nacionālās mutvārdu vēstures krājumam, muzejam vai kādai citai nacionālai krātuvei, kur, iespējams, intervija kļūs plašāk pieejama. Pat ja intervija sākumā ierakstīta tikai intervētāja paša lietošanai, laika gaitā tas var mainīties, tāpēc sagatavot

vienošanos ar autoru un dokumentēt autora biogrāfijas pamatdatus ieteicams vienmēr.

Atcerieties:

- ◆ precīzi norādīt autora nosacījumus par dzīvesstāsta turpmāko izmantošanu. Ja autors nevēlas, ka atmiņu stāsts tiek saglabāts ar viņa vārdu, jāprecizē, uz ko attiecas ierobežojumi – uz atsevišķām intervijas daļām/faktiem, vai arī stāstītājs nevēlas, lai atmiņas nodod atklātībā viņa dzīves vietā un laikā;
- ◆ norādīt autoram uz fragmentiem stāstījumā, kas intervijas publiskas pieejamības gadījumā, nelabvēlīgu apstākļu sakritības dēļ var viņam kaitēt, norādīt uz tiem arī intervijas apraksta lapā;
- ◆ pievērst stāstītāja uzmanību arī tam, ka viņa atmiņas var tikt publicētas internetā.

Intervijas anotācija, protokols, indeksu reģistrs, pārstāsts un atšifrējums

Intervijas rakstveida attēlojuma veidi ir starpposms starp audio ierakstu un tā sagatavošanu ievietošanai datu bāzē, analīzei vai publikācijai. Visi šeit minētie intervijas identifikācijas veidi nepieciešami, lai orientētos intervijas materiālā. Atkarībā no pētījuma mērķa, ieceres un intervijas turpmākiem lietošanas nolūkiem raksta intervijas *anotāciju* jeb *kopsavilkumu* un *protokolu*.

Ja nepieciešams pārskats par intervijas tematisko saturu, to norāda ar *indeksiem*, satura *pārstāstu* un/vai pilnīgu tās *atšifrējumu* – *transkriptu*. Indeksi, sekojot ieraksta minūtēm, norāda laiku, kad ierakstā runāts par attiecīgo tematu, personu, vietu. Tas ļauj pētniekam pēc iespējas ātrāk sameklēt interesējošo ieraksta fragmentu.

Intervijas atšifrējums jeb transkripts ir iespējami precīzs teksta pārnesums rakstveidā, atklājot intervijas satura secību un ritmu (jautājumus, atbildes, pauzes un

pārdomas), kā arī stāstītāja individuālās runas īpatnības. Precīzs transkripts nepieciešams intervijas padziļinātai analīzei. Ja teksts tiek gatavots publikācijai, var izvēlēties literarizētu atšifrēšanas veidu.

Anotācija un protokols

Anotāciju jeb kopsavilkumu parasti izmanto kā sākuma stadiju avotu identifikācijai kvalitatīvajos pētījumos. Anotācija sniedz īsu, bet izsmeļošu informāciju par interviju. Tajā jābūt pamatinformācijai par autoru un intervijas norisi – intervijas dalībniekiem, norises vietu un laiku, kā arī kopsavilkumam par sarunas tematiem. Kopsavilkumā der atzīmēt ieraksta kvalitāti, stāstītāja atklātības pakāpi, runas veidu, atsaucību – cik brīvs ir stāstītāja runas plūdums, kā jautājais intervētājs.

Savukārt apraksts jeb intervijas protokols tiek veidots kā lietišķs ziņojums par intervijas galveno saturu: ko un kādā secībā, cik izsmeļoši autors izstāsta, vienlaikus komentējot autora attieksmi pret aplūkotajiem tematiem, kā arī intervētāja un autora savstarpējo saziņu (vai sapratuši viens otru, varbūt vienam otra teiktais *paslīd garām*). Var minēt arī intervijas iezīmes: ar ko tā sākas un kā beidzas, jautājumu biežumu. Ja ir kādas īpašas autora retoriskas izpausmes un intonācijas: emocijas, dusmas, aizrautība, smieklis, asaras, norādiet arī tās. Cik sīki raksturosit interviju – tas atkarīgs no pētījuma vai attiecīgās krātuves prasībām.

Indeksu reģistrs

Indeksi ir īsi intervijas satura apzīmējumi. Tajos reģistrē informāciju par sarunā skartajiem tematiem un priekšmetiem – svarīgākajiem atslēgvārdiem, kā arī īpašvārdiem, kam būtiska nozīme saturā.

Reģistra sākumā atzīmējama pamatinformācija par intervijas dalībniekiem, intervijas vietu un laiku, kā arī stās-

tītāja biogrāfiskie dati. Indeksu reģistru veido kā tematisku kolonnu intervijas hronoloģiskā secībā. Indeksos ietverti īpašvārdi – vietu un personu nosaukumi, par kuriem tiek stāstīts plašāk un kam stāstītājs piešķīris nozīmi. Nereti, lai precizētu īpašvārdus, nākas vēlreiz sazināties ar autoru vai meklēt citos avotos (īpaši tas ieteicams, ja stāstītājs dzīvojis ārzemēs).

Piemēram:

Andrejs Minka, dz. 1952. g., Vaiņodē
Intervē: Ieva Garda-Rozenberga
Rīgā, 2011. gada 26. aprīlī

Laiks	Temati, atslēgvārdi	Īpašvārdi
0.00	Bērība	Vaiņode
2.00	Tēvs, tēva nodarbošanās, iztikas līdzekļi ģimenē	Fricis Minka Vaiņode
8.00	Uzvārda izplatība Latvijā	Minka

Pārstāsts un atšifrējums

Pārstāstu veido, ja nepieciešams intervijas pārskats, bet nav paredzēts pilnīgs atšifrējums. Pārstāsts var noderēt, ja sākotnēji vēlas orientēties lielākā interviju daudzumā, gūt priekšstatu par intervijas saturu. Tajā secīgi apraksta intervijā skartos tematus, lietojot stāstītāja izteiksmes veidu. No pārstāsta vadās, lai izvēlētos pilnībā atšifrējamās teksta fragmentus.

Īpaša uzmanība pievēršama runātā teksta atveidei rakstītājā. Šo darbietilpīgo procesu sauc par transkribēšanu jeb atšifrēšanu. Starp runāto un rakstīto tekstu ir tik liela atšķirība, ka pārveidi reizēm salīdzina ar atdzejošanu no svešas valodas. Rakstītā veidā jāattēlo sarunvalodas plūdums, stils un atmosfēra tā, lai lasītāja aci neapgrūtinātu parazitvārdi, vārda meklējumi, domas aizmaldīšanās.

Ieraksta transkribēšana ir laikietilpīga, un, ja to neplāno darīt ar saviem spēkiem, jārēķinās ar izmaksām (parasti vienas stundas intervijas transkribēšanai nepieciešamas četras vai pat vairāk stundas). Tomēr intervijas transkripts, pirmkārt, ir zinātniskās analīzes pamats, otrkārt, tas ir izejmateriāls publikācijai. Proti, intervijas transkripts ir viena no mutvārdu vēstures pētījuma redzamākajām daļām, kas lietojama ne tikai konkrētā pētījuma vajadzībām, bet var kļūt pieejama plašākai sabiedrībai. Intervijas transkripta priekšrocība salīdzinājumā ar skaņu ierakstu – to var ātrāk izlasīt, tajā var veikt atzīmes vai, citiem vārdiem, lietot kā partitūru. Lai novērtētu saturu kopumā, pētniekam jāsalīdzina transkripts ar intervijas audio ierakstu un, vadoties no darba mērķa, jāizvēlas teksta rediģēšanas nosacījumi.

Transkripts atšķirsies, ja to gatavo zinātniskai vai literārai publikācijai. Arī zinātniskās analīzes vajadzībām var būt dažādas pieejas transkribēšanai – ir pētījumi, kas lielākoties saistīti ar lingvistisko un/vai autora priekšnesuma analīzi, kam nepieciešama burtiska transkripcija, t. i., vārds vārdā, saglabājot sintaksi, jautājumus, atkārtojumus utt. Citkārt nepieciešams atzīmēt arī paužu garumu, balss intonācijas nianses, runas ātruma maiņu. Piezīmes par intonācijām vai emociju izpausmēm atzīmē iekavās. Savukārt literārā transkripcija atsakās no detalizētas teksta pārrakstīšanas vārds vārdā, tas nozīmē – stāstījumu raksta, neizlaižot nevienu teikumu (jēgas pamatvienību), bet izlaiž atkārtos vārdus, nepabeigtus teikumus u. tml.

Lai kāda pieeja teksta atveidei izvēlēta, nedrīkst pazaudēt runas specifiku, ignorēt dzīvesstāstu sākotnējo mutvārdu formu. Pilnīga atbilstme starp runāto tekstu un tā rakstisku atveidojumu nav iespējama. Rakstītā tekstā nav iespējams (vai arī ir ļoti sarežģīti) parādīt valodas ritmu, ātrumu, stāstītāja intonāciju, mīmiku un žestus, kas paskaidro teiktā nozīmi. Tieši stāsta mutvārdu kvalitātes var būt izšķirīgas

dzīvesstāsta saprašanā. Piemēram, viens un tas pats teikums atkarībā no stāstītāja intonācijas var iegūt pretēju nozīmi. Interesanti, ka nereti, klausoties dzīvesstāstu, tas ir pilnīgi saprotams, bet, pārveidojot to rakstītā tekstā, rodas šaubas, kā tad īsti likt pieturzīmes. (Pamēģiniet, – cik dramatiski komata novietojums var mainīt saturu izšķirīgajā vēstījumā: *Nošaut nedrīkst apžēlot!*) Tas prasa uzmanīgu ieklausīšanos un rūpīgu iedziļināšanos runātajā tekstā. Labam transkribētājam nepieciešama precizitāte, labas rakstīšanas iemaņas un teicamas interpunkcijas lietošanas prasmes.

Interpunkcija palīdz lasītājam uztvert un saprast intervijas tekstu. Dzīvesstāsta sniegums rakstītā veidā nav vienkārši pārrakstīšana vārds vārdā. Izmantojot pieņemtos transkripcijas paņēmienus, jāprot atklāt arī runātā vārda *garša*. Jāņem vērā, ka transkribētājs nedrīkst interviju *uzlabot*. Stāstītāja lietotā gramatika, vārdu kārtība, arī izloksnes īpatnības ir jāatstāj to oriģinālā formā; tās nevajag izlaist, jo tās atklāj stāstītāja individuālo stilu un runātās valodas īpatnības.

Piemēram, Andreja Knipena (dz. 1912. g. Alsungā) valodā saklausāmi gan suitu novada izloksnei raksturīgi galotņu aprāvumi, gan teicējam raksturīgie iespraudumvārdi *jāsak, zin*, tāpat stāstījumā sastopami atkārtojumi, precizējumi.

Jautājums: *Jūs pieminējāt par kariem?*

Atbilde: (Piecēļas.) *Mirklīti* (Vēršas pie J. Kursītes, novelk žaketi, apsēžas.) *23. februārī, zin, jāsak, zin, kaut kāds tur rīkojums, jāsak, zin. 23. februārī 44. gadā. (Uzsver ar žestu.) Tādā un tādā pēc mēneša – martā jāierodas Aizputē kara komisariātā, jāsak, zin, kur iesauc. Labi, zin. (Pamāj ar galvu.) Paklīst, paklīst baumas, ka tie saimnieki, kas izpildījuši normas (Žestikulē.) – labību nodevuši un saistības visu kaut ko, ka tiem strādniekus atstāj mājās, nav jāiet armijā. Kaut kā tā. Nu, ka tā, jāiet, jāsak, zin, uz pagastu izņemt tās spravkas (Žestikulē.), ka ir izpildījis normas tik un tik, mans onkuls, res-*

pektīvi, ka tas ir izpildījis visu šito, ka ir. Izdod tād zīmīt. Es nu aiziet pakaļ, jāsak, zin, ka nu drīz būs jāiet uz Aizputi, jābrauc projām. Es aiziet, jā, man iedod, jāsak, zin. (Žestikulē.) Iedod, skatās, tas sekretārs iedod. Tā klusi, zin: "Nu dzīvesvieta jāpārmaina būs!" (Uzsver.) Man pateica tā, zin. Man tā bild skaidr ir. Pārņāk mājās, tad martā jābrauc uz Aizput projām, zin. Jābrauc uz Aizput, zin. Labi, zin. Un te (Rāda ar roku.) [...] Un vēl viens te [strādnieks pie onkuļa], bija, atkal to pašu teicienu, ka dievsarāts, bet es zināju, lai kas viņam [onkulim] nebija, bet zirgi viņam bija dramīgi. (Rāda ar rokām.) Nu, ka tā ir, bet es, jāsak, zin, brauc viņš [strādnieks] arī līdzi, viņš arī brauc. Bet es zinu (Rāda uz sevi.), mani noņems, viņam bija kāja (Pieskaras kājai.) drusciņ laikam – kāda roze izaugusi, viņu neņems tā kā tā. Bet mēs jau bijām sarunājuši, ka mani noņems un lai viņš tos zirgus pārbrauc mājās. Aizbrauc uz Aizput, jāsak, zin. Aiziet, jau redz, jāsak, zin. Tas [strādnieks] aiziet kaut kur projām. Mēs, kas zin, ko noņems, parastās darba drēbēs, zin. [Vienam] saimniekdēlam, es atcerās, bij, kā te sauc tās mājās [kaimiņu mājas] "Gāčas" un "Lipšņi" (Rāda pie kakla.), jāsak, zin. Viens tā uzpucējies – krāg un slipsnis apkārt, jāsak, zin. Viņš zin, viņu nenoņems. Man viens skolas biedrs, es vēl atceros, ka šodien – tād Čīm. Sekretārs (Paceļ balsi.), kas te no pagasta, tas ar tur mums priekšā. Tas kaimiņš rāda: "Rā, skaties, kādas man švakas čibas! (Rāda uz savām kurpēm.) Kur tad ar tādām var iet?" Tas sekretārs, pagasta sekretārs, kas man teica, ka man vajagot dzīvesvietu pārmainīt, jāsak, zin, tas teica: "Nu jau dabūs jaunās." Un tā bij ar. (Uzsvērti.) Viņu noņēma. Bet nu, nāk mana lieta. Jā, labi ir, policijas bataljonā un jāiet Gaviezē vai Paplakā, kaut kur tur, zin. Nu labi, bet es teic: "Cienīgā komisija," es teic, "bet slikti ir, man ir zirgi tādi dramīgi, gribētu pārbraukt tos zirgus mājās." Es jau gan biju sarunājis, ja mani saķers un nelaidīs ārā, ka viņš [onkuļa strādnieks] pārbrauks tos zirgus mājās. Bet es pats gribu zirgus pārbraukt mājā. Nu, ka tā ir: "Uz 36 stundām jūs tiek atbrīvots, pase tiek noņemta, un tad jums jāierodas tur Gaviezē vai Paplakā, kaut kur tur." Es tā nodomāju – to tik man vajadzēja, to tik man vajadzēja. Vairāk neko. Labi, zin. Aizbrauc mājās. Vēl, atceries (J. Kursītei), kā bija aizgājis tas teiciens "Kad pārbrauc mājās,

katram zirgam spain auz iebērt". Tepat (rāda ar roku) stalli apakšā, iebērt zirgam spaini auz, "kam, bērti, steidzaties jūs" vai kā tur bija tai dziesmā vācu laikā (Pieķeras pie J. Kursītes rokas.), ieber auzas un (Dzied.) "gaid mani, ka es pārņākšu mājās". Un es vēl izteicu tādu teicienu, viņš bija pagasta vecākais, tas Lienotu Antons, es viņam teicu: "Citam reizēm cilvēks izglābj zirgu, bet mani zirgi (uzsvērti) izglāba." Un ta, ka iebēra tās auzas iekšā, tad pacēla cepuri, jāsak, zin. Tas bija jau marta beigās, nāca silts. Domāju, nu jau briesmas būs. [...] Un tad pa tiem krūmiem gāja, zin. Tad jau nāca vasara, tad jau tīri smuki, tad jau nevarēja sūdzēties. Tad jau gāja labi. Tad, kad nāca rudens, tad jau bišķi citādāk nāca. Nu bišķi pārtrauks, man ar bišķi elpa.

Dzīvesstāsta intervijas transkripcijai un rediģēšanai var būt dažādas pieejas, tomēr pastāv daži vispārpieņemti apzīmējumi, lai no mutvārdiem rakstītā tekstā atveidotā intervija būtu lasītājam pēc iespējas vieglāk uztverama un saprotama. Turpmāk minēti daži no tiem.

Transkripcijā lietojamie apzīmējumi:

.,?!	tradicionāls lietojums;
..	divpunkte, ja teikums apraujas;
...	pauze, kur daudzpunktu skaits atbilst pauzes garumam;
Jā	pasvītroti vārdi un frāzes, kurus stāstītājs uzsver īpaši;
()	iekavās komentāri par intervijas norisi vai stāstītāja intonāciju;
[]	kvadrātiekvās – vārdi, kuru trūkums traucē saprast teksta jēgu;
[..]	divpunkte kvadrātiekvās apzīmē izlaidumu tekstā.

◆ Atšifrējuma sākumā norādiet stāstītāja vārdu, uzvārdu, intervijas norises vietu un laiku, intervētāja vārdu un uzvārdu, kā arī transkribētāja vārdu un uzvārdu. Atzīmējiet, ja stāstītājs ir noteicis kādus ierobežojumus intervijas vai tās daļas izmantošanā. Piemēram, *nepublicēt bez autora ziņas vai teksta pārskatīšanas; publicēt bez autora vārda vai nesniegt publiskai pieejai; izmantot tikai zinātniskiem pētījumiem.*

◆ Intervijas rakstveida atveidojumā uzskatāmi (lietojot iniciāļus) jānorāda, kad runā stāstītājs vai stāstītāji un kad intervētājs vai arī intervētāji. Īpaši svarīgi tas ir gadījumā, ja intervijā piedalās vairāki cilvēki, piemēram, stāstītāja dzīvesbiedrs vai citi intervētāji.

◆ Nelieciet stāstītāja mutē citādus vārdus vai frāzes pat tad, ja intervijas laikā ierakstītā runa ir gramatiski nepareiza! Nemainiet vārdu kārtību!

◆ Ja kāds vārds ir nesaprotams, atstājiet brīvu vietu vai pasvitrojiet savus minējumus – klausoties otrreiz, būs vieglāk pamanāms, kuriem vārdiem jāpievērš uzmanība.

Gatavojot tekstu literārai publikācijai, jāpievērš uzmanība, lai spontānās runas pieraksts ir uztverams lasītājam, tāpēc iesakām jau atšifrējot veikt nelielas teksta korekcijas:

◆ Izlaist t. s. *falšos startus*, kad stāstītājs iesāk ko teikt un tad pēkšņi maina iecerēto domu un pasaka ko citu;

◆ Izlaist atkārtojuma parazītvārdus vai frāzes, kas ir izplatīti runātā valodā, stāstītājam mēģinot formulēt sakāmo. Protams, ja atkārtojums lietots, lai uzsvērtu kādu domu vai piešķirtu papildu nozīmi, tie tekstā saglabājami;

◆ Izlaist iestarpinājumus un sarunas biedru atbalsta skaņas, piemēram, *jā, labi, hmm, aha*. Šādi iestarpinājumi var tikai nogurdināt lasītāju, turklāt tie sarunā lietoti tikai kā apliecinājumi tam, ka intervētājs klausās stāstītāju;

◆ Sakārtot rakstveidā pieņemtās gramatiskās formas: sašķaņot darbības vārdu laikus, lietvārdu locījumus;

◆ Izlaistus, bet kontekstā noprotoamus vārdus var iekļaut kvadrātiekvāvās, lai teksts būtu labāk saprotams.

Mutvārdu teksta rediģēšana

Intervijas teksta rediģēšana pakārtota publikācijas veidam – zinātniskai, populārzinātniskai vai plašākai sabiedrībai pieejamai literārai publikācijai.

Ja populārās publikācijās svarīgākais ir padarīt tekstu viegli uztveramu lasītājam, saglabājot autora stāstījuma savdabību, tad zinātniskās publikācijās un akadēmiskos pētījumos galvenais ir respektēt autentiskumu ne tikai saturā, bet arī intervijas pieraksta formā. Pretējā gadījumā, runājot folklorista Džefa Titona (*Jeff Titon*) vārdiem, intervija par dzīvesstāstu kļūst uz papīra jeb tikai *izliekas par dzīvesstāstu* (*Titon 1980, 277*).

Zinātniskai analīzei nepieciešama pilnīga ieskaņotā teksta transkripcija, lai, sekojot Čārlza Brigsa (*Charles Briggs*) ieteikumam, atklātu intervētāja un stāstītāja savstarpējās saziņas raksturu (*Briggs 1992, 14*). Piemēram, sarunas pirms un pēc intervijas, intervētāja reakcija uz stāstījumu ar *jā, labi, hmm, aha* u. tml. ir replikas, kas raksturo klausītāja uztveri un emocionālo reakciju, kā arī, cik cieši sarunu biedri saistīti, kā saprot viens otru. Savukārt parazītvārdu atkārtojumi (*bet, vispār, un*) – kā stāstītāja, tā intervētāja valodā raksturo sarunas gaisotni, neformālo norisi, kas analīzē ļauj novērtēt arī izteiktā satura nozīmi.

Toties, gatavojot transkriptu literārai publikācijai, jāseko, lai vārds vārdā pārceltais teksts neatstātu pavisu iespaidu (mutvārdos runas plūdums ir asociatīvs, nereti tiek izlaisti vārdi vai pat teikuma daļas, tiek lietoti iespraudumi, īpaši nekoncentrējoties ne uz gramatikas likumiem, ne valodas normām), neaizvainotu stāstītāju.

Ja vien iespējams, pirms publicēšanas rakstīto tekstu jāaskaņo ar autoru, tā izvairoties no pārpratumiem. Ar autora līdzdalību ieteicams tekstu vēlreiz precizēt, papildināt, pārbaudīt īpašvārdu pierakstu u. tml. Publikācijas ievaddaļā

jānorāda, kāda bijusi pieeja, runāto tekstu pārvēršot rakstveidā, kādi redaktora pārveidojumi veikti, vai mainīta stāsta hronoloģija, rediģēta stāstītāja valoda u. tml.

Intervijas arhivēšana un uzglabāšana

Nacionālās mutvārdu vēstures krājumā ir vairāk nekā 4000 interviju. Lai orientētos ierakstu saturā, interviju katalogā katrai intervijai pievieno raksturīgākos tematiskos indeksus. Iesniedzot interviju arhīvam, līdz ar skaņu ierakstu un intervijas dokumentāciju ieteicams katrai intervijai pievienot īsu intervijas aprakstu.

Intervijas aprakstā iekļaujami dzīvesstāsta autora biogrāfiskie dati, intervijas kopsavilkums un galvenie stāstā aplūkoti temati, intervētāja komentārs par intervijas norisi, kā arī arhīva informācija: numurs, ieraksta veids, garums, ierobežojumi lietošanā.

Paraugs intervijas aprakstam Nacionālās mutvārdu vēstures krājumā

Arhīva numurs:	NMV-349
Indekss:	Kolh., LPSR
Vārds, uzvārds:	Anna Rubene
Datums:	1996. gada 18. jūnijā
Vieta:	Priedulas pag., Vadakste, Saldus nov., Latvija
Intervētājs:	Dace Bormane, Ilga Strazdiņa
Kolekcija:	Dzīvesstāsts Latvijā: 1996
Skaņu ieraksta veids:	audio kasetes
Intervijas garums:	90 min
Lietošanas ierobežojumi:	nav
Transkripts:	10 lpp., transkribējusi Baiba Bela-Krūmiņa

I. Biogrāfiskā informācija

Autora dzimšanas vieta:	Sņikere (Ukru pag.), Dobeles raj., Latvija
Autora dzimšanas gads:	1937
Autora vecums:	59
Dzimums:	sieviete
Tautība:	lietuviete
Valoda:	latviešu
Ticība:	katoliete
Izglītība:	Bulduru Lauksaimniecības tehnikums
Nodarbošanās:	agronome, kolhoza priekšsēdētāja
Dzīves ģeogrāfija:	Auce, Priedula, Sņikere, Ukri, Vadakste, Rīga

II. Ietvertie

Laika posmi:	1940–1996
Temati:	folklorā, ģimene, etniskā identitāte, karš, kolhozs, LPSR, ticība

III. Kopsavilkums

Bijušās kolhoza priekšsēdētājas personīgā pieredze par darbu padomju laikā un kolhoza sabrukumu pēc neatkarības atgūšanas.

Stāsta par vecāku ģimeni – brāli, māsām. Par vecākiem, bēgļu gaitām Ukros, Rīgā. Par savu ģimeni – par iepazīšanos ar vīru, par bērniem. Par pirmo laiku pēc kolhoza nodibināšanās, par kopsaimniecības likvidēšanu. Kā tagadējās pārmaiņas ietekmējušas cilvēkus, cilvēku savstarpējās attiecības. Par bērnu tradīcijām Lietuvā un Latvijā, Vadakstes pusē.

III. Intervētāja komentāri

Stāstu pamatā veido vispārinoši secinājumi, maz detalizētu epizožu un informācijas. Atspoguļo lauku iedzīvotājas dzīves uztveri un vērtējumus pēcatmodas Latvijā, raksturo situāciju laukos 1996. gadā.

KAS NOTIEK PĒC INTERVIJAS

Ko tālāk, kur un kā likt lietā avotus, kas iegūti biogrāfiskā intervijā? Kā iepriekš lasījāt, intervijas var tapt ieskaņotas arī bez skaidra nolūka, ieklausoties interesantā, bagātā dzīvesstāstā vai sadzirdot atmiņas par nozīmīgiem notikumiem. Tomēr biežāk tās uzklasa konkrētam mērķim, tāpēc padomāsim, kā labāk tās glabāt pēc tam, kad avots savu sākotnējo uzdevumu paveicis – ir izveidota dzimtas vēsture, veikts pētījums, uzrakstīts mācību darbs vai grāmata. Ko darīt ar ieskaņotajām intervijām, kas turpmāk jums varbūt vairs nebūs vajadzīgas?

Atbilde var nākt vēlāk, un pētījumu rezultātu izmantošana var būt dažāda. Tieši vienošanās ar autoru nosaka, kādā apjomā, kādiem plašsaziņas līdzekļiem un cik plašam cilvēku lokam savākto informāciju varat sniegt.

Audio ierakstu datnes un transkriptus varat kārtot, vai nu izmantojot sava datora mapīšu sistēmu, vai arī tos ievietot un apstrādāt tam speciāli izveidotās programmās. Atcerieties par dubultu datu drošību! Kad tas ir izdarīts, varat realizēt savu ieceri vai arī radoši izmantot kādu no turpmāk minētajām iespējām.

Aplūkosim dažus dzīvesstāstu izmantošanas veidus, apzinoties, ka to var būt vēl vairāk.

- ◆ Personīgās kolekcijas veidošana un/vai pievienošana nacionālam krājumam.
- ◆ Ģimenes vēsture – radnieku atmiņu mantojuma saglabāšana un turpināšana.
- ◆ Grāmatas publikācija vai multimediju diska izveide.
- ◆ Piedalīšanās izstādēs muzejos, bibliotēku krājumu papildināšana.
- ◆ Dažādu publisku sniegumu sagatavošana plašsaziņas līdzekļos, teātra uzvedumos.
- ◆ Izmantošana mācību procesā vai akadēmiskā pētniecībā (skolu projekti, pētījumi sociālajās un humanitārajās zinātnēs).
- ◆ Publicēšana personīgās interneta vietnēs u. c.

Dzīvesstāstu pievienošana krājumam

Varat veidot savu privāto kolekciju, bet varat arī parūpēties par savāktā materiāla pievienošanu kādai *privātai kolekcijai* vai nacionālam *krājumam* (arhīvam, muzejam, bibliotēkai).

Būsim iepriecināti, ja savu kolekciju iesniegsit mums – NMV dzīvesstāstu krājumam. Tādā veidā dzīvesstāstu krājums jau ticis papildināts ar sociālās antropoloģes Viedas Skultānes, mutvārdu vēstures pētnieces Anitas Timanes, psiholoģes Solveigas Miezītes deponētām kolekcijām, no kurām dažas jau izpildījušas, bet citas vēl gatavojas veikt iecerēto pētniecisko uzdevumu. Iekļaušana lielākā arhīvā, no vienas puses, garantē saglabāšanu, no otras – nodrošina vākumam plašāku kontekstu. NMV krājumā sev piemērotu vietu atraduši arī atsevišķi pārrakstīti interviju teksti, kuru fragmenti izmantoti kino režisora Jura Podnieka dokumentālajai filmai *Strēlnieku zvaigznājs*, Latvijas radio žurnālistu ieskaņotās intervijas, kas kādreiz izskanējušas raidījumā

Vakara stundā, kā arī intervijas ar latviešiem ārzemēs, ko pagājušā gadsimta 70. gados ierakstījusi Ilze Raudsepa un radio *Brīvā Eiropa* reportiere Dagmāra Vallena. NMV dzīvesstāstu krājumā atrodamas literātu Dainā Grīnvalda, Egila Ermansona, Ināras Kaijas Eglītes dažādos laikos ierakstītas intervijas; bibliotēku zinātnes pasniedzējas Rutas Šēnbergas sakārtotās studentu prakses intervijas; kā arī Austrālijas latviešu skolas, Rīgas komercskolas, Bauskas un Kuldīgas skolu audzēkņu veiktās intervijas.

Dzimtas biogrāfija un atmiņu publikācijas

Interviju kolekcijas veidošana ir tikai pirmais solis ceļā uz *vēstures skaidrošanu*, kā salīdzinoši var nosaukt procesu, kurā iesaistās katrs, kas ieguvis pirmo interviju. Biogrāfijas un personiskās pieredzes stāstus var noglabāt datnēs, arhīvēt, cerot, ka kāds kādreiz smelsies tajos svarīgas atklāsmes. Taču mūsdienu piedāvātās iespējas ļauj pašiem turpināt izpēti un dalīties rezultātos. To var darīt skolās, muzejos, informējot vietējo kopienu, savukārt caur datortīkliem – vēl plašāku sabiedrību. To ieteicams darīt kopā, konsultējoties ar intervētajiem cilvēkiem, jo dzīvesstāsts ir sadarbības rezultāts. Jebkura turpmāka darbība ar interviju ir tikai viena no dzīves pieredzes interpretācijām.

Plaši izplatīta mutvārdu vēstures aktivitāte ir ģimenes un radnieku atmiņu un pieredzes mantojuma saglabāšana. Nereti tas notiek ciešā saistībā ar dzimtas koka izpēti. Pirms nokļūstam pie arhīvu reģistriem, kas glabā ziņas par dzimtas aizsākumiem, mēs varam aptaujāt tuvākos radniekus. Datu vākšana un skaidrošana jūs iesaistīs interesantās sarunās un pakāpeniski ļaus iepazīt arī plašāku radu loku. Ja visu rūpīgi dokumentē – ieskaņo un pēc tam atšifrē, var sākt veidoties ģimenes arhīva un vēsturisku liecību krājums. Radurakstu koks tad salapo ar stāstiem par apbrīnojamām dzīvēm un neparastiem notikumiem. Vecākās paaudzes atmiņās

atdzīvosies sen mirušie radnieki, dzimtas shematiskajā attēlojumā iekļausies nostāsti par spilgtiem raksturiem un neparastiem likteņiem. Mūsdienās dzimtas jeb ģenealoģijas pētījumam talkā nāk arī interneta resursi.

◆ Latvijas portāls www.ciltskoks.lv piedāvā vietni dzimtas vēsturei, ģimenes fotogrāfijām; padomus, kā atrast sen neredzētus radus, kā piedalīties diskusijās.

◆ *Vai esi gatavs atklāt savas ģimenes stāstu?* – tā mūs uzrunā starptautiska bezmaksas vietne www.ancestry.com, kur pierēģistrējoties var sākt veidot ciltskoku, apgūstot gan pašus pamatus, gan iegūt norādes, pētīt tālāk, veidot hronoloģiju un meklēt datus arhīvos.

◆ *Pievienojies pasaules lielākajam ģimenes kokam!* – aicina cita starptautiska vietne www.geni.com, kur var meklēt saistību ar citiem ciltskokiem.

Vācot un noglabājot savas vai radu ģimenes biogrāfisko informāciju, veidojot ciltskoku elektroniski vai uz papīra, der padomāt, kā labāk to noformēt un kā pasniegt, izplatīt radnieku vidū. Intervijas atšifrējiet, ieskenējiet un pievienojiet fotogrāfijas (protams, ar konkrēto radnieku atļauju). Izdrukājiet, pavairojiet, iesieniet (paši vai darbnīcā), un radu lokam paredzētā publikācija ir gatava!

Grāmatas vai multimediju publikācijas

Daudzas atmiņas pārvēršas autobiogrāfijās un memuāros, tiek drukātas *grāmatās* un atrod savu lasītāju arī plašākā sabiedrībā. Mutvārdu vēstures pētījumā savākto materiālu var publicēt grāmatā. Kādu pieeju grāmatas veidošanai izvēlēties? Minēsim dažus piemērus, kas visvairāk atbilst mutvārdu vēstures praksei un ir nodalāmi no memuārliteratūras.

Viena no grāmatām, kas balstīta intervijās un atspoguļo

kādu svarīgu notikumu mūsu tautas dzīvē, ir Valentīnas Lasmanes sakārtotā *Pāri jūrai 1944./45. g.* (1993), kurā apkopotas 130 liecinieku atmiņas par došanos bēgļu laivās uz Zviedriju. Šo tematu turpina Nacionālās mutvārdu vēstures pētījums un dzīvesstāstu izlase *Mēs nebraucām uz Zviedriju, lai kļūtu par zviedriem* (2010) Baibas Belas zinātniskā redakcijā. Savukārt Atis Klimovičs grāmatā *Personiskā Latvija. Divdesmitā gadsimta stāsti* (2011) ļauj 38 cilvēkiem no ikdienas dzīves skatpunkta vest mūs caur valsts nesēnās vēstures notikumiem.

Labs piemērs sadarbībai starp intervētāju un atmiņu rakstītāju ir zemūdenes komandiera Hugo Legzdiņa dzīvesstāsts *Ronis – mana būdiņa un pils* (2002). Savukārt Guntis Pakalns, vācot materiālus grāmatai *Džūkstes teikas un nostāsti* (2004), apkopojis vienā pagastā pierakstītās teikas un tām žanriski tuvos stāstus. Krājuma trešo daļu veido tagadējo džūkstenieku personiskās pieredzes stāsti, dzīvesstāsti, atmiņas. Turklāt sastopam ne tikai saturā un formā dažādus stāstījumus, bet arī metodoloģiski atšķirīgi iegūtus tekstus – viena pētnieka intervijas ar teicējiem, pašu teicēju iejušanos intervētāju lomā, atkārtotas, padziļinātas intervijas, vienkārši sarunas par dzīvi utt.

Līdztekus publikācijām uz papīra mūsdienās, izmantojot audio un video ierakstus, var veidot *digitālas kompozīcijas*, kas ved ārpus grāmatai raksturīgā lineārā teksta izklāsta. Digitālā priekšnesuma sagatavošanai pirmais priekšnoteikums ir skaņas ieraksta kvalitāte. Ja intervija ierakstīta labā kvalitātē, paveras daudz plašākas izmantošanas iespējas. Digitālā kompaktdiskā var ievietot ar tekstu saistītus audio un video fragmentus, fotogrāfijas, pievienojot tos ārējiem resursiem internetā. Šādas multimediju publikācijas strauji attīstās. Lai gan to izveidei nepieciešama informācijas tehnoloģiju speciālistu – programmētāju, dizaineru līdzdalība, rezultāts parasti ir pūliņu vērts. Par paraugu atmiņu

multimediju publikācijai var minēt Māras Zirnītes un Vairas Strautnieces veidoto kompozīciju *Aizslēgtais krasts* (2009). Vairāku audio vizuālo izteiksmes līdzekļu – skaņu ierakstu, foto, amatierkino un mūzikas apvienojumā pasniegtas lībiešu zvejnieku ciema vecākās paaudzes atmiņas. Stundu garais priekšnesums ļauj skatīt stāstītāju sejas, dažādas dzīves situācijas, no jaunības saglabātās fotogrāfijas, bet pats galvenais, – dzirdēt autentisko runas veidu, tāmnieku izloksni. Lai katrs var saprast un sekot līdz stāstiem, līdztekus var lasīt rakstīto tekstu. Ar teksta tulkojumu angļu valodā kāda lībiešu zvejnieku ciema iedzīvotāju atmiņas kļūst pieejamas plašai auditorijai.

Izglītojošās ievirzes

Mutvārdu vēsture un dzīvesstāsti piedāvā dažādas iespējas izglītošanai – kā pamatskolās, vidusskolās, koledžās, tā augstskolās. Jau pirmajās sabiedrisko zinību vai novadu mācības stundās var gatavoties projektam nedēļai un posties izziņāt ģimenes vai apkaimes vēsturi. Patstāvīgs pētījums ne tikai attīsta iemaņas lietišķai sarunai ar vecāko paaudzi, bet arī rosina meklēt un apzināt papildinformāciju, atrast izdomu, kā labāk noformēt un pasniegt sava pētījuma rezultātus. Projektu nedēļas laikā var tikt rīkots konkurss, darbu izstāde, izpildītāji var sagatavot priekšnesumu, uz kuru uzaicina arī apkaimes iedzīvotājus. Līdzīgi konkursi notiek daudzās skolās, piemēram, Bauskas, Kuldīgas ģimnāzijās, kas sadarbojušās ar NMV pētniekiem.

Daudzos gadījumos skolēnu iesniegtie darbi par vecāku un vecvecāku dzīvesstāstiem ir izraisījuši ķēdes reakciju, sniedzot ierosmi pētījumus turpināt. Mutvārdu vēstures un dzīvesstāstu pētījumi skolās attīsta praktisku pieeju, kā gūt patstāvīga pētnieciskā darba pieredzi, padziļināt zināšanas, interesi par līdzcilvēkiem un vēsturiskiem procesiem.

Viena no lielākajām NMV pētnieku izglītojošām

iniciatīvām sadarbībā ar skolēniem ir 2002. gadā realizētais projekts *Integrācijas prakses mutvārdu vēsture: sociālās zinības skolās*. Projekta mērķis bija sadarbībā ar Latvijas Vēstures skolotāju asociāciju sagatavot metodiku skolēnu iesaistīšanai mutvārdu vēstures pētījumu praksē, apmācot jauniešus mutvārdu vēstures intervēšanā, veicināt dialogu starp paaudzēm un dažādām etniskām pieredzēm. Sadarbībā ar Liepājas 8. vidusskolu un Rīgas Ukrainu vidusskolu tika organizēts konkurss *Manu vecāku/vecvecāku dzīvesstāsts*, kas papildināja NMV krājumu ar dažādu tautību Latvijas iedzīvotāju atmiņām.

Intervēšanas un izpētes iemaņas lieti noder, turpinot studijas dažādās humanitāro vai sociālo zinātņu nozarēs. Dzīvesstāstu pētījumi var tikt izmantoti gan referātos, gan studentu zinātniskajos darbos folkloristikā, vēsturē, socioloģijā, antropoloģijā un citās ar kultūru un valodu saistītās nozarēs. Dzīvesstāstus var pētīt kā no satura, tā formas viedokļa, gan aplūkot satura un formas kopsakarības, pievērsot uzmanību individuālam sniegunam. Ievērojiet, ka intervijā mēs sadzirdam stāstus un sastopam stāstnieku – ir atspoguļoti gan notikumi (nosacīti objektīvi fakti), gan subjektīvā pieredze, turklāt klātesošs ir arī pats intervijas – stāstīšanas – notikums, kas risinās noteiktā sociālā un kultūras kontekstā.

Kam pievērst uzmanību dzīvesstāstos? Kādus tematus studenti un zinātnieki var pētīt, izmantojot biogrāfiskās intervijas? No akadēmiskā viedokļa var izdalīt vēsturiskās, lingvistiskās (valodiskās), antropoloģiskās (cilvēkzinību) dimensijas dzīvesstāstu izpētē.

Intervijā gūstam priekšstatu, pirmkārt, par cilvēka dzīvi un ar to saistītiem pagātnes notikumiem. Dzīvesstāsts kļūst par vēstures izziņas avotu, ja no tā varam smelt kādus specifiskus faktus, mazāk zināmu notikumu izklāstu, dažādus skatpunktus uz notikumiem. Tā mēs aizpildām vēstures *baltos*

plankumus. Šo pieeju mutvārdu vēsturē dēvē par *realistisko*.

Otrkārt, *naratīvā* pieeja pievērš uzmanību, kā stāsts tiek pasniegts ar valodas palīdzību. Līdz ar to priekšplānā izvirzāmi jautājumi, kā top stāsti, kā tos uztveram, kādi valodiskās izteiksmes līdzekļi tiek izmantoti. Ar *naratīvās* pieejas palīdzību tiek analizēta stāstījuma uzbūve un tematiskie loki, pētītas valodas konvencijas un citas normas saziņas un sapratnes veidošanā. Savukārt antropologi un folkloristi atklāj, kā individuālais stāsts ieaužas plašākā kultūras audumā, ņemot vērā, ka dzīvesstāsts nav vienkāršs pagātnes atspoguļojums. Interviju var aplūkot arī kā apzinātu vai neapzinātu priekšnesumu jeb stāstīšanas notikumu. Cilvēki savu pieredzi organizē noteiktā veidā. Pētnieki uzskata, ka stāstītāji drīzāk interpretē pagātņi, nevis to pasīvi reproducē. To apstiprina arī pētījumi par atmiņu psiholoģijā un socioloģijā. (Czarniawska 2004).

Treškārt, pētnieki pamana, ka vienus un tos pašus notikumus dažādi cilvēki un grupas pieredz atšķirīgi un vēlāk tiem piešķir arī atšķirīgas nozīmes. Kļūst redzams, kā individuālā stāstā skan daudzas balsis – no ģimenes, apkārtnes, no kultūras tekstiem. Caur atsevišķo var atklāt plašākai sabiedrībai kopīgo. Dzīvesstāstā savijas personiskais un sociālais; caur to mēs uzlūkojam biogrāfijas un vēstures attiecības, proti, kā saistās dokumentētā vēsture ar cilvēka izdzīvoto vēsturi. Dzīvesstāsti izteiksmīgi raksturo arī dažādas identitātes – dzimuma, paaudžu, profesionālās, etniskās, nacionālās. Caur dzīves stāstīšanu cilvēks pauž, kā ir kļuvis par to, kas viņš ir, un kā gribētu, lai viņu uztver līdzcilvēki.

Mutvārdu vēsture muzejos, teātrī, internetā

Vēsturiskās atmiņas saglabāšanai mutvārdu vēstures pieeju un tās sniegtās iespējas izmanto arī *muzejos*. Muzejs un pētniecības centrs “Latvieši pasaulē” iepazīstina sabiedrību ar izceļošanas un ārzemju latviešu vēsturi, kultūru pēdējos

200 gados. Personiskās pieredzes stāsti palīdz veidot saikni starp vēsturisko priekšmetu un apmeklētāju. *Eksponāti atdzīvojas* – par savu pieredzi, iekļaujot dzīvesstāstus muzeja vidē, saka pētniece Marianna Auliciema. Virtuālā izstādē www.pedas.lapamuzejs.lv ir rodami seši atmiņu stāsti, kas, papildināti ar fotogrāfijām, caur kādas ģimenes pieredzi attēlo latviešu izceļošanu dažādos laikos un uz dažādām valstīm. Interneta vietnē www.meandrs.lv var aplūkot gan “Latvieši pasaulē”, gan citu Latvijas muzeju kolekciju datu bāzi.

Muzeju un tūrisma jomās arvien plašāk tiek izmantoti arī t. s. audio gidi, kur līdzās ierastajiem vēstures faktiem nereti izmantoti arī mutvārdu vēstures materiāli, piemēram, vietējo cilvēku atmiņas par apskatāmajām vietām un ar tām saistītajiem notikumiem.

◆ Kopš 2007. gada Latvijā tiek piedāvāti audio gida pakalpojumi. Piemēram, audio gida (www.audiogids.lv/lv/audiofaili/radit/93) ekskursijā pa Kuldīgu iekļauti stāstījumi par 17 ievērojamākajām pilsētas vietām un apskates objektiem. Tā tiek papildināta, un speciālistu izklāstu ar laiku varētu bagātināt arī aculiecinieku stāsti.

◆ *Audio takas* (www.audiotrails.co.uk) ir britu izveidota vietne, kur var izvēlēties, lejupielādēt un noklausīties informāciju un stāstus par sev interesējošām vietām.

◆ Savukārt vietne *Audio pastaigas* (www.memoryscape.org.uk) piedāvā ekskursiju gar Temzas krastmalu Londonā to cilvēku stāstu pavadībā, kuru dzīve saistīta ar upi.

Daudz dzīvesstāstu plašākas sabiedrības redzeslokā nonāk ar *plašsaziņas līdzekļu* starpniecību. Līdzīgi kā muzeji, kas papildina savu materiālu ar laikabiedru pieredzi, dzīvesstāstu intervijas var izmantot, veidojot publikācijas avīzēs, žurnālos vai gatavojot sižetus radiopārraidēm un televīzijai. Mutvārdu vēsturi un biogrāfisko informāciju, mākslinieciski

apstrādājot, ņem par pamatu teātra izrādēm, piemēram, *Latviešu stāsti* (2004) vai *Vectēvs* (2009) Jaunajā Rīgas teātrī. Vietējās dzīves notikumi, runas un valoda krāšņi sevi apļiecina uzvedumā *Latgola.lv* (2010), kas no Balviem nonāca līdz Nacionālā teātra skatuvei.

Minēsim vēl vienu no mūsdienu ērtākajiem un, iespējams, populārākajiem veidiem, kā darīt zināmu savu veikumu citiem. Var izmantot internetu, lai izveidotu *portālu* vai *mājaslapu*, kurā dalīties ar dzīvesstāstu intervijās gūtajām atziņām. Iepriekš gan iesakām vēlreiz pārliicināties, vai tas saskan ar vienošanos, kāda bijusi starp jums un stāsta autoru. Visbiežāk nākas uzmanīties, lai ar nepārbaudītiem faktiem netiktu aizskartas citas stāstā minētās personas.

Aplūkosim dažus interesantākos mutvārdu vēstures pasniegšanas veidus, izmantojot internetu. Jāpiebilst, ka tā ir ļoti dinamiska informatīvā telpa, tāpēc visas turpmāk minētās saites lasīšanas brīdī var būt jau mainītas. Tad minētās vietnes ar attiecīgiem atslēgvārdiem jālūko atrast patstāvīgi.

Ja jums nav īpašu iemaņu interneta satura veidošanā, ieteicams sākt ar *bloga* jeb *emuāra* izveidi. Tā ir sava veida dienasgrāmata, kurā var ievietot teksta, foto un audio materiālus. Jāpārliicinās, vai konkrētās vietnes ierakstus var aizsargāt, norādot, kam ir sniegta pieeja tos lasīt un izmantot. *Emuārus* parasti var izveidot bez maksas, tajos soli pa solim izskaidrots, kas un kā darāms. Daudzas starptautiskas vietnes tiek arī latviskotas. Kā izplatītākās platformas internetā var minēt *mozello.lv* vai *blogspot.com*, *wordpress.com*. Tajās iespējams izveidot gan personisko notikumu dienasgrāmatu, gan tādu, kas atspoguļo jūsu pētījuma norisi un rezultātus. Ar laiku *blogu vidē* sastapsit cilvēkus ar līdzīgām interesēm un varēsīt dalīties pieredzē, smelties padomus vai pat veikt kopīgu izpēti.

Kā izkārtot saturu interneta vietnē, atkarīgs no pētījuma ievirzes, iespējām un izdomas – tā var līdzināties arhīvam ar

ērtu materiāla atrašanas iespēju; tas var būt speciāls, kādam tematam veltīts, multimedīāls projekts.

◆ Ar ērtu informatīvo izvērņu piedāvājumu kopš 2013. gada janvāra darbojas *www.barikadopedija.lv*, kurā pieejama *Trešās atmodas* vēsture laikrakstu un žurnālu publikācijās, elektroniskajās grāmatās, radio un televīzijas raidījumu sižetos, dalībnieku atmiņās.

◆ Rīgas pilsētas Kurzemes rajona Politiski represēto kluba dalībnieku atmiņas apkopotas dzīvesstāstu krājumā *Atmiņu vijums*, ar ko var iepazīties mājaslapā *www.politiskirepresetie.lv*, kur atsevišķā sadaļā lasāmas interviju transkripcijas un klausāmi audio ieraksti.

◆ Par atmiņu stāstu kolekciju Britu bibliotēkā var uzzināt vietnē: *Mutvārdu vēstures kolekcija Britu bibliotēkā – The Oral History Collections at the British Library*. Šeit pieejamie temati: zinātnieki, dzezs, holokausts, bērnu spēles un mākslas pārstāvji, zelta standarta ieviesēji u. c.

◆ Ciņai par pilsoņu tiesībām ASV veltīta interneta vietne *Visa pasaule vēroja: 1968. gada mutvārdu vēsture – The Whole World Was Watching: an oral history of 1968*.

◆ Lokāls, bet zīmīgs vai traģisks notikums – piemēram, studentu bojāeja sadursmē ar varas pārstāvjiem: *Šaušana Kentas štatā – The Kent State Shootings Oral History Project*.

◆ Kopienas vēsturei veltīta vietne: *Digitālā Hārlema: Ikdienas dzīve, 1915–1930 – Digital Harlem: Everyday Life, 1915–1930*.

Vēlreiz jāuzsver, ka, padarot kaut ko no savāktā materiāla publiski pieejamu, jāparedz iespējamās juridiskās un ētiskās sekas, kas var rasties, izplatoties tik personiskai, jūtīgai un neviennozīmīgai informācijai, kādu parasti satur dzīvesstāsts. Atcerieties jūsu atbildību un vienošanos ar dzīvesstāsta autoru! Der pārdomāt un vēlāk izveidotajā interneta vietnē pievienot komentāru, kādiem nolūkiem dzīvesstāsts

ir stāstīts un dokumentēts un kādiem mērķiem to drīkst izmantot. Izvērtējiet arī, vai ir dota pietiekama kontekstuālā informācija par jūsu projektu un sniegtajiem datiem. Tas pats attiecas arī uz citām publikācijām. Dzīvesstāsts tiek radīts kādā konkrētā situācijā un vienmēr atrodas kādas noteiktas kultūras laukā – izstāstīts saskaņā ar kādu tradīciju un ar zināmu interpretāciju. To visu vajadzētu atspoguļot un darīt zināmu lasītājam, kurš dzīvesstāstu jau uztvers caur savu pieredzes prizmu.

Palūkojieties vērīgi apkārt, ieklausieties cilvēkos un atcerieties, ka ar savu līdzdalību varat sniegt ieguldījumu sabiedrības atmiņas uzkrājumā kultūrai un nākotnei!

ATMIŅU RAKSTĪTĀJIEM

TIEM, KAS SAVAS ATMIŅAS RAKSTA PAŠI

Stāstītas un rakstītas atmiņas atšķiras gan pēc formas, gan satura. Stāstot var atklāties daudz kas no tā, kam rakstītājs nepievērš uzmanību, savukārt rakstītās atmiņas sniedz sistemātiski sakārtotu atmiņu vēstījumu, kas ticis izsvērts un pārdomāts, kā parasti nenotiek spontānā intervijā. Katram izteiksmes veidam ir savas priekšrocības. Lai iegūtu vispusīgu atmiņu tēlojumu, interviju var papildināt ar rakstītām atmiņām, dienasgrāmatas ierakstiem, foto attēliem. Tomēr varam būt gandarīti par ikvienu jebkurā formā no dzīves izceltu liecību. Daudzi, tostarp mūsu ziemeļu kaimiņi, priekšroku dod rakstītām atmiņām.

Igaunijā, Somijā, arī Zviedrijā ir attīstīta atmiņu rakstīšanas kultūra. Apmēram tikpat lielā skaitā kā Nacionālajā mutvārdu vēstures krājumā, ap 4000 dzīves aprakstu uzkrāti Igaunijas Literatūras muzejā. Tie radušies, kopš pagājušā gadsimta 90. gados varēja sākt publiski atcerēties iepriekš noklusētos tematus. Konkursu rezultātā uzkrātas atmiņas par dzīvi Igaunijā starpkaru un vācu okupācijas laikā, par kara ietekmi paša un ģimenes locekļu dzīvē, par padomju laika politiski ieslodzītajiem pazīstamo veco Tallinas cietumu, par mīlestību, laulībām un seksu; Igaunijas krievu un mazākumtautību, kā arī bijušo trimdnieku dzīvesstāsti. Sarakstītās atmiņas var lasīt grāmatās:

Runā sievietes (*Naised kõneleivad*; 13 sieviešu dzīves, 1997); Stārķi aizlidojuši, laiks kļuvis vēsāks (*Kured läinud, kurjad ilmad*; 21 dzīvesstāsts par seksu un laulībām, 1997); Mēs atgriezāmieš (*Me tulime tagasi*; izsūtīto dzīvesstāsti, 1999); Igaņu dzīvesstāsti (*Eesti rahva elulood*; 1.–2. sēj. (100 stāstu, 2000), 3. sēj. (50 stāstu, 2003); *Viņa, kas atceras, izdzīvo. Sieviešu pēcpadomju dzīvesstāstu interpretācijas* (*She who remembers survives: interpreting Estonian women's post-Soviet life stories*; 2004). *Pastāsti par savu dzīvi* (*Рассказы о своей жизни*; krājums krievu valodā, 2005), *Nesot Lindas akmeņus* (*Carrying Linda's stones: an anthology of Estonian women's life stories*; angļu valodā, 2006), *Igaņu dzīvesstāsti* (*Estonian life stories*; angļu valodā, 2009) u. c.

Gandrīz visos sējumos atradīsīt sastādītājas Rutas Hinrikusas (*Rutt Hinrikus*) vārdu. Viņa ir Igaunijas Dzīves vēstures asociācijas (*Ühendus Eesti Elulood esimees*) valdes priekšsēdētāja, kuras pārziņā glabājas apjomīgais igauņu un citu Igaunijā dzīvojošu tautu sarakstīto dzīvesstāstu krājums.

Tīnas Kirsas padomi

Igaņu trimdniekus rakstīt atmiņas mudināja Tīna Kirsa (Tiina Kirss), strādādama par pasniedzēju Toronto universitātē. No sākuma Kanādā, vēlāk Igaunijā viņa apmācījusi atmiņu rakstītāju grupas un sakārtojusi daudzas atmiņu grāmatas. Tīna Kirsa liek lietā savas literatūras teorijas, psiholoģijas un antropoloģijas zināšanas, iedrošinot cilvēkus rakstīšanai.

Kopā ar Rutu Hinrikusu viņas publicējušas rokasgrāmatu, kā rakstīt dzīvesstāstus.⁴ Tīna Kirsa atsaucās lūgumam

4 Kirss, T., Hinrikusa, R. *No dzīves līdz dzīvesstāstam: kā rakstīt dzīvesstāstu – piemēri un norādījumi* (Mõned soovitused: Elulookirjutaja käsiraamat. Elust elulooks: kuidas kirjutada elulugu – näiteid ja näpunäiteid. Koostanud Tiina Kirss ja Rutt Hinrikus. Tallinn: Tänapäev, 2010. 254 lk.).

saīsinātā veidā sniegt savus ieteikumus arī latviešu lasītājiem.⁵ Pievērsiet uzmanību, ka Tīna Kirsa atmiņu rakstīšanu uzskata par literāru darbu, kurā iemaņas var attīstīt, tikai rakstot!

Tīna Kirsa iesaka rakstīt ar pildspalvu vai zīmuli. Uzreiz datorā tekstu ievada tie, kam tas ir ierasts un netraucē koncentrēties sarunai pašam ar sevi. Grūtākais ir sākums, tāpēc palīdz rakstīšana grupā vai dalīšanās ar otru cilvēku, kas darbojas tajā pašā virzienā.

Uz jautājumiem – *kam tas vajadzīgs un kāpēc tieši man jāraksta*; *kas citus manā dzīvē var interesēt* – T. Kirsa sniedz vairākas atbildes. Pirmkārt, tie, kas dzīvos pēc jums, būs pateicīgi par jūsu attēloto dzīvi, kas citam cilvēkam citā vietā un laikā nekad vairs nebūs tāda, kā jūs to pieredzējāt. Otrkārt, vispārējā vēsture veidojas no atsevišķā, un lielajā vēstures mozaīkā katram ir sava, ne ar vienu citu neaizstājama vieta. Ja paši to neaizpildīsiet, tajā vietā paliks tukšums – *balts plankums*. Ikvienu dzīve ir unikāla un neatkārtojama, katrs jūsu aprakstītais sākums var būt vērtīgs pienesums kultūrvēstures pētniekiem.

Arī uz iebildumiem – *ir daudz nozīmīgāki cilvēki; neesmu ne ar ko ievērojams/-a; man nav rakstīšanas talanta* – viņai ir atbilde. Ievērojami cilvēki ieraksta paši sevi vēsturē, vai arī viņu dzīves pēti biogrāfi. Palasiet parastu cilvēku dzīvesstāstus – tajos ir daudz pārsteidzoša, tie atklāj jaunus rakursus vēsturē. Turklāt neviens no jums negaida mākslas darbu, – atmiņas, tāpat kā vēstules, ir saistošas ar savu atklātību un patiesumu nereti tādās jomās, par ko neraksta romānos. Ne vienmēr rakstnieks var izdomāt ko tādu, kas patiesi noticis reālajā dzīvē.

5 No igauņu valodas tulkoja Ērika Krautmane un Valts Erenštreits, publikācijai sagatavoja Māra Zirnīte.

Iesildīšanās

Sagādāriet sev piecas, sešas lapas un vismaz 45 minūtes laika: stundas ceturksni zīmuļa asināšanai, virpināšanai un tam, lai divreiz aizstaigātu līdz virtuvei pēc kafijas tases. Tad atliek pusstunda rakstīšanai.

Rakstiet labā apgaismojumā, tālu no telefona, televizora, un katram gadījumam izslēdziet datoru (lai gan, ja vēlaties, varat rakstīt arī datorā)!

Pirmajā rakstīšanas reizē neierobežojiet laiku – nesāciet pāris stundu pirms norunātas tikšanās vai ārsta vizītes. Laika ierobežojums var spārnēt tad, ja rakstītais jau gandrīz ir gatavs, lai rakstītājs neatlaižas, neieslikst sikumos (to zina katrs kārtīgs redaktors). Sākumā laika ierobežojumi lielākoties ietekmē slikti.

Ja rakstīšana nav ieradums, vajadzīga pacietība. Labi, ja laika ir pietiekoši, tad varat atraisīties un rakstīt brīvi – tā, kā ienāk prātā. Nosvītrot un pierakstīt klāt varēsiet vienmēr, taču dzēšamgumija pirmajā reizē jāatstāj atvilktnē. Nepierakstiet papīra lapu no malas līdz malai! Var ņemt pierakstu burtnīcu un rakstīt tikai vienā pusē vai atstāt lielāku atstarpi starp rindiņām, lai būtu vieta papildinājumiem.

Parasti priekšroka tiek dota rakstīšanai ar roku, jo kustība pa papīru liek labāk raisīties domai. Atmiņu rakstītāju grupa atzinusi, ka dators (vai rakstāmmašīna) noder pārakstot, taču ne rakstot pirmo uzmetumu. Rakstīšanai noder arī stāstītā teksta ierunāšana diktofonā, tomēr tas nav interesantākais sarunbiedrs, jo, kā atzina kāds rakstītājs: *Mēmi skatās pretī ar neizteiksmīgu seju...*

Apskatiet fotogrāfijas, pāršķirstiet piezīmes, dienasgrāmatas, saglabātos kalendārus, vēstules! Tas viss, tāpat kā pieņemšanas lieta vai sens tērps, var kalpot par āķi atmiņai. Sāciet rakstīt, neievērojot noteiktu formu vai secību! Dzīvesstāsta

teksts pats sāks veidoties, ja būsit noskaņojies, pārstaigājis atmiņas un, kaut vai bez konkrēta nolūka, sācis rakstīt.

Sākumā der iemēģināt roku ar dažiem vingrinājumiem, kas nav garāki par divām trim rindkopām. Kad dažas no tām jau uzrakstītas, sakarības un asociācijas apziņā (un zemapziņā) pašas sāks vadīt rakstīšanu – viens aprakstīts notikums izraisīs citu, tas savukārt nākamo. Līdz attapsities itin kā mežā, kur pašķiras daudzi ceļi. Var gadīties arī tā, ka pēkšņi redzat sapni – par kādu cilvēku vai notikumu, ko bijāt piemirsis. Pusdienās nokožot rudzu maizes kumosu, atmiņā ataut siera vai krējuma garša, savukārt no tās atkal – vecmāmiņas sakņu zupas garša, ar agrajiem kartupelišiem un dillēm... Bet nesteigsimies notikumiem priekšā!

Sākumā nav vērts īpaši lauzīt galvu par kopējo struktūru vai plānu, ir jāiemēģina roka, jāpavingrinās, jāz dara uzmetumi, kas ir salīdzināmi ar iesildīšanās vingrinājumiem sportistiem.

Ja domas uzreiz neraisās, varbūt jūtaties saistīts – tad vajag atslābināties. Tā gadās daudziem cilvēkiem, īpaši, ja viņi nav *literāti*. Nav viegli iesākt, ja sava dzīvesstāsta rakstīšanu uztverat ar pārāk nopietnu attieksmi, ko kādreiz varbūt iedvesis stingrs un prasīgs dzimtās valodas skolotājs. Kad gatavojaties sākt rakstīt, var iestāties liels klusums – bailes no formulēšanas, bailes no baltas papīra lapas.

Kā pārvarēt bailes no baltas lapas

Dzīvesstāsta rakstīšanai (varētu teikt – jebkādai rakstīšanai) vajadzīga sagatavošanās – tikpat kā iedziedāšanās. Atbrīvojieties no sava iekšējā cenzora, kas pieprasa, lai tikai cienījamas un nopietnas domas tiktu izliktas uz papīra.

Ieklausieties sevī! Pamanīsiet, ka jūsu domas rosās nepārtraukti, varbūt ne gluži kā vārdu plūdi, bet formulētā veidā gan. Varat nepiespiesti vadīt sevi, lai uzliktu šos vārdus uz papīra. Rezultātā tiks uzrakstīts teksts, kur ir gan blīvākas

vietas, gan retinātākas, tomēr kaut kas konkrēts. Esat iepazinies – ja ne iedraudzējies – ar baltu lapu. Turpmāk tā vairs nebūs tik balta.

Kā turpināt

Atmiņu rakstīšana nav ne vienas dienas, ne arī nedēļas darbs. Tā var paņemt vairākus mēnešus, pat gadu vai divus. Svarīgi ir neļaut dzelzij atdzist – jāsāk ar to, ka vispirms izveido, tad uztur rakstīšanas ieradumu. Kad esat beiguši pirmo rakstīšanas posmu, domājiet jau par nākamo. Sāciet otro posmu ar iepriekšējā reizē uzrakstītā teksta pārlasīšanu – klusām vai skaļā balsī. Tas veicina koncentrēšanos un nodrošina tiešu saikni ar rakstīto. Reizēm pietiek ar tā pārlasīšanu, lai *motoru* iedarbinātu no jauna. Nākamās rindkopas rakstīšana jau ir dabiskāka. Kaut kas sāk veidoties un plūst.

Svarīgs ir arī rakstīšanas laiks un vieta. Mēs esam ieraduma vergi. Ieņemiet savu iemīļoto vietu – pie loga, divāna stūri vai pie saules apgaismota galdiņa istabas augu ielencumā, – tā ir rakstīšanas ieraduma svarīga sastāvdaļa. Vajadzētu ņemt piemēru no profesionāliem rakstniekiem, kas izvirzījuši sev normu – ne dienu bez rindiņas!

Sekojiet savām domām! Rakstot atmiņas, ieslēdzas zemapziņa. Bieži kaut kas, kas saistīts ar šorīt vai vakar vakarā pierakstīto, atstāj atmiņā pats. Atceroties un rakstot jūs var piemeklēt sapņi, īpaši saistībā ar notikumiem, personām vai situācijām, ar kurām saistītas spēcīgas izjūtas. Pierakstiet šos sapņus, pirms paspējat pagriezties uz otriem sāniem.

Kā *rosinoši teksti* noder citu rakstītās atmiņas. Izvēlieties vienu piemēru, lasiet to lēni sev priekšā – tas palēnina domāšanas tempu. Ievērojiet pirmās asociācijas, kas iešaujas prātā, pat ja tās šķiet visai nesvarīgas. Šīs domas ir kā spuldzītes, kas izgaismo turpmāko ceļu. Tikko domas iekustējušās, sāciet rakstīt brīvā plūdumā – kaut vai pierakstot tikai atsevišķus pieturas punktus: vārdus, tēlus, šķirkļus. Daži

skolotāji apgalvo, ka būtu jāraksta 10 minūtes, neatraujot zīmuli no papīra. Tas stiprina domu raisīšanos pēc jūsu paša asociācijām.

Sākumā ir svarīgi rakstīt melnrakstā, necenzējot, pat pusteikumus, tādā ritmā, kā notikumi atstāj atmiņā. Necentieties rakstīt pabeigtu, reprezentablu vai perfektu skolas sacerējumu. Melnraksts ir pirmais veikums. Galvenais ir panākts – likts spalvai, domai, rokai kustēties vienā ritmā ar iekšējo balsi, ar vārdu plūsmu un nevērtēt vai nekritizēt rezultātu.

Neapstrādāts manuskripts jeb uzmetums nav piemērots visiem, un tam nav arī visiem jāpatīk – tas ir tikai viens no darbarīkiem, kas var jums palīdzēt pārvarēt šķēršļus – sevišķi sākumā.

Ar piecām maņām

Kaut arī sākumā tas var šķist mākslīgi, noskaņojieties savam rakstīšanas tematam ar visām piecām maņām un lieciet uz papīra to, ko tās saka jums priekšā! Tieši ožai un ar to saistītai garšas atmiņai ir īpaša ietekme uz atmiņu modināšanu. Labs piemērs no daiļliteratūras ir Marsela Prusta romāna *Zudušo laiku meklējot* rašanās stāsts: kad Marsels apciemoja savu veco tanti, viņa vienmēr piedāvāja liepziņu un mēlītes formas cepumus ar vieglu apelsīna garšu – *petite madeleine*. Kādu dienu Marsels iemērca cepumu liepziņu tējā, un it kā piepeši no garo gadu aizsega atbrīvojās viņa bērnības atmiņu ainas. Uz tām balstoties, nākamo desmit gadu laikā tapa septiņsējumu romāns *Zudušo laiku meklējot* (*A la recherche du temps perdu*).

Piemēri

Pirms ķerties pie rakstīšanas, aplūkosim dzīvesstāstu rakstīšanu vērīga lasītāja acīm – apmēram tā, it kā būtu aizgājuši pārgājienā vai sēņot. Pirmkārt, ir jāiemācās

pamatformas – nepietiek iepazīt sēnes pēc to pazīmēm ar noteicēja palīdzību. Ir jāzina, kādā augsnē tās augušas, kādi koki visapkārt. Piedāvāsim dažus iesildīšanās vingrinājumus, ar ko asināt jūsu lasītāja aci. Viss ir atkarīgs no vienkāršiem, precīziem novērojumiem.

Turpmākie piemēri nav *pareizie* vai *labākie*, tie vienkārši rāda, kā var sākt rakstīt atmiņas. Tos lasot, varat apsvērt, kas jums patīk vai traucē, taču, pirmkārt, izvērtējiet savu ziņkārību kā lasītājs. Par ko, izlasījuši šo mazo fragmentu, jūs vēlētos uzzināt vairāk? Kādi temati jūs ieinteresē? Cik tuvu rakstītājs pielaiž lasītāju – vai pats novietojas atpūtas krēslā otrpus galdam vai otrpus istabai? Kas stāstījumā parādās vairāk – notikumi, apraksti vai arī cilvēku un viņu attiecību raksturojums? Ja rakstītais jums šķiet pārāk labi pazīstams vai pat garlaicīgs, tad kāpēc tas tā ir?

Ko darīt ar šiem piemēriem

Nākamie piemēri iepazīstinās ar dzīvesstāsta struktūras trim pamata sastāvdaļām. Neviens piemērs nav *firs*, taču viena vai otra forma var būt pārstāvēta pilnīgāk.

Lasot katru piemēru, apvelciet ar zīmuli vārdus vai frāzes, kas jūs piesaistīja, kas jums šķita īpaši trāpīgas! Būtu labi, ja daļas būtu pēc iespējas īsākas – ne garākas par vienu teikumu. Kad pēc visu piemēru izlasīšanas atgriezīsities un pāršķirstīsiet atzīmētās vietas, varēsiet labāk izprast savu gausmi, lasot dzīvesstāstu literatūru. Kā mēs lasām, tā arī cenšamies rakstīt, kad nopietni ķeramies pie lietas.

- ◆ Pievērsiet uzmanību tekstu valodai: ar kādu vārdu (īpašības vārdu, darbības vārdu utt.) palīdzību katrs teksts iegūst kopiespaidu? Vai tiešām ir tā, ka aprakstošā tekstā (aprakstā, raksturojumā) ir vairāk īpašības vārdu? Vai lietas tiek nosauktas īstajā, precīzajā vārdā?
- ◆ Vai teksts ir rakstīts pagātnes vai tagadnes formā? Vai rakstītājs pārlec garākiem laika posmiem vai

mikroskopiski apraksta vienu stundu vai diennakti? Cik lielu laika posmu teksts pārsedz un cik blīvi ir notikumi?

◆ Ar cik maņām konkrētais piemērs ir atspoguļots? Vai ar visām piecām?

◆ Kāda ir distance starp stāstītāju un materiālu? Vai viņš ir labsirdīgs stāstnieks, kas visu uztver ar humoru; šķelmis, kas pats intensīvi ir darbības centrā; nostalgisks, skumīgs vai ironisks vērotājs, kas pats savu agrāko es vēro no malas?

Paraugi no Nacionālās mutvārdu vēstures krājuma

Mācību normālo gaitu pārtrauca notikums ticības mācības stundā kādā februāra dienā, kad klasē direktora pavadībā ienāca vācu virsnieks un apskatīja telpas.

“Gut,” viņš teica.

Sekas tādas, ka nākošajā dienā mūsu divu maiņu skolu aizņēma bēgli no austrumiem, no Pleskavas puses. Nu atcerējāmie, ko bija teikusi vācu valodas skolotāja ap Ziemassvētkiem:

“Bērni! Šajā vasarā mūs gaida lieli pārbaudījumi, jo aiz Volhovas purviem stāvo lielās padomju tanku armādas, kas gatavojas pēc pavasara šķīdoņa traukties uz rietumiem.”

Tieši uz kurieni, to, protams, sapratām visi. Zinājām arī, ka pozīcijās šaipus Volhovas purviem stāv mūsu leģionāri. Kara iespaidus vēl vairāk pastiprināja blakus esošā kara lazarete. Pieveda arvien jaunus ievainotos. Vācu karavīru skaits ielās palielinājās. Piedzīvojām pirmās gaisa trauksmes.

Laimonis Upmalis. *Kara zēna atmiņas. Dienasgrāmata: 1944.18.VIII – 1946.13.III.* Rīga: Latvijas Mutvārdu vēstures pētnieku asociācija *Dzīvesstāsts*, 2007.

Vēlu vakarā, īsi pirms pusnakts, iebrāucām “Spodros”. Tante Līze galdā lika tējmašīnu. Mums tā bija no misiņa un katru nedēļu spodrināma, bet tantei bija baltmetāla un izskatījās

kā pirmo reizi lietošanā. Tante Līze cepa tik garšīgu rupjmaizi, kādu es dzīvē nekur vairs neesmu ēdusi. Nevienš tādu neprot cept! Kārlis iedeva līdzī ciemakukulim kliņģeru virteni, bet tantes rupjmaize bija garšīgāka par kliņģeriem. Piebildīšu, ka Ulmaņa laikā reiz pagastā sarīkoja maizes vērtēšanas sacensības no pagasta lauku mājām. Līze pati negribēja piedalīties, bet, domājams, ka Savers vai kāds cits aizveda "Spodru" maizi, un tā tika atzīta par īpatnējāko – garšīgāko – uzvarēja. Baltmaize Līzei gan nepadevās garšīga, kaut arī aizdaru nežēloja.

"Spodri" bija lielas mājas, ap 1800. gadu celtas. Baļķu divas klētis ar gubeni galā. Zem klētīm veljveida pagrabs no ieejas uz abām pusēm. Pagrabā uz dēļa, kas pakārts pie griesmiem, stāvēja maizes kukuļi. Nepelēja, neapkalta. Iesākts maizes kukulis, vienmēr pieejams jebkuram strādniekam, stāvēja ēdamistabā galdam blakus uz maizes soliņa. Maizes kukulītis sietā, nazis blakus un pārklāts ar baltu linu autu. Kad, jau pieaugusi, "Spodros" gāju ganos, tante iedeva apvilētu linu drāniņu un lūdza izšūt apkārt ar rudzupuķēm, margrietīņām un vidū pāris rudzu vārpas. Uz galdiem nekādus galdautus neklāja, bet maizītei parādīja vislielāko godu!

Lilija Šica. Turi savu kanti, Lileit! : meitene no Rītes ienāk dzīvē. Rīga: Latvijas Mutvārdu vēstures pētnieku asociācija Dzīvesstāsts, 2012.

Mana māsa Aina dzima Irkutskā, pie lielā Baikāla ezera, 1912. gadā. Māte, pareiza instinkta vadīta, aizbrauca dzemdēt uz Irkutsku, jo tur Pogiņiem bija veikals, kuru vadīja tēva jaunākais brālis Eduards. Viņš bija precējies ar mātes jaunāko māsu Viktoriju, kas bija medicīnas māsa un potēja mums regulāri bakas. Man bija septiņi gadi, un Ventai – pieci. Dzemdības bija garas un grūtas. Mēs abas ar Ventu sēdējām zem kāda liela galda, kas bija līdz zemei aplāts ar galdautu (mūs sūtīja prom, jo bērniem nepiestāvēja būt klāt pie dzemdībām). Mēs sekojām visam, kas notiek, ar lielu interesi. Bija liels uztraukums. Māte

gandrīz noasiņoja. Beidzot atbrauca ārsts. Vēlāk māte stāstīja, ka Vitiņa viņu izglābusi, turot augšā gultu viena pati. Māte bija pareizi darījusi, jo Čanos nebija pat kārtīgas akušieres – bērnu saņēmējas.

Aleksandra Eiche. Atmiņas par bērnību Sibīrijā, rakstītas 1944. gadā Zviedrijā, NMV krājumā.

Vectēvs Jēkabs Lapiņš stāstīja, ka viņš ar vecākajiem brāļiem izceļojis no Latvijas piecpadsmit gadu vecumā. Balkānu kara laikā (1875.–78. g.) iesaukts dienestā, jau dzīvojot kolonijā. Stāstot par karu, viņš reizēm dziedāja skumju dziesmu, kuras melodiņu atceros vēl šobaltdien un kuras viena panta vārdi bija aptuveni šādi:

Kad bridām mēs pa Donavu,
Cik grūti bija mums:
Pa dienu sniegs un lietus krit,
Pa nakti salst un sprakšķ.

Vectēvs vairs strādāt nespēja, un rudens darbos vecmāmuļa sūtīja ganu palīdzēt kartupeļus norakt, bet vīru sūtīja uzpasēt ganāmpulkus – mūsu mājlopiņi ganījās kopā, laukos plašums, un es, tas izsūtāmais, sunīša vietā. Vectēva nostāstu apstākļus aprakstu tik detalizēti tamdēļ, lai parādītu, ka dzirdētajam nebija gadījuma raksturs, ko viņš būtu man pateicis starp citu, kādā viesību burzmā, bet gan saulainās, siltās rudens dienās, bez steigas, ganāmpulkam zāli plūkājot. Dzirdēju es šo nostāstu ne vienu reizi vien, un man tolaik bija gadu desmit.

Ja vectēvu karā iesauca, kad viņam bija 25 gadi, bet izceļoja viņš 15 gadu vecumā, un šo desmit gadu starpību atņemt no kara gadiem Balkānos, tad iznāk 1866, skaitlis, kurš uzrādīts kā Višackas dibināšanas gads, un tas tad būtu arī Patāšņas dibināšanas gads.

Andrejs Reiznieks. Atmiņas par latviešu koloniju Patāšņa Baltkrievijā, rakstītas 1984. gadā Rīgā, NMV krājumā.

Nākamā vingrinājumu kārtā

Kad esat apstrādājis piemērus ar sagatavošanās vingrinājumiem, pārdomājiet, kādu garāku dzīvesstāstu vai memuārus esat lasījis – piemēram, kādas publiskas personas (rakstnieka, aktiera, mūziķa, mākslinieka, sportista vai politiķa) memuārus. Kādai darbības vārdu un vietniekvārdu pamatformai šie autori ir devuši priekšroku?

Mēģiniet vienu rindkopu pārrakstīt – piemēram, tagadnē vai vēlējuma izteiksmē (būtu). Vai ņemiet rindkopu, kas rakstīta pirmajā personā (*es* formā), un pārrakstiet to trešajā personā (*viņš/viņa* formā). Ja vēlaties vairāk eksperimentēt, pārrakstiet rindkopu vēstules formā: *Mīļais Ivo, ...* un rindkopas saturs kļūs par vēstules saturu.

Ievingrināšanās uzdevumi pieder pie sagatavošanās, ko varat izmantot dzīvesstāsta rakstīšanā, lai iedarbinātu domas, kad tās izsīkušas, vai rakstīšana nonākusi strupceļā. Vingrinājuma noslēpums ir tāds, ka pārrakstīšana – teksta aplūkošana no cita skatpunkta – gandrīz vienmēr rosina paša domas un rada vēlēšanos papildināt, attīstīt, padarīt izteiksmīgāku savu tekstu. Un, kļūstot pa svešu mežu, pēkšņi varat aptapties uz sava dzīvesstāsta takas, kas ievijusies tajā pašā mežā.

Trīs tēlojuma formas

Atmiņu rakstīšanai var izmēģināt *trīs tēlojuma formas*, kas, kopā savijušās, veido dzīvesstāsta apraksta struktūru:

- ◆ Stāsts jeb stāstījums (nostāsts);
- ◆ Apraksts;
- ◆ Raksturojums.

Stāsts jeb stāstījums (nostāsts) koncentrējas uz notikumu, izceļ kaut ko zīmīgu – interesantu, pārsteidzošu, priecīgu, skumju – vienalga, vai no lielās vēstures notikumiem,

kas pārmaina ierasto dzīves kārtību, vai par notikumiem ģimenē (dzimšana, miršana, iesvētības, kāzas, slimības, mājas uzcelšana, pārcelšanās, iestāšanās darbā u. c.). Notikums, par kuru stāsta, var būt aizraujošs, humora pilns vai arī kaut kas ļoti nogurdinošs (kontroldarbs matemātikā, putekļu slaucīšana no gumijkoka lapām vai spinātu zupas ēšana jau desmito reizi pēc kārtas, turklāt tā nemaz negaršo). Stāstījumu atpazīstam pēc darbības vārdiem, taču ne vienmēr visinteresantāk ir stāstīt secīgi no sākuma līdz beigām. Varbūt jāsāk no beigām un tad jāveido atkāpes, brīvi pārejot no viena laika, viena mūža posma uz citu.

Aprakstu veido par vietu, vidi vai ainavu, lietām, priekšmetiem, apģērbu, ēdienu. Apraksta dvēsele un būtība slēpjas detaļās. Lai no skaidra vai miglaina kopiespaida nonāktu līdz detaļām, nepieciešama vingrināšanās, nevis koncentrēšanās. Ar visām piecām maņām – to izdarīt palīdzēs fiziska priekšmeta klātbūtne (ja tas vēl ir saglabājies), zīmējums, fotogrāfija. Tā, it kā vectēva alus kauss vai mūsu pirmā lelle stāvētu tieši acu priekšā – ne vairs mūsos iekšā. Visspilgtākās pēdas, kas ilgi saglabājas atmiņā, ir smaržu atmiņām.

Apraksts vienmēr ir kaut kas vairāk par vienkāršu uzskaitījumu. Piemēram, ja Ziemassvētku eglīte tika nesta no kādas vietas tuvākā vai tālā mežā – kāpēc tieši no turienes? Ja sākat skaidrot, tad, gribot negribot, jāapraksta arī citi koki šajā mežā, cik blīvs vai rets tas jūsu bērniībā bija. Arī tas, ka otrā meža stūrī dzīvoja kaimiņš – ziņkārīgs un nenovīdīgs, kurš visu modri uzmanīja un no kura bērniem bija iemesls baidīties. Vai – kā vijās mirdzošā meža taka, cik noguris varēja būt sešgadīgs bērns, kad viņš tēvam pie rokas devās pēc eglītes.

Aprakstā būtiskas ir detaļas un to blīvums. Labs mērķis, ko, rakstot atmiņas, varētu paturēt prātā, ir jēdziens no etnogrāfijas *daudzslāņu apraksts* (antropologa Kliforda Ģirca

(Clifford Geertz) (Gircs 1998, 12) lietots apzīmējums), kad rakstīts par apkārtni tā, lai uz ikdienas vai svētku un ārkārtēju notikumu fona atklātos paražas un tradīcijas, priekšmeti un to lietojums, nodarbības un dzīvā pasaule kopumā – vietas un laikmets, kad šīs darbības norisinājās dzīvē, kuru atceraties. Tādēļ ir jāizveido plašāks tā laika raksturīgāko priekšmetu saraksts.

Raksturots var būt cilvēks, viņa izskats, daba, izturēšanās. Arī šeit sava loma ir detaļām. Jo tuvāks cilvēks, jo grūtāk distancēties un redzēt viņu no malas. Tas var arī pilnībā neizdoties, un tā nav nekāda nelaime. Raksturot var arī cilvēka izturēšanos, rīcību kādā notikumā. Atceramies ar jūtām un caur jūtām. Raksturojot tos cilvēkus, kuri vairs nav starp dzīvajiem, noteicošais nav laiks, kas pagājis kopš viņu nāves, bet gan mūsu pašu vecums laikā, kad viņi nomira. Rakstot ik pa brīdim sev pajautāji, kas no manis rakstītā nonāks līdz lasītājam, kādas izjūtas tas izraisīs. Vai lasītājs sapratīs, ka es no sava vectēva baidījos kā no uguns, jo viņš bija tas, no kura saņēmu pirmo pierienu? Vai lasītājs uztvers to, ka viņš bija labsirdīgs, taču sīksts, niķu pilns vecs vīrs, bet pavisam ne bīstams? No kurienes šī pretruna? Vai tāpēc, ka kaunos atzīties, kādu iespaidu uz mani atstāja pieriens, vai tāpēc, ka par mirušajiem jārunā tikai labu?

Smagus vēstures notikumus pārdzīvojušu cilvēku dzīvesstāstos raksturojumos neiztikt bez epitāfiskas⁶ pieejas, kad tiek uzskaitīti laikabiedri, kuru vairs nav. It kā vajadzētu rakstīt nevis par viņiem, bet gan viņu vietā.

Protams, dzīvesstāstos un atmiņās visas trīs tēlojuma formas var būt juku jukām, kaut gan viens rakstītājs dod priekšroku vienai, otrs – citai formai. Par trim pamatformām var domāt ne tikai kā par dažādām iespējām, bet tās var arī mainīt. Mēģiniet kādu rindkopu pārrakstīt ar citu paņēmieni: ja ir stāstījuma teksts, tad mēģiniet to pārrakstīt kā aprakstu

⁶ Epitāfija – piemīnās vārdi uz kapa pieminekļa vai memoriāla; tātad: epitāfisks – ar piemīņu, atceri saistīts.

vai raksturojumam, kamēr esat skaidrībā, ka atrasta īstā.

Iesildoties izmēģiniet visas trīs formas, pirms atrodat isto pieeju!

Par dzīvespasauli: lietām un cilvēkiem

Kad esat jau iemēģinājuši roku stāsta veidošanā, aprakstīšanā un raksturošanā, varam runāt par sarežģītāku saskaņošanu starp cilvēkiem un priekšmetiem, ēkām un dārziem, mājdzīvniekiem, ratiem, automašīnām un citiem transportlīdzekļiem.

Etnogrāfi, arī filozofi runā par *dzīvespasauli* kā veselu, visaptverošu apkārtnes aprakstu. Atmiņu rakstītājs reizēm rīkojas tieši tāpat: piemēram, viņš sāk aprakstīt māju, kurā uzaudzis. Apstājies pie virtuves piederumiem vai darbarīkiem, atceries, kā ar tiem kaut ko gatavoja un kurš to prata vislabāk. Var iztēloties, ka tikai nedaudzi cilvēki vairs prot, piemēram, plūkt linus, tamborēt mežģīnes, gatavot mājas vīnu, cirpt aitas tādā veidā, kā tas bija viņu mājās, kad tika teikts kāds sakāmvārds, stāstīts stāsts vai dziedāta dziesma. Tādējādi varētu sacīt, ka, rakstot savu dzīvesstāstu, jūs esat savas *dzīvespasaulē* labākais etnogrāfs. Mierīgi atvēliet sev laiku, lai par to uzrakstītu! Sāciet kaut vai no jumta vai kūts, mājas priekšā augošas liepas vai avota mežā, sniega lāpsta vai ielas apgaismojuma laternas. Kāds bija skats no jūsu loga?

Pēc igauņu folkloristes Rutas Hinrikusas vārdiem, *dzīvespasaulē* ir kaut kas vairāk par *dzīves vidi* – tajā atspoguļojas attiecību tīkli un sociālā pasaule, un arī *dvaša*, ko lietas izelpo. Labs viengabalaina dzīvespasaulē balstīta atmiņu darba piemērs ir Ērikas Aulikas (*Erika Aulik*) *Vīru iela un citas* (*Vīru tānav ja teised*). Un atkal paradoksāli – Aulikas grāmatas viengabalainību veido mozaika – darbs nav *bez šuvēm*, tas sastāv no īsiem fragmentiem, no kuriem lielākā daļa apraksta vietas (Tallinas ielas, kafejnīcas, veikalus utt.) un raksturo cilvēkus viņu vidē. *Drākeldiegi* jeb mozaikas

gabaliņus savienojošā viela ir gandrīz neredzama, bet tomēr pastāv. Palasiet!

Dzīvespasaules apraksta piemērs atrodams arī Lilijas Šicas atmiņās:

Tāds miers un tīrība nav bijusi nevienā mājā, kurā kalpoju. Aiz kūts sakņu dārzs, aiz tā novadgrāvis uz upīti. Aiz grāvja maza, apmēram 15 bērzu birzīte, tur bija izvietota bišu drava. Pret dienvidiem bišu ceļā "Spodru", pēc tam "Impānu" Krigānu pļava, tad "Impānu" āboliņa lauki un pāri lielceļam "Baložu" tīrumi. Bitēm plašie lauki, bet strādniekus un lopus bites savā ceļā neskāra. Ārkārtīgi labi izkārtotas ēkas, pagalms un apkārtnē. Pavasaros, kamēr vēl negāja tīrumā, tīrījām, darinājām apakšējos zarus priedītēm un kopām visu "Spodru" kalniņu. Pie pirtiņas, lejā pļavmaliņā ziedēja daudz ievu, un tur laida savus tralļus lakstīgalas. Citās mājās apstādījumi mākslīgi radīti, bet te viss dabīgi. Paej kalniņā aiz mazā ābeldārza un salasi sēnes. No kājceļiņa uz "Impāniem" kreisajā pusē avenes, cik vēderā lien.

Lilija Šica. *Turi savu kanti, Lileit!* : meitene no Rītes ienāk dzīvē. Rīga: Latvijas Mutvārdu vēstures pētnieku asociācija *Dzīvesstāsts*, 2012.

Par detaļām

Sakiet precīzi un konkrēti! Nerakstiet *auglis*, rakstiet, kāds auglis – piemēram, *bumbierābols*. Piešķiriet lietām vērtību, nosaucot tās istajā vārdā! Visam ir savs vārds. Labāk rakstīt *amarillis* uz palodzes nekā *puķe* uz palodzes. *Amarillis* – šis viens papildu vārds sniedz daudz precīzāku priekšstatu. Uzreiz rokā ir aina, kas ir risinājusies pie loga: sarkanas ziedlapiņas, smailas zaļas lapas...

Dzejnieks Viljams Karloss Viljamss (*William Carlos Williams*) aizvien mums atgādina: "Rakstiet par to, kas jums ir deguna galā." Ir ļoti vērtīgi zināt, kas ir mūsu deguna galā. Vingriniet savu uzmanību, arī atceroties lietu formu, krāsu,

raupjumu vai gludumu, mirdzumu vai atspīdumu. Un iemācieties visu iespējamo lietu nosaukumus – putnus, siera, traktorus, automašīnas, ēkas (Pēc Natālijas Goldbergas *Writing Down the Bones*, 70–71).

Izvēlieties tematu ievada vingrinājumiem! Daži ieteikumi:

◆ Aprakstiet vienu *miļāko rotaļlietu* vai *sadzīves priekšmetu* savās bērnības mājās. Koncentrējieties uz priekšmetu, skatot to gara acīm. Mēģiniet uzburt lasītāja acu priekšā tā ārējo izskatu, formu, lietojumu tik precīzi, cik vien iespējams, izmantojot visas pieejas maņas. Kur bija rotaļlietas vai sadzīves priekšmeta vieta jūsu mājās? Vai priekšmetam ir sava vēsture? Kas to izgatavoja? Vai kāds to vedis sev līdzi no viena ciema uz otru, no viena kontinenta uz otru? Vai tas ir ceļojis no rokas rokā, kādam atstāts mantojumā, varbūt nozagts, pazaudēts un atkal atrasts?

◆ Aprakstiet vienu *cilvēku*, kas uz jums jaunībā ir atstājis lielu iespaidu (vectēvs, skolotājs, klasesbiedrs, draugs). Bieži vien paša vecāki, ko esat redzējis tuvu un gadiem ilgi, pirmajam rakstu darbam nav tā labākā izvēle. Turpreti atskats uz vecvecākiem ir daudz skaidrāks. Necenzējiet sevi, ja iecerētā apraksta vietā nāk atgadījumi un ja pieķersiet sevi stāstām notikumiem, kas ar šo cilvēku saistīti, vai nostāstus, ko viņš pats jums stāstījis.

◆ Pastāstiet par savu *dzimšanas dienu*, kas palikusi atmiņā. Kad tas bija? Kas bija atnākuši? Ko ēda un dzēra? Kādas dāvanas un puķes atnesa? Kā tās uztvērāt?

◆ Kā jūsu ģimenē svinēja *svētkus*? Kādi bija Ziemassvētki, Lieldienas, Vasarsvētki vai citi svētki, kas jums vislabāk palikuši atmiņā?

◆ Aprakstiet kādu *istabu savās bērnības mājās*!

◆ Pastāstiet par *slimošanu* bērnībā: kā un kur tikāt ārstēti, cik ilgi slimojāt.

◆ Pastāstiet par kādu *ceļojumu* – garāku vai īsāku, uz tuvu

vai tālu vietu. Labi ir izvēlēties ceļojumu, kura detaļas atceraties.

◆ *Kā es ... mācījos peldēt, braukt ar divriteni ... vai sāku smēķēt ...*

Raksturojums

Vai raksturojums ir kaut kas cits nekā apraksts, kura centrā ir cilvēks? Tā kā mēs cenšamies turēties praktiskā līmenī, atstāsim jums izlemšanai, kad būsiet izlasījuši nākamos piemērus un nedaudz arī paši iemēģinājuši. Raksturojumā pieturas punkti var būt:

◆ Kā ārējais, tā iekšējais portrets.

◆ Nianses: ārējā izskata īpatnības, apģērbs jeb ģērbšanās stils, žesti, izteicieni, kurus apskatāmais mēdza lietot. Mēģiniet visu aprakstīt, izmantojot piecas maņas. (Tās saldenās smaržas, ar ko tante vienmēr pirms došanās ciemos samitrināja deniņus, kaklu, plaukstu pamatnes. Vai atceraties, kā tās sauca?)

◆ Izmantojiet šī cilvēka fotogrāfijas – vai nu viņš ir fotografēts viens vai cilvēku grupā. Vingrinoties aprakstam, varat izmantot fotogrāfiju – kad pusstundu esat rakstījis, pajautājjiet sev, vai jūsu apraksts var pastāvēt pats par sevi – bez fotogrāfijas?

◆ Domājiet par īpašības vārdiem, kas visprecīzāk raksturo šī cilvēka ārējo izskatu, temperamentu, būtību!

◆ Raksturojiet personību attiecībā ar citiem, padomājiet par to, kas kuram viņš kādā dzīves periodā bijis. Portrets uzreiz atdzīvojas – kā filmā. Raksturojums caur attiecībām prasa, lai raksturotu arī tos cilvēkus, ar kuriem galveno varoni sasaistāt. Tomēr, turot rokās vairākus pavedienus, nesapīnieties. Šis kompozīcijas paņēmieni būtiski neatšķiras no tā, ko paveic labs romāna rakstnieks, ļaujot saviem varoņiem vaļū darboties. Dažas personības gluži vai vedina stāstīt atgadījumus par sevi. Piemēram, par vectēvu var runāt

no vairākiem skatpunktiem. Ja viņš bija pielaidīgs pret vienu brāli, prasīgs pret otru, bet pret jums izturējās labsirdīgi, kā raksturosit vectēvu cilvēkam, kuram par viņu nav nekāda priekšstata?

“Autobiogrāfijas izdošanās ir atkarīga no līdzsvara starp rakstītāja *es* pasauli un pārējo pasauli, starp subjektīvo un objektīvo, un, protams, arī no tā, cik intensīvi pārdzīvotais un pieredzētais ir atspoguļots. Citiem vārdiem – krāsu nedrīkst būt par maz, taču arī ne par daudz, jo abos gadījumos tie būtu meli arī tad, ja fakti ir pareizi.”

Ilmars Talve, *Pavasaris Igaunijā (Ilmar Talve, Kevad Eestis)*

Dzīves pagrieziena punkti

Lietojiet stāstījumu, aprakstu, raksturojumu, lai vēstītu par notikumiem, kas kļuvuši par pagrieziena punktu jūsu dzīvē – vienalga, vai tās ir paredzētas pārmaiņas (ģimnāzijas beigšana) vai negaidīti notikumi. Tas ir sarežģītāks uzdevums nekā ikdienas dzīves apraksts vai savas *dzīvespasaules* raksturojums. Daži iespējamie temati: skolā iešana, iesvētības, mīlestība, pirmā darbavieta, laulības, tuvinieku dzimšana un miršana, pārvākšanās, došanās karā, bēgļu gaitas, pārceļšanās uz dzīvi citur.

Pirmās atmiņas. Dzīvesstāstu intervijās ierasts vaicāt, kādas bija jūsu pirmās atmiņas. Tomēr atmiņu rakstītāji reti sāk ar savām pirmajām, bieži vien traušļajām un neskaidrajām atmiņām. Pirmās atmiņas var būt tikai iespaids vai iespaidu virkne. Psihologu pētījumi rāda, ka saistītu atmiņas ainu cilvēks nevar izveidot pirms otrā vai trešā dzīves gada. Pirmās atmiņu ainas paspīlgtina citu stāstījumi, arī fotogrāfijas – mums ir stāstīts kāds notikums par visagrāko bērnību, un tas arī paliek *pirmais*. Varbūt jūsu atmiņu plūsma aizvedīs līdz kaut kam tālākam un dziļākam, un tas notiks rakstot. Robeža starp reālām atmiņām un vēlākām

konstrukcijām ir neskaidra, īpaši, ja šīs atmiņas bijušas smagas, sāpīgas, baisas vai nākušas no *juku laikiem*.

Temati ierosmei

Izcelsme, tuvinieki

- ◆ Pastāstiet par tēva un mātes radiem.
- ◆ Cik tālu pagātnē sniedzas ģimenes nostāsti?
- ◆ Kādas profesijas bijušas tēva (un mātes) dzimtā?
- ◆ Vai ir bijuši radi ar mākslinieka talantiem vai citādi zīmīgas personības?
- ◆ Kurus uzskatāt par dzimtas ievērojamākajiem pārstāvjiem? Kādi nostāsti par viņiem stāstīti?
- ◆ Kādas atmiņas jums ir par vecvecākiem?
- ◆ Kurš no tēva vai mātes dzimtas jums personīgi ir vistuvākais (nozīmīgākais)?
- ◆ Pastāstiet par tēvu un māti. Izskats? Profesija? Raksturs?
- ◆ Vai (tēvs) māte bija apmierināta ar savu pozīciju sabiedrībā, ģimenē?
- ◆ Kādas aizraušanās viņiem bijušas?
- ◆ Kādus stāstus, tradīcijas stāstīja tēvs un māte; vai atceraties kādu viņu repliku?
- ◆ Vai domājat, ka jums ir tēva vai mātes rakstura iezīmes, principi?
- ◆ Cik brāļu un māsu jums bija? Meitenes, zēni? Kurš pēc kārtas esat?
- ◆ Kādas bija savstarpējās attiecības bērnībā – ar pieaugušajiem, ar brāļiem/māsām?
- ◆ Kāda, jūsu prāt, ir dzimtas nozīme?

Bērnība, bērnības vide

- ◆ Kur jūs dzīvojāt, kāda bija apkārtnē?
- ◆ Vai ar kaimiņiem un apkārtnes cilvēkiem bija cieša saskarsme?
- ◆ Ar ko bija draudzīga attiecības?
- ◆ Vai jums bija daudz rotaļbiedru? Kas bija labākie bērnības draugi?

- ◆ Vai bērnībā personīgi izjutāt dažādu sabiedrības šķiru esamību; kādā veidā?
- ◆ Cik tuvu bērnībā iepazināties ar dažādiem cilvēkiem?
- ◆ Kāda ģimenē bija garīgā gaisotne?
- ◆ Vai jūtas un emocijas: maigumu, dusmas, prieku – slēpa vai izrādīja?
- ◆ Kādus audzināšanas paņēmienus izmantoja?
- ◆ Kādi bija sodi, kā uz sodīšanu reaģējāt?
- ◆ Vai tikāt audzināts pēc stingriem principiem?
- ◆ Kā bērnībā izturējās pret jūsu iniciatīvu, interesēm, draugiem?
- ◆ Kādas bija jūsu aizraušanās bērnībā?
- ◆ Vai vecāki labprāt uz klausīja jūsu stāstīto un jūsu problēmas?
- ◆ Kādas grāmatas bija mājās?
- ◆ Kādas bija mīlākās grāmatas? Ko necieta?
- ◆ Vai bērnībā nonācāt pretrunās ar kādiem vecāku principiem, paraugiem?
- ◆ Kādas ir jūsu visagrākās atmiņas?
- ◆ Kādas laimīgas bērnības atmiņas jums ir?
- ◆ Kādas interesantas personības esat satīcis bērnībā? Vai tās atstāja uz jums paliekošu iespaidu?
- ◆ Vai jums bija kāds bērnības sapnis?
- ◆ Kādā vecumā kļuvāt patstāvīgs? Ar ko tas saistīts? Vai aiziešana no mājām bija grūta?

Skolas gadi

- ◆ Kur uzsācāt skolas gaitas? Kāda ir pirmo skolotāju, skolasbiedru, skolas ietekme?
- ◆ Vai vecāki iedvesmoja jūs mācīties?
- ◆ Vai sekmes mācībās jums bija svarīgas?
- ◆ Kādi bija mīlākie mācību priekšmeti? Kādus priekšmetus jūs necietāt?
- ◆ Kādas bija attiecības ar skolotājiem?
- ◆ Kāda bija jūsu vieta starp biedriem? Kas bija labākie draugi? Uz kā balstījās draudzība?
- ◆ Kad beidzās (tika pārtrauktas) skolas gaitas?
- ◆ Vai mācības turpinājāt? Kur?

Mājas

- ◆ Kad jūs apprecējāties? Kā tas iespaidoja darbu?
- ◆ Kādu iespaidu atstāja kļūšana par tēvu (māti)?
- ◆ Kādi ir jūsu audzināšanas principi?
- ◆ Vai bieži esat mainījis dzīvesvietu?
- ◆ Kādas ir ideālas mājas?
- ◆ Kādas ir jūsu mājas? Kāpēc?

Darbs

- ◆ Kur jūs strādājat? Kur strādājāt?
- ◆ Vai esat apmierināts ar darbavietu?
- ◆ Kā izvēlējāties profesiju?
- ◆ Attiecības ar darbabiedriem?
- ◆ Kā iztēlojaties savu nākotni?

Brīvais laiks

- ◆ Vai uzskatāt sevi par laucinieku vai pilsētnieku?
- ◆ Kāda ir jūsu attieksme pret dabu?
- ◆ Kā, jūsprāt, iedzimtība ietekmē personības īpašības?
- ◆ Kāda ir vides un apstākļu ietekme? Gadījuma loma? Sabiedrisko attiecību loma?
- ◆ No kā ir atkarīga cilvēka laime?
- ◆ Kas ir neizbēgams?
- ◆ Kādam vajadzētu būt cilvēka uzdevumam dzīvē?
- ◆ Uzskati par cilvēka un sabiedrības attiecībām vispār, par ticību, politiku, sociālajiem jautājumiem utt.

Stāsts aicina klausītāju: rakstīšana grupā

Rakstot biogrāfisku tekstu, ir noderīgi saņemt sākotnējās atsauksmes – tad, kad uzrakstītais vēl ir pavisam svaigs. Laba iespēja ir pievienoties dzīvesstāstu vai atmiņu rakstīšanas grupai. Tā nodrošina tūlītēju klausītāju reakciju un atsauksmes, klausītāju interesi, ko viņi grib uzzināt detalizētāk,

kas būtu jāapraksta plašāk vai arī jāsaīsina. Saprotoša rakstotāju kolēģu grupa reizēm palīdz precizēt faktus, īpaši, ja rakstītāji ilgus gadus nodzīvojuši vienā vietā, kopā gājuši skolā. Grupas viedoklis ir svarīgs arī tad, kad bezpalīdzīgi stāvam aci pret aci ar savu prasīgo *iekšējo kritiķi*, kurš vēlas iemest visu uguni, ja rakstot atkal izjūtam zaudējuma sāpes un ir pārāk grūti rakstīšanu turpināt. Kad blakus sēž *rakstīšanas draugi*, var labāk izbaudīt arī jokus un humora pilnus nostāstus. Ja nevarat iesaistīties grupā, dalieties savā uzrakstītajā ar uzticamu cilvēku, vislabāk tādu, kas arī pats iemēģinājis roku atmiņu rakstīšanā.

Birutas Abulas padomi

Biruta Abula ir viena no aktīvām dzīvesstāstu interviju vadītājām, kas iesaistījās intervēšanas ekspedīcijās Latvijā, lai pēc tam turpinātu sekot atmiņu stāstiem savā mītnes zemē Amerikā. Viņa sagatavoja padomus⁷ Amerikā dzīvojošo latviešu vecākai paaudzei. Tiem sekojusi arī pati Biruta un uzrakstījusi savas atmiņas, viņas pašas vārdiem: lai bērni un mazbērni zinātu.

Savus ieteikumus Biruta pielāgojusi tai rakstītāju grupai, pie kuras pati jūtas piederīga. Caur ierosinātajiem jautājumiem Biruta Abula sniedz ieskatu no Latvijas bēgļu gaitās Otrā pasaules kara beigās izceļojošās paaudzes pieredzē. Viņas ieteiktie temati raksturo dzīvi trimdā – gan laikmetu, gan eksistenciālās rūpes, piecdesmito un sešdesmito gadu jauniešu centienus pēc labas izglītības, gan latviskās kultūras un tēvzemes Latvijas lomu trimdinieku dzīvē. Tā ir nozīmīga mūsu tautas daļa, par kuru joprojām zinām nepietiekoši. Piedāvātās latviešu trimdinieku pieredzes vadlīnijas var noderēt, kad rodas iespēja intervēt gan no trimdas uz Latviju atpakaļ pārbraukušos cilvēkus, gan, izmantojot kāda ceļojuma iespējas, intervēt vecākās paaudzes

⁷ *Kā lai pierakstu savu dzīvesstāstu? Ieteikumi un ierosinājumi.* Sast. Biruta Abula. ALA Kultūras biroja Mutvārdu vēstures projekta nozare, 2004. Fragmenti.

latviešus ārzemēs. Tematiskais dalījums palīdzēs orientēties arī latviešu jaunajai paaudzei, kas vēlas intervēt savus vecākus un vecvecākus – bijušos trimdiniekus. Bet pašos pamatos – tas ir plāns, pēc kura vadīties atmiņu rakstītājiem, kam bijusi līdzīga pieredze vai arī kurus turpmāk minētie pieturas punkti rosina pārdomāt savu, gluži atšķirīgo mūža ritējumu.

Ja mēģināsiet uzaustīt savu atmiņu rakstītāja ceļu, varbūt te atradīsiet atgādinājumus! Galvenais ir iesākums – ieskatieties un pārdomājiet, ieklausieties sevī – kādas asociācijas jūsu atmiņās raisa *Birutas Abulas* turpmāk iezīmētie dzīves posmi!

Kā lai uzsāku

Visgrūtāk ir rakstīšanu uzsākt. Parasti atrunājamies, ka neko sevišķu neesam veikuši. Mēs šaubāmies, vai kādam interesēs mūsu atmiņas lasīt, baidāmies, ka mūs var pārprast. Varbūt domājam, ka neprotam skaidri izteikties. Varbūt ir pārdzīvojumi, kurus vispār nevēlamies atcerēties.

Pārlieciniet sevi un ticiet, ka jūsu mūžs ir pieredzes bagāts! Atcerieties labās un tumšās dienas, pieminiet ģimeni, tuvus un tālus radus un draugus, visas tās mīļās sejas, kuras esat pazinuši. Ļaujiet, lai domas plūst!

Jūsu stāstus lasīs bērni, mazbērni, varbūt dažādās zemēs un pasaules malās. Jūsu atmiņām būs arī vēsturiska vērtība, jo esat sava laikmeta liecinieks. Atmiņas ir cilvēka izjustais, vērotais, pārdzīvotais. Jūs esat saite no pagātnes uz nākotni. Šodien grūti iedomāties, kāda izskatīsies pasaule pēc gadu desmitiem, bet mēs varam atstāt lielāko un vienreizīgāko dāvanu – atmiņas par savu laiku!

Nevilcinieties, atrodiēt klusu brīdi, ērtu stūrīti, sāciet pārdomāt un pierakstīt! Iegādājieties piemērotu piezīmju grāmatu! Ja vēlaties, varat speciālās aploksnēs pievienot fotogrāfijas, dokumentu kopijas, avižu izgriezumus, vēstules.

Rakstiet vienkāršiem teikumiem, lietojiet valodu, kādā runājat. Jūsu izteiksmes veids ir daļa no jums, pēcteči vēlēšies jūs saklausīt! Pedomājiet par savām agrākajām dzīvesvietām, par cilvēkiem, kas bija tuvumā, par darbiem, ko veicāt, par ģimeņu tikšanās reizēm. Mēģiniet atcerēties tuvo un attālāko ģimenes locekļu vārdus, dzimšanas laiku, dzīvesvietas, dokumentējiet pēc iespējas vairāk cilvēku, ar kuriem esat tikušies. Dariet šo darbu ar prieku un patiku!

Kad un par ko lai rakstu

Centieties mazliet rakstīt katru dienu! Atvēliet tam zināmu laiku un dariet to bieži!

Ja vēlaties rakstīt savu dzīves stāstu hronoloģiskā kārtībā, sākot ar bērnību – cauri visiem dzīves posmiem, pārdomājiet savu dzīvi kopumā!

Vispirms dokumentējiet savu pilnu vārdu, uzvārdu un dzimšanas datus.

Par bērnību

- ◆ Kur dzimāt, augāt, jūsu ģimene, jaunāki/vecāki brāļi, māsas? Kā sapratāties, kā spēlējāties?
- ◆ Agrā bērnība – atstāstiet kādu spilgtu notikumu – par tēvu, māti, vecvecākiem, kādi viņi izskatījās, kā ģērbās ikdienā, kā svētku reizēs, kādus jūs viņus atceraties. Stāstiet par draugiem, dzīvniekiem, rotaļlietām! Kā jutāties ģimenes pulciņā, starp citiem radiem? Vai jums bija mīļuli – suni, kaķi; kādi tiem bija vārdi?
- ◆ Spilgtākās atmiņas par vecvecākiem, vai dzīvojāt kopā, kā viņi ar jums nodarbojās: vai lasīja grāmatas, strādāja rokdarbus, mācīja kādus darbiņus, veda uz baznīcu.
- ◆ Vai atceraties kādus senus godus, paražas; dziesmas, mīklas, teikas?
- ◆ Ja dzīvojāt uz laukiem – atcerieties senās sētas, laukus, lopus – kā viss izskatījās! (Jau šodien Latvijas vecās sētas lielākoties var redzēt tikai Brīvdabas muzejā.) Ganības, daba.

- ◆ Vai jūsu saimniecībā strādāja gājēji? Kā saime ar viņiem satika? Vai viņus uzskatīja par ģimenes locekļiem, ēdāt pie viena galda? Aprakstiet kādu tipisku maltīti! Aprakstiet kādu svētku galdu! Ko cepa? Ko vārīja?
- ◆ Vai prātā ir smaržas, bērzu birzis, ievu ziedi, pavasara puņeņi (purenes), pārplūduši lauki, citi dabas skati?
- ◆ Ikdienas notikumi, ēšanas reizes, ēdieni. Kas bērnībā garšoja, kas ne?
- ◆ Ja bijāt pilsētnieks – kā pilsēta saglabājusies jūsu atmiņās? Kur spēlējāties, gājāt pastaigāties, varbūt pētījāt muzejus, apmeklējāt teātrus, citus sarīkojumus? Ko bērni darīja dienās, ja vecāki strādāja?
- ◆ Vai vecāki bija bargi vai saprotoši? Vai bieži sabāra, vai kādreiz sodīja; par kādiem pārkāpumiem pēra ar žagariem, citi sodi? Kā jutāties par peļņu vai nepelņu sodu? Vai vecāki ar jums bērnībā daudz runājās un kādos brīžos? Kas bija mīļāki: māte, vecmāte, tēvs, vectēvs, auklīte? Kādēļ? Kā uzrunājāt vecākus un kā vecvecākus?

Par skolu, agro jaunību

- ◆ Pirmās skolas gaitas. Kur un cik tālu no mājām atradās skola, kādus skolotājus atceraties, kādēļ? Kā jutāties skolas vidē, vai labi mācījāties? Kas interesēja, kas ne, kādēļ? Ja dzīvojāt mājās, kā tikāt uz skolu – kājām, cik tālu, vai kāds veda? Varbūt dzīvojāt internātā, pie radiem? Kādās ārpuskolas nodarbībās piedalījāties – mazpulkos, skautos, gaidās, citur?
- ◆ Vai bija jāpalīdz arī mājas darbos? Kādi bija jūsu pienākumi, vai darījāt tos labprāt?
- ◆ Ganu gaitas, ja augāt laukos. Agrās stundas, slapjā zāle, dienas svelme, dziedāšana, laika pavadīšana un lopu niķi. Kādas dziesmas dziedājāt?
- ◆ Vai slimojāt? Kas un kā jūs ārstēja?
- ◆ Kādas iespējas bija izglītību papildināt vidusskolā, ģimnāzijā, varbūt kādā tehniskā skolā? Aprakstiet skolas, skolotājus, savas klases! Kur atradās jūsu skola? Vai vecāki varēja segt izdevumus? Kas bija jāgādā pašiem? Vai tie bija grūti vai labi laiki?

- ◆ Jaunības prieki – ko darījāt – dejojāt, dziedājāt, sportojāt? Zaļumballes, peldēšanās, riteņbraukšana, jāšana. Ziemā – slidošana, slēpošana.
- ◆ Kā atceraties savu jaunību – gaišu vai rūpju nomāktu? Kas bija nozīmīgākie cilvēki un kādēļ?

Jaunība, studijas

- ◆ Mācības universitātē vai citā augstākā mācību iestādē. Kādēļ izvēlējāties šo mācību virzienu? Aprakstiet kādu dienu vai nedēļu studiju gados, varbūt kādu eksāmenu! Vai macijāties daudz, vai profesori ierosināja domāt, analizēt?
- ◆ Kādi bija studentu galvenie izpriecēji: draugi, idejas, materiālie apstākļi?
- ◆ Ko pirkāt, kas interesēja; kādas grāmatas? Kuri rakstnieki un kādēļ saistīja, kāda mūzika, māksla patika? Kā pavadījāt brīvo laiku?
- ◆ Ja strādājāt, kādus darbus, kādēļ tieši tos izvēlējāties? Pirmās darba gaitas, kur, kurā laikā, cik ilgi?
- ◆ Ja augāt kara gados – ko atceraties par krievu un vācu okupācijām, par pārmaiņām dzīvē? Vai atceraties izvešanas – draugu, tuvinieku zaudēšanu? Vai atceraties karaspēku maiņas? Ko dzirdējāt par okupantu nodomiem? Par ebreju iznīcināšanu? Vai ģimenēs par to runāja? Aprakstiet kādus spilgtus notikumus, paskaidrojiet, kā jutāties dažādās situācijās!
- ◆ Ja jūs iesauca armijā, izsūtīja darba rotās, kā to atceraties? (Šeit karavīri var rakstīt savas atmiņas par kara gaitām, pārdzīvojumiem, gūsta laiku.)
- ◆ Vai atceraties kādas pārrunas vai lēmumus par Latvijas atstāšanu? Ja atstājāt Latviju kopā ar ģimeni – no kurienes, kādos apstākļos: ar kuģi, auto, zirgiem?
- ◆ Ko pārdzīvojāt, pēdējo reizi aizverot mājas durvis?
- ◆ Aprakstiet izbraukšanu no Latvijas. Vai atceraties cilvēkus, ar kuriem kopā devāties ceļā?
- ◆ Kara gadu pārdzīvojumi – varbūt krievu ielenkumā, uzliedojumi, bēgšana no viena patvēruma uz otru. Mēģiniet atcerēties un dokumentēt kara šausmas, izmisumu, bezjēdzību!

- ◆ Darbi Vācijā; varbūt vācu skolas. Kā jutāties šajā vidē? Bada, pusbada apstākļi. Kā vadījāt dienas šajā laikā? Vai ģimene varēja būt kopā? Vai tuvumā bija paziņas, radi, draugi? Par ko runājāt, vai sekojāt kara notikumu gaitai?

Par jaunību bēgļu nometnēs

- ◆ Kur dzīvojāt? Aprakstiet savu nometni. Atcerieties labo, arī nepatīkamo!
- ◆ Ja bijāt skolnieks, kādas bija skolas, skolotāji, draugi, mācību priekšmeti, nodarbības, izpriecās, panākumi, ārpus-skolas nodarbības, gaidas, skauti, nometņošana? Ko labprāt darījāt? Varbūt sportojāt, strādājāt rokdarbus, dziedājāt. Aprakstiet sīki kādu dienu skolā, varbūt kādu notikumu, kas palicis spilgtā atmiņā!
- ◆ Vai bijāt paēduši, apģērbti, kas gādāja? Kā jutāties nometnes apstākļos, kas traucēja visvairāk – vienmuļība, bezdarbs, bezcerība, saspīstība?
- ◆ Ko nometnē ēdāt, kā ģērbāties? Kā vadījāt dienas? Ja pašiem bija bērni, kā viņus audzinājāt? Kādas bija ziemas, vasaras? Ko zinājāt par pasaules notikumiem, kas bija ziņu avoti? Kādas bija jūsu cerības?

Par Eiropas atstāšanu – došanos trimdā: uz ASV, Kanādu, Austrāliju, Dienvidameriku...

- ◆ Kā jutāties, kad Eiropa bija jāatstāj? Aprakstiet sīki izbraukšanas dienu, varbūt laiku, kas pavadīts tranzīta nometnē! Bijāt bēdīgi, priecīgi, satraukti par nezināmo nākotni?
- ◆ Pirmie iespaidi uz kuģa, lidmašīnā. Kuģis, vilņi, tumsa, jūras slimība.

Iebraukšana Amerikā

- ◆ Kas saistīja jūsu uzmanību vispirms – Brīvības statuja, Elisās sala?

- ◆ Kas jūs sagaidīja, kas deva darbu? Kādi bija līdzpaņemtie priekšmeti, vai tie vēl saglabāti, kādēļ?
- ◆ Aprakstiet pirmos iespaidus, pirmo dzīvesvietu, pirmos darbus, apstākļus, cilvēkus; kā iejutāties vietējā vidē? Grūtīte sākuma gadi. Kā jutās jūsu vecāki?
- ◆ Ja turpinājāt skolas gaitas, aprakstiet skolas – kā tās atšķīrās no skolām Eiropā, pastāstiet par skolas biedriem!
- ◆ Kā mācījāties angļu valodu? Kā iejutāties svešajā vidē, kas patika un kas ne; bijāt cerīgi, spēcīgi, apņēmīgi vai ļāvāt lietām ritēt savu gaitu? Vai cerējāt atgriezties Latvijā? Vai par to runājāt ar radiem, draugiem?
- ◆ Kā amerikāņi jūs uzņēma, vai sadraudzējāties ar vietējiem iedzīvotājiem?
- ◆ Kas bija pirmie lielākie pirkumi – automašīna, māja? Ar ko tie saistās?
- ◆ Karavīriem būs citi piedzīvojumi – varbūt karš Korejā, vēlāk Vjetnamā. Aprakstiet notikumus un savus pārdzīvojumus!

Izglītība/darbi

- ◆ Kur un kā ieguvāt turpmāko izglītību? Rakstiet nianse – par skolu, studiju biedriem, profesoriem! Aprakstiet studiju gaitas, draugus, kā ģērbāties, jaunas paražas, citādas – neparastākas izpriecās! Kas un kā sedza izdevumus? Aprakstiet kādus spilgtākos notikumus un kādēļ tie palikuši atmiņā!
- ◆ Kādas bija attiecības studējošo (amerikāņu-latviešu) jauniešu vidū? Ko darījāt tikšanās reizēs? Par ko bēdājāties, par ko priecājāties? Jutāties apmierināti, varbūt ne? (Atcerieties, ka jūsu skola varbūt pēc gadiem vairs nepastāvēs – par to varēs uzzināt tikai no jūsu atmiņām!)
- ◆ Vai studiju gados dzīvojāt pie vecākiem; kā varējāt sadzīvot; varbūt izvēlējāties dzīvot atsevišķi?
- ◆ Vai jūsu galvenā sabiedrība bija latvieši? Kādēļ? Līdzdalība latviešu organizācijās – jauniešu, pieaugušo. Garezers. Tautas dejas, kori, baznīca, korporācijas. Stāstiet sīkas atmiņas! Kādēļ piedalījāties, kas piesaistīja? Varbūt jutāties nevajadzīgi noslogots?

- ◆ Vai piedalījāties kādu organizāciju vadībā? Kādēļ? Ko tas jums deva? Vai darbojāties arī vietējā sabiedrībā? Kādēļ jā vai kādēļ ne?
- ◆ Ja nestudējāt, tad – kādi bija darbi, kā tos izvēlējāties? Aprakstiet tipisku darba dienu!
- ◆ Vai vietējā sabiedrība izrādīja nepatiku tāpēc, ka bijāt nesen ieceļojis? Vai izjutāt savu atšķirību, vai bija kādi gadījumi, kur tas izpaudās?
- ◆ Kuras bija populāras darbavietas – kur labi maksāja vai arī kur darbs bija interesants, daudzsološs? Kāds bija atalgojums sievietēm salīdzinājumā ar vīriešu algām? Vai par to domājāt?
- ◆ Ja esat sieviete, kā tikāt galā ar darbu un mājas dzīvi? Vai vīrs bija izpalīdzīgs? Paskaidrojiet! Vai strādājāt ārpus mājas, ja ģimenē bija bērni? Kādēļ? Kas auklēja bērnus?

Draugi

- ◆ Kas bija jūsu draugi – tikai latvieši, arī amerikāņi? Kādēļ?
- ◆ Kā svinējāt mājas viesības? Dziedājāt, dejojāt? Kādas bija jaunu sieviešu – vīriešu attiecības? Aprakstiet kādas tradicionālas svinības jūsu ģimenē!
- ◆ Kādus ēdienus visbiežāk gatavojāt, vai produktu izvēle ar laiku mainījās?
- ◆ Vai lietojāt alkoholiskus dzērienus, kādus? Vai kādam ģimenes loceklim vai draugam radās problēmas ar alkohola pārmērīgu lietošanu? Aprakstiet notikumus un kā ar šo krīzi cīnījāties! Kas palīdzēja, kas ne?

Mājas dzīve

- ◆ Kā dzīvojāt? Bijāt pārtikuši, pieticīgi, apmierināti?
- ◆ Kā iekārtojāt savu dzīvesvietu? Kādas bija jūsu mēbeles, cik istabu bija?
- ◆ Kā izvēlējāties rajonu mājas pirkšanai? Cik un vai svarīga bija vietējā sabiedrība? Kā savu māju kopāt? Vai audzējāt puķes, saknes, augļu kokus? Kas to darīja?

Iemīlēšanās, laulība

- ◆ Aprakstiet tikšanos ar nākamo vīru/sievu! Kā iemīlējāt viņu? Kur dzīvojāt tajā laikā, kur iepazināties, kas jūs saistīja, kādas bija jūsu intereses, kas tuvināja – tautība, reliģiska pārliecība, politiskie uzskati, kas cits?
- ◆ Aprakstiet savas kāzas: baznīcu, mācītāju, mūziku, ceremoniju, draugus, viesus, ēdienu, tērpus, kāzu kleitu, puķes, kāda bija diena! Kāzās bieži notiek neparasti atgadījumi. Pastāstiet par tiem! Kas palicis atmiņā, kas mazāk? Paturiet prātā, ka par kāzām un laulībām pēc gadu desmitiem varētu būt citāda izpratne.
- ◆ Esiet atklāti! Ja ģimenes dzīve bijusi grūtību pilna, rakstiet par to! Jūsu bērni būs pateicīgi par jūsu atklātību.
- ◆ Ja precējāties ar cittautieti, aprakstiet to! Kāda bija motivācija, kas saistīja, kā dzīve izvērtās, kādā valodā sarunājāties? Kā ar dzīves draugu – sveštautieti – jūtaties latviešu sabiedrībā? Vai turpināt draudzēties ar latviešiem? Varbūt rodas vairāk draugu vietējā sabiedrībā – kādēļ? Kas ir noteicošā valoda – varbūt tā mainās?
- ◆ Ja dzīves pavedieni samezglājās, varbūt šķīrāties no vīra/sievas? Aprakstiet grūtības un kā ar tām cīnījāties, un pārvarējāt! Kādus padomus varētu dot tagad, visu izprotot?
- ◆ Neviena dzīve nav tikai gaismas apspīdēta, ir slimības, miršanas gadījumi, sāpes, kas jāpārvar. Kā to visu pārdzīvojāt?

Pirmā pastāvīgā dzīvesvieta; vīrs/sieva, bērni

- ◆ Kad sākāt ģimenes dzīvi? Aprakstiet ģimenes pirmo dzīvesvietu, arī vēlākās!
- ◆ Bērnu dzimšana – kādos apstākļos viņi dzima, ko atceraties par dzemdībām: priekus, sāpes, pārdzīvojumus?
- ◆ Kā izjutāt tēva/mātes pienākumus? Kā jūsu laikā bērnu audzināšana atšķīrās no tagadējās?
- ◆ Aprakstiet savu ģimeni! Vai bijāt atklāti ar bērniem, daudz jautājumus pārrunājāt, bijāt mīloša jeb atturīga ģimene? Vai mājās sarunājāties latviski? Vienmēr? Vai latviešu

valoda bija tikai *mājas valoda*? Kādēļ? Kādas bija attiecības ar vīra/sievas vecākiem.

◆ Kā svinējāt svētkus, īpašas ģimenes tradīcijas? Mēģiniet atcerēties mazās lietišas: arī – ko ēdāt, kā ģērbāties, kā pelnījāt naudu, ko varējāt atļauties sākuma gados, kā dzīves apstākļi uzlabojās, kādēļ! Vai ceļojāt, kopāt māju, dārzu?

Brieduma gadi

◆ Kas jūs personīgi saistīja darbā? Pastāstiet detalizēti par savu nodarbošanos, vienmēr paturot prātā, ka ir situācijas un darbi, darbavietas, kas pēc gadu desmitiem būs izgaisuši no ļaužu atmiņām, par tiem lasīs vēstures grāmatās – un jūsu stāstos!

◆ Kādi bija jūsu sasniegumi, panākumi? Vai izvēlējāties pareizo profesiju, darbs sagādāja prieku?

◆ Ja darbā bijāt augsti vērtēts/-a, kā pats sevi vērtējat? Kas ir jūsu panākumu galvenais iemesls? Ja jūtaties, ka nekādas kaņģalus nesasniedzāt, miniet to un atcerieties, ka ne jau lieli, uz ārpusi izskanējuši, panākumi nosaka jūsu kā personības pamatvērtību!

◆ Kā redzat sava dzīves drauga apmierinātību ar izvēlēto profesiju? Pastāstiet!

◆ Pastāstiet par bērnu centieniem, iespējām un sasniegumiem, viņu dzīvēm! Kā viņu dzīves apstākļi atšķiras no jūsu apstākļiem attiecīgajā dzīves posmā un kādēļ? Runājiet arī par viņu nedarbiem, kā jūs rīkojāties? Par ko esat lepni, kas ir sagādājis vilšanos?

◆ Kāda ir jūsu bērnu un viņu draugu sarunu valoda? Ko domājat par asimilāciju? Vai tā ir nenovēršama? Izsakiet savas domas un kā par to jūtaties! Ja kāds no bērniem precējies ar sveštautieti, kā jūsu ģimene to uztver? Esiet patiesi!

◆ Bērni atstāj ģimenes līgdu. Vai dzīvo tuvumā? Kā par to jūtaties?

◆ Attiecības ar jaunāko paaudzi – kā izprotat pašreizējos apstākļus?

◆ Kādēļ varat/nevarat saprasties ar dēla/meitas izredzēto? Vai redzat atšķirību viņu dzīves izpratnē, vērtību izpaušmē?

◆ Mazbērni. Vai varat ar viņiem sarunāties latviski, kādēļ jā vai nē? Kā par to jūtaties? Ja mazbērni pieauguši, kā vērtējat viņu dzīves, viņu centienus, dzīves izpratni un intereses no sava redzes viedokļa, un kādēļ?

Pensijas gadi

◆ Aprakstiet savu dienu! Vai jums ir jauni vaļasprieki, intereses, iespējas? Ko vēlētos mainīt un kādēļ? Ja tā, kas kavē jūs meklēt citu risinājumu?

◆ Veselības jautājumi. Svarīgi aprakstīt ģimenes slimību vēsturi, nākotnē šī dokumentācija var būt ļoti nozīmīga jūsu ģimenei iedzimtības jautājumos.

◆ Vai un kā mainījušies uzskati? Dzīves pamatvērtību analīze. Kas ir tās garīgās vērtības, kas palīdzēja jums izdzīvot pēdējo gadsimtu kā latvietim?

◆ Kāda nozīme jūsu dzīvē bijusi latviskai piederībai? Jūsu uzskatiem nav jābūt pareiziem vai nepareiziem, tiem jābūt atklātiem! Vienīgi tad jūs pareizi sapratīs.

◆ Jūsu labie un liesie gadi. Izsakiet savus uzskatus par politiku, reliģiju, par ciemošanos – atgriešanos uz dzīvi Latvijā!

Pašreizējie apstākļi

◆ Kur dzīvojat? Savā mājā, dzīvoklī, citur? Vai tuvumā dzīvo radi, draugi, paziņas? Jūtaties apmierināts? Varbūt esat vientuļš, aizmirsts?

◆ Ja esat atraitnis/atraitne, aprakstiet savus pārdzīvojumus, atskatieties uz notikušo!

Ikdiena mūža nogalē

◆ Aprakstiet savu ikdienu!

◆ Aprakstiet savas izjūtas, pārdomas par pārdzīvoto, atziņas, dzīves izvērtējumu!

◆ Kas, tagad atskatoties, dzīvē sagādājis lielāko prieku, kas smagāko vilšanos?

* * *

Ja nevēlaties rakstīt hronoloģiskā kārtībā, varat pierakstīt dzīves notikumus tādā secībā, kā tie ienāk prātā – kādu spilgtu bērnības, jaunības notikumu, kādu kara gadu pārdzīvojumu, nometņu laiku epizodi! Tāpat varat pierakstīt kādu spilgtu atgadījumu Amerikā, darbā, skolā, ģimenē, varbūt kādu gluži ikdienišķu pārdzīvojumu!

Aprakstiet kādu saules lēktu vai rietu, kādu dienu pludmalē vai mežu pielijušā rudens dienā, kādu siena grābšanas vai kartupeļu talku! Aprakstiet kādu ceļojumu, atklājumu vai piedzīvotu brīnumu!

Ar kādu spilgtu gadījumu raksturojiet savu vīru, bērnus, radus!

Neaizmirstiet pierakstīt notikumu datumu, gadu! Par cilvēkiem rakstot, sniedziet viņu pareizos vārdus, uzvārdus, dzimšanas datus, kur vien iespējams. Tante Anna, krusttēvs Jānis pēc 50 vai 100 gadiem vairs nebūs pazīstami! Tomēr, gatavojot atmiņas publiskam sniegumam, jāatceras saskaņot tekstu ar tajā minētajām konkrētajām personām, ja tas ir iespējams, vai arī pretējā gadījumā – jālieto reālo personu segvārdi.

Kā redzat – ierosinājumi ir diezgan sīki, tomēr neaptver dzīvi visās jomās un smalkumos. Lai tie kalpo pamudinājumam, liek atcerēties vēl citas situācijas, sakarības un notikumus. Ne lielās lietas, bet mazie notikumi padara dzīves tik vienreizīgas. Fakti ir jādokumentē, bet sīkumi silda sirdi. Un tā turpiniet savu stāstu cauri visiem mūža posmiem, baltām un nebaltām dienām, lai papīra lapa tiek aprakstīta! Protams, varat rakstīt latviešu vai angļu valodā.

Kad esat šos visus padomus izlasījis – aizmirstiet tos! Apsēdieties un rakstiet par to, ko pats vēlaties un kādā kārtībā gribat – no sākuma, vidus vai beigām! Neviens nevar paredzēt neko tādu, ko tikai jūs esat piedzīvojis, un ieteikt labāk, nekā pats pratisit par to pastāstīt.

Labu veiksmi!

Vēres

Personīgie novērojumi un sarunas, kā arī dzirdētie ierosinājumi mutvārdu krāšanas ekspedīcijās ASV un Latvijā.

Spence, L. *Legacy: A Step- by -Step Guide to Writing Personal History*. Athens, Ohio: Swallow Press/Ohio University Press, 2007. 187 p.

NOBEIGUMAM

Vadlīnijas neizsmel visas atmiņu piesaistīšanas iespējas, neparedz katru situāciju un nepasaka visu priekšā. Daudz kas paliek atmiņu dokumentētāja – intervētāja un rakstītāja paša izvēlei un rīcībai, izdomai un atklājumiem. Ja vajag padomu – meklējiet rakstos! Ne tikai šajā grāmatā, bet jau sarakstītajās un publicētajās atmiņās, memuārliteratūrā, bet visvairāk – daiļliteratūrā, literatūras klasikā. Pārlasiet Dikensu, Tamsāri, Blaumani – autorus, kas tēlojuši cilvēka dabu tās daudzveidībā un polaritātē. Raksturi, pretrunas, alkas un kaislības, aprēķins un pašam negaidīta emocionāla izvēle, pārgalvība, pašuzupurēšanās, taisnīguma izjūta un atriebība, patmīlība un nesavtība – mācieties saskatīt aiz tiešā atmiņu stāstījuma tā dziļākos motīvus, zemtekstus un cilvēkam pašam neapzinātos bezapziņas vēstījumus. Cilvēks nav tikai jauns vai labs, arī starp gudrību un muļķību ir plaša gradācija. Tāpēc var izjust gandarījumu, ja dzīvesstāstos atklājas negludumi, asas šķautnes vai pretrunas. Ja cilvēks spēj paskatīties uz sevi no komiskās puses, ja par likstām un grūtībām tiek stāstīts ar humoru, bet par kādu pacilājošu pārdzīvojumu – ar asarām acīs. Cilvēka izjūtu un pārdzīvojuma gamma ir daudz plašāka, nekā atklājas ikdienas saskarsmē. Literatūra un arī māksla ir labākais ceļvedis cilvēka psiholoģijā.

Caur *individuālo prizmu* dzīve iegūst krāsas un daudznozīmību. Atmiņas, izstāstītas vai rakstītas, caur konkrētu cilvēku pieredzi stiprina sabiedrības pašapziņu, demokrātisku,

cieņas pilnu attieksmi starp cilvēkiem. Personīgās atmiņas atklāj dzīves vērtības, tās pauž cilvēka individualitāti, kas, dažādos vārdos izteikta, atklājas reālās situācijās un izvēlēs. Atmiņu stāsti nemāca vēsturi, bet parāda jaunas dimensijas, ierosina jautājumus, liek pētīt un meklēt sakarības, skaidrot priekšnoteikumus, kas iespaido katra cilvēka dzīvi un dzīvi sabiedrībā kopumā.

Pētnieki, intervētāji, atmiņu rakstītāji, pieredzējušas autoritātes un iesācēji – daudz cilvēku var iesaistīties atmiņu piesaistīšanā un mūsu kopējās dzīvespasaules iezīmēšanā. *Vadlīnijas* dzīvesstāstu intervēšanai un rakstīšanai aicina pavērt jaunas atmiņu lappuses, papildināt personīgās vēstures vēstījumus. Katram stāstam nozīmi piešķir kā stāstītāja un rakstītāja, tā intervētāja personība, autentiskums un *patiesā attieksme* gan pašam pret sevi, gan savu liecinājumu. Zentas Mauriņas atziņa attiecas tiklab uz profesionāliem, kā neprofesionāliem autoriem: “Īstais paliek un dzīvo, viltotais, nepatiesais, samelotais un sagudrotais nogrimst aizmirstības tumsā” (Mauriņa 2006, 7). Īstums jeb autentiskums padara individuālo atmiņu radošo sniegumu neatkārtojamā. *Patiesums* ir galvenais kritērijs, kas atmiņu pārveidojošo spēku paceļ sabiedrības pastāvēšanai svarīgā līmenī.

Esam gandarīti, ka varējām *Vadlīnijās* iekļaut padomus, ko savā intervētāju un dzīvesstāstu pētnieku ceļā izsijājuši mūsu līdzgaitnieki: Augusts Milts, Inta Gāle-Kārpentere, Maija Hinkle, Biruta Abula. *Vadlīniju* pamatā likta arī pieredze, ko guvām Baltijas un Ziemeļu valstu sadarbības projektā *Izglītošana mutvārdu vēstures ekspedīcijās (Education through Oral History field-work)*. Savas valsts piederīgo cilvēku dzīvesstāstu izzināšanā ejam līdzās ar tādiem pētniekiem kaimiņvalstīs, kā Knuts Djupedāls, Norvēģu emigrācijas muzeja veidotājs, Ulla Maija Peltonena, Somijas Mutvārdu vēstures sadarbības tīkla vadītāja, Ruta Hinrikusa, Igaņu Dzīves vēstures asociācijas vadītāja, un daudzi citi. Mēs

varam apbrīnot sistemātisko darbu, kā igauņu dzīves atmiņu sējumi tiek nodoti sabiedrībai. Igauņu pētnieces ir izveidojušas atmiņu rakstītāju skolu un kustību, kuras pieejā ļāvām arī jums nedaudz ielūkoties.

Latviešu valodā, pateicoties pašu autoru iniciatīvai, sarakstītas daudz atmiņu grāmatas, kas ar personības spēku iesaista savā varā. Varam pieminēt tikai dažas – Ilmāra Knaģa stāstu par diviem izsūtījumiem un neseno pagātņi *Bij tādi laiki*, Annas Lejiņas patieso stāstu *Dzīvot dzīvu dzīvi* (dēla Ata Lejiņa redakcijā), Jura Barkāna ar humoru caur asarām rakstītās *Atmiņas par maniem dienesta laikiem*, kas ved no vācu darba dienesta līdz Gulaga arhipelāgam. Katra savā stilā un savas pieredzes robežās iesaista tik dziļi, ka, grāmatu izlasījis – esi kopā ar autoru iedzīvojies atmiņu pasaulē un iznācis no tās gluži citāds cilvēks ar savādāku pieredzi. Pielikumos piedāvājam atmiņu literatūras sarakstu, kur, pieminētās grāmatas lasot, varat gūt līdzīgu pārdzīvojumu. Īstās, reālās dzīves aprises uztveram gan vienā stāstā, bet vēl pamatīgāk, ja to dara sistemātiski, uzejot un paverot aizvien jaunus avotus savā cilvēku un dzīves iepazīšanas ceļā. Intervijas apvienojumā ar līdzdalīgo novērojumu spēj cilvēciski pārlicinoši atklāt nopietnus problēmjautājumus, ko pierāda Daces Dzenovskas aktuālais pētījums un grāmata *Aizbraukšana un tukšums Latvijas laukos : starp zudušām un iespējamām nākotnēm* (2012).

Esam mēģinājuši jūs ieinteresēt par kustību, kas saista ne tikai katru no mums ar savu ģimeni, dzimtu, kopienu, tautu un valsti, bet vieno ar starptautiskās kultūras organizācijas UNESCO centieniem aizsargāt nemateriālās kultūras mantojumu.⁸ Atmiņu mantojums ir nozīmīgs cilvēku pašizpratnei, piederības un pēctecības izjūtai, savas patības apziņai. Nemateriālās kultūras jēdziens pakāpeniski iesakņojas starptautiskā aprītē kopš 2003. gada, kad tika

⁸ Vairāk par to Signes Pujātes un Ievas Vitolas sagatavotā informatīvā izdevumā *Nemateriālā kultūras mantojuma dokumentēšana: rokasgrāmata iesācējiem*, Rīga, 2009.

pieņemta ANO Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas konvencija par nemateriālās kultūras mantojuma saglabāšanu. Atmiņas, dzīvesstāsti, mutvārdu vēsture var būt mūsu pienesums ne tikai nacionālā, bet arī starptautiskā kultūras mantojumā.

Gan vadlīniju iezīmēšana, gan sekošana tām ir radošs, izdomas un personīgās pieredzes bagātināts ceļš. Atmiņu avoti, dzīvesstāsti nodrošina *dzīves skolu*, kas pieejama katram ar personīgo līdzdalību. Atmiņu uzklauššana, stāstīšana, rakstīšana, novērtēšana, izprašana iekļaujas tautas *pašizglītībā*, kas nav maznozīmīgāka par to, ko var sniegt skola. Vislabāk, ja prasmīga skolotāja vadībā tās tiek apvienotas. Turklāt skolotājs var būt katrs jūsu izziņas ceļā sastapts cilvēks, katrs, kura domās varat rast atbalsi, gan sastopoties reālajā dzīvē, gan dažu tūkstošgadu robežās – kur mūs uzrunā civilizācijas rakstītā kultūras vēsture.

Grāmatas autori atgādina – nav jābūt rakstniekam, lai radītu dzīves liecību – vienalga, rakstītā vai stāstītā veidā. Ņemiet talkā savu iekšējo brīvību, precīzu vērojumu un humora izjūtu, kas palīdzēs pārkāpt sliekšnim uz atklātību. Ieklausīsimies cilvēkos, vairosim atmiņu spēku, vingrināsim analītisko prātu, lai mūsu soļi uz šīs zemes neizskan tukšumā, bet turpina paaudžu iemītos ceļus un takas. Lai mēs ierakstām savu un līdzcilvēku dzīvespasauli – ar balsi, vārdu, ar domu pāri katra cilvēka laicīgai esībai.

Atsauces

- Benison, S. Reflections on Oral History. *The American Archivist*. 1965, Vol. 28 (1), pp. 71–77.
- Briggs, Ch. *Learning How to Ask: A Sociolinguistic Appraisal of the Role of the Interview in Social Science Research*. United States of America: Cambridge University Press, 1992. 155 p.
- Bula, D. Lauka stāsts Latvijas pētnieciskajā diskursā. *Letonica*. 2009, Nr. 19, 16.–31. lpp.
- Czarniawska, B. *Narratives in Social Science Research. Introducing Qualitative Methods*. London, UK: SAGE Publications, 2004. 157 p.
- Dzenovska, D. *Aizbraukšana un tukšums Latvijas laukos: starp zudušām un iespējamām nākotnēm*. Rīga: Turība, 2012. 198 lpp.
- Faidzīss, O. *Čukstētāji: Privātā dzīve Staļina Krievijā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010. 1000 lpp.
- Gāle-Kārpentere, I. Mutvārdu intervija: teorija un prakse. No: *Spogulis. Latvijas mutvārdu vēsture*. Sast. Māra Zirnīte. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, Latvijas Mutvārdu vēstures pētnieku asociācija “Dzīvesstāsts”, 2001, 162.–177. lpp.
- Gircs, K. *Kultūru interpretācija*. Rīga: AGB, 1998. 478 lpp.
- Goldberg, N. *Writing Down the Bones*. Boston: Shambhala; Enfield: Publishers Group UK, 2010. 240 p.
- Joņevs, J. *Jelgava, 94*. Rīga: Mansards, 2013. 311 lpp.
- Kā lai pierakstu savu dzīvesstāstu? Ieteikumi un ierosinājumi*. Sast. Biruta Abula. ALAs Kultūras biroja Mutvārdu vēstures projekta nozare, 2004. Pieejams: www.dzivesstasts.lv/lv/free.php?id=508
- Kirss, T., Hinrikuss, R. *Mōned soovitused: Elulookirjutāja kāsiraamat. Elust elulooks: kuidas kirjutada elulugu – nāiteid ja nāpunāiteid*. Tallinn: Tānapāev, 2010. 254 lk.
- Ķuzāne, L. *Annas Pumpures dzīve*. Dokumentāls stāsts par Sēļu novada ļaudīm. Jēkabpils: Jēkabpils drukātava, 1999. 104 lpp.
- Ločmele, K. *(Ne)izstāstītā vēsture*. Rīga: LU SZF SPPI, 2011. 144 lpp.
- Mauriņa, Z. *Septiņi viesi*. Rīga: Daugava, 2006. 189 lpp.
- Mēs nebraucām uz Zviedriju, lai kļūtu par zviedriem*. Red. Baiba Bela-Krūmiņa. Rīga: Zinātne, 2010. 335 lpp.
- Milts, A. Tautas izziņa mutvārdu vēsturē. No: *Spogulis. Latvijas mutvārdu vēsture*. Sast. Māra Zirnīte. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, Latvijas Mutvārdu vēstures pētnieku asociācija “Dzīvesstāsts”, 2001, 33.–39. lpp.
- Milts, A. *Esejas par morāli*. Rīga: Avots, 1985. 215 lpp.
- Mutvārdu vēsture latviešu sestdienas skolu programmā*. Sast. Maija Hinkle. ALAs Kultūras biroja Mutvārdu vēstures projekta nozare, 2005. Pieejams: www.dzivesstasts.lv/lv/free.php?id=515
- Nemateriālā kultūras mantojuma dokumentēšana: rokasgrāmata iesācējiem*. Sast. Signe Pujāte un Ieva Vītola. Rīga: UNESCO Latvijas Nacionālā komisija, 2009. 24 lpp.
- Pāri jūrai 1944./45. g.* 130 liecinieku atmiņas sakārtojusi V. Lasmane. Stokholma: Memento Latvija, 1993. 294 lpp.
- Portelli, A. *The Death of Luigi Trastulli, and Other Stories: Form and Meaning in Oral History*. Albany, NY: State University of New York Press, 1991. 341 p.
- Prusts, M. *Zudušo laiku meklējot*. Rīga: Jumava, 2011. 397 lpp.
- Terkel, S. *Working; people talk about what they do all day and how they feel about what they do*. New York: Pantheon Books, 1972. 589 p.
- Terkel, S. *The Good War: An Oral History of World War Two*. New York: Pantheon Books, 1984. 589 p.
- Titon, J. The Life Story. *The Journal of American Folklore*. 1980, Vol. 93 (369), pp. 276–292.
- Thompson, P. *The voice of the past: oral history*. Oxford: Oxford University Press, 1989. 314 p.
- Urdze, A. Par kvalitatīvajām metodēm socioloģijā. No: *Spogulis. Latvijas mutvārdu vēsture*. Sast. Māra Zirnīte. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, Latvijas Mutvārdu vēstures pētnieku asociācija “Dzīvesstāsts”, 2001, 145.–161. lpp.

Atmiņu publikācijas

- Bastjānis-Krasts, I. *Pašvēsture: par politiku, bohēmu un trīssoļlēcšanu*. Rīga: Likteņstāsti, 1998. 193 lpp.
- Džūkstes teikas un nostāsti. Sastādījis un komentējis Guntis Pakalns. Rīga: Zinātne, 2010. 574 lpp.
- Eihe, A. Sibīrija. Latvija. Zviedrija. No: *Spogulis*. Sast. Māra Zirnīte. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, Latvijas Mutvārdu vēstures pētnieku asociācija "Dzīvesstāsts", 2001, 258.–276. lpp.
- Grīnvalds, D. *Kā es redzēju tās lietas: mana tēva Jāņa Grīnvalda dienasgrāmata, 1940–1945*. Rīga: Preses nams, 2002. 339 lpp.
- Klimovičs, A. *Personiskā Latvija. 20. gadsimta stāsti*. Rīga: Dienas grāmata, 2011. 606 lpp.
- Legzdīņš, H. *Ronis – mana būdiņa un pils. Zemūdenes komandiera dzīvesstāsts*. Rīga: Latvijas Mutvārdu vēstures pētnieku asociācija "Dzīvesstāsts", 2002. 327 lpp.
- Liepājas Pedagoģijas akadēmijas darbinieku dzīves stāsti. 1. sēj. Sast. Arturs Medveckis. Liepāja: LiePA, 2004. 164 lpp.
- Liepājas Pedagoģijas akadēmijas darbinieku dzīves stāsti. 2. sēj. Sast. Arturs Medveckis. Liepāja: LiePA, 2006. 310 lpp.
- Liepājas Universitātes darbinieku dzīvesstāsti. 3. sēj. Sast. Arturs Medveckis. Liepāja: LiePA, 2009. 248 lpp.
- Mednis, O. *Trīs burtnīcas: anno 1929–1990*. Rīga: Literatūra un Māksla, 1992. 88 lpp.
- Reiznieks, A. *Atmiņas par latviešu koloniju Patāšņa Baltkrievijā*. Npublicēts manuskripts. Rīga, 1984.
- Šica, L. *Turi savu kantī, Lileit!: meitene no Rītes ienāk dzīvē*. Rīga: Latvijas Mutvārdu vēstures pētnieku asociācija "Dzīvesstāsts", 2012. 383 lpp.
- Šuvcāne, B. *Libiešu krasta stāsti*. Rīga: Jumava, 2012. 415 lpp.
- Upmālis, L. *Kara zēna atmiņas. Dienasgrāmata: 1944.18.VIII – 1946.13.III*. Rīga: Latvijas Mutvārdu vēstures pētnieku asociācija "Dzīvesstāsts", 2007. 131 lpp.
- Vanaga, M. *Veļupes krastā: 1941–1957*. Rīga: Liesma, 1991. 456 lpp.
- Zirnīte, M. *Aizslēgtais krasts*. Audiovizuālā kompozīcija. DVD. B. n.: Latvijas Nacionālais parks, 2009.

- Aulik, E. *Vīru tānāv ja teised*. Tallinn: Varrak, 2004. 542 lk.
- Carrying Linda's Stones: an anthology of Estonian women's life stories*. Ed. by Suzanne Stiver Lie, Lynda Malik, Ilvi Jõe-Cannon, Rutt Hinrikus. Tallinn: Tallinn University Press, 2006. 600 p.
- Eesti rahva elulood. I–II. Sajandi sada elulugu kahes osas*. Koostanud Rutt Hinrikus. Tallinn: Tānapäev, 2000. 1022 lk.
- Eesti rahva elulood. III*. Koostanud Rutt Hinrikus. Tallinn: Tānapäev, 2003. 512 lk.
- Kured läinud, kurjad ilmad*. Koostanud Merle Karusoo. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 1997. 372 lk.
- Me tulime tagasi*. Koostanud Rutt Hinrikus. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 1999. 333 lk.
- Naised kõnelevad*. Koostanud Eve Annuk. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 1997. 266 lk.
- She who remembers survives: interpreting Estonian women's post-Soviet life stories*. Ed. by Tiina Kirss, Ene Kõresaar and Marju Lauristin. Tartu: Tartu University Press, 2004. 346 p.
- Talve, I. *Kevad Eestis*. Tartu: Пmаmаа, 1997. 390 lk.
- Расскажи о своей жизни: Жизнеописание эстоноземельцев*. Составитель Рутть Хинрикус. Tallinn: Aleksandra, 2005. 317 c.

Interneta resursi

- Aizvesto dzīvesstāsti. 1941. gada 14. jūnijs*. Latvijas Valsts Vēstures arhīvs. Pieejams: www.itl.rtu.lv/LVA/dep1941/stasti1.php?param=0
- Barikadopēdija*. Kategorija: Atmiņas. Pieejams: www.barikadopedija.lv/raksti/Kategorija:Atmiņas
- Ciltskoks*. Sākums. Pieejams: www.ciltskoks.lv
- AudioGids*. Audiogids tālrunī. Pieejams: www.audiogids.lv/lv/audiofaili/radit/93
- Dzīvesstāsts*. Latvijas Mutvārdu vēstures pētnieku asociācija. Pieejams: www.dzivesstasts.lv
- Dzīvesstāstu atmiņu krājums "Atmiņu vijums"*. Kurzemes rajona Politiski represēto klubs. Pieejams: www.politiskirepresetie.lv

Latvieši pasaulē – muzejs un pētniecības centrs. Latviešu pēdas pasaulē. Pieejams: www.pedas.lapamuzejs.lv

Muzeju kolekciju tīkls. Latvieši pasaulē – muzejs un pētniecības centrs. Pieejams: www.meandrs.lv

Latvijas Okupācijas muzeja audiovizuālā materiāla krātuve.
Pieejams:
www.okupacijasmuzejs.lv/audiovizualo-materialu-kratuve-0

Mozello – izveido mājas lapu pats. Pieejams: www.mozello.lv

Ancestry. Genealogy, Family Trees and Family History Records.
Pieejams: www.ancestry.com

Audio Trails. Heritage and tourism audio guides. Pieejams:
www.audiotrails.co.uk

Digital Harlem Blog. News and analysis of the web site “Digital Harlem: Everyday Life, 1915–1930”. Pieejams:
www.digitalharlemblog.wordpress.com

Geni. Discover your family tree, together. Pieejams:
www.geni.com

Memoryscape. Welcome page. Pieejams:
www.memoryscape.org.uk/index.htm

Sharing Authority with Baba: A Collaborative History of Sudbury’s Ukrainian Community, 1901–1939. Pieejams:
www.sudburyukrainians.ca/project.html

The Kent State Shootings Oral History Project. May 4 Collection.
Pieejams: www.library.kent.edu/page/13894

The Oral History Collections at the British Library. Oral History.
Pieejams: www.sounds.bl.uk/oral-history

The Oral History network in the Nordic and Baltic context. Pieejams:
www.elore.fi/arkisto/1_06/elore1_06.html

The Whole World Was Watching: an oral history of 1968. Pieejams:
www.stg.brown.edu/projects/1968

GUIDELINES FOR INTERVIEWING AND WRITING OF MEMORIES

The goal of this book is to prepare new interviewers as well as inspire writers of memories, whose methodologically correctly organised work can bring greater diversity of experiences to collections of authentic biographical sources as well as to Latvian historical memory and cultural experience in general. The *Guidelines* consist of two main parts: one part for interviewers and the other for biography writers. The first part is devoted to acquiring life story interview skills and skills in organising and preparing biographical research. It consists of an introduction, five chapters and a conclusion.

The introduction to the *Guidelines* addresses people searching for an approach to creating genuine memory stories about people’s lives. Genuineness is stressed as the main value in a memory story, no matter whether it is self-written or recorded in an interview. Volunteers are invited to listen to and write down memories in order that the most people from the widest variety of social strata may be reached, thereby collecting eye witness accounts of their times, their people, and their society. The book mainly addresses students, teachers, cultural program directors and local history researchers as well as school children and senior citizens by offering them advice on how to talk to people about their

lives. That is, it gives suggestions on how to conduct interviews in which the interviewee feels free to tell stories about his or her life. The main accent of the *Guidelines* is the ensuring of high quality interview recordings.

Guidelines defines biographical interviews, of which oral history and life stories are a subset, and how to use them to achieve various goals. Oral history helps in explaining historical experiences, and life story interviews provide a great insight into events in people's lives from the viewpoint of the people themselves. In post-socialist societies, life story interviews are an important way of evaluating the moral criteria by which recent historical events are understood and evaluated.

The first part of the *Guidelines* includes sections on how to prepare for fieldwork, how to create an interview step by step, what to do with an audio recording after an interview, how to include it in data bases, how to transcribe it and how to prepare it for public presentation. Much attention is paid to ethics and agreements between the author and interviewer – the responsibility of respecting the author's rights at all stages of listening to a person's memories and preparing to publish them.

The first part of *Guidelines* were prepared by researchers of the National Oral History Archive at the Institute of Philosophy and Sociology of the University of Latvia as well as the Association of Latvian Oral History Researchers *Life Story (Dzīvesstāsts)*. The book includes advice and instructions written by Inta Gale-Carpenter, an experienced folklore researcher in the University of Indiana, Bloomington, USA, and Maija Hinkle, the director of the Oral History Project of the *American Latvian Association*. The *Guidelines* also include examples of how to form written agreements with the author of a life story regarding the preservation and further use of his or her story. It also includes lists of

topics and questions that may be used in interviews as well as a list of suggested literature.

The second part of the *Guidelines* compiles suggestions from Tiina Kirss, an Estonian folklore researcher and literature specialist and Biruta Abuls, an experienced interviewer from the United States. This section devoted to people writing down their own memories includes suggestions for authors regarding how to open oneself up to the writing of memories, how to begin writing and how to check what one has written.

Preparation of the *Guidelines* was facilitated by conclusions defined during the Baltic-Nordic network *Education Through Oral History Fieldwork* by memory researchers in Estonia, Sweden and Finland; and in response to recommendations from the scientific reviewers Agita Lūse (Riga Stradins University) and Dace Bula (Institute of Literature, Folklore and Art, University of Latvia). The *Guidelines* were also evaluated during discussions between social anthropologist Vieda Skultans, sociologist Dagmāra Beitnere-Le Galla and historian Kaspars Zellis.

Memory, life story and oral history interviews and the writing down of memories is a movement that not only links us to our own immediate families, extended families and our nation and state, but also allows us to contribute to the UNESCO effort to safeguard intangible cultural heritage.

The compilers – Māra Zirnīte and Ieva Garda-Rozenberga hope these *Guidelines* will encourage the circulation of memories in society.

PIELIKUMI

Veidlapu paraugi
Nacionālās mutvārdu vēstures pētījumam

NACIONĀLĀ MUTVĀRDU VĒSTURE: CILVĒKARHĪVS
I - VIENOŠANĀS AR AUTORU

Autora vārds, uzvārds _____

Dzimšanas vieta, datums _____

Adrese, telefons _____

Intervijas gads [] mēnesis [] diena [] plkst.

Intervijas apjoms [] stundas [] min.

Intervētāja vārds, uzvārds _____

Adrese, telefons _____

Es, _____

piekrītu savu atmiņu iekļaušanai mutvārdu vēstures krājumā.

Tās drīkst pavairot un,

minot kā avotu, izmantot pētījumos un publikācijās.

Piekrītu, ka tās pilnīgi vai daļēji pieejamas interneta publikācijā.
Ierobežojumi dokumenta izmantošanā (ja ir): _____

Autora paraksts: _____

Intervētāja paraksts: _____

Pateicamies par Jūsu atsaucību un uzticēšanos!

Mutvārdu vēsture apkopo dzīvesstāstus, rakstītās un stāstītās atmiņas, dienasgrāmatu un citu personīgās vēstures dokumentu liecības, kas palīdz izprast cilvēku un viņa lomu kultūras nepārtrauktībā un vēstures notikumu kopskatā.

Jūsu atmiņu ieraksts glabāsies Nacionālās mutvārdu vēstures, Latvijas Mutvārdu vēstures pētnieku asociācijas
Dzīvesstāsts krājumā.

Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūtā
par krājumu atbild Ieva Garda-Rozenberga un Māra Zirnite
e-pasts: mara.zirnite@gmail.com Tāl. nr.: 267227920

II - AUTORA APRAKSTS**NR.**

1. Intervētājs
2. Gads, diena, mēnesis
3. Intervijas adrese
4. Telefons
5. Autora vārds, uzvārds (meitas vārds)
6. siev.: _____ vīr.: _____
7. Dzimšanas gads _____ mēnesis _____ diena _____ gadu skaits _____
8. Dzimšanas vieta - Latvijā
9. Ārpus Latvijas
10. ciems/pagasts rajons/apriņķis
11. Ticība (draudze)
12. Tautība
13. Izglītība - kur, kad, kāda
14. Nodarbošanās, amats/profesija, gadi
15. Sabiedriskā darbība, intereses
16. Biedrības, organizācijas (kuros gados)
17. Precējies - kad, ar ko:
18. Bērnu skaits:
19. Bērni - vārds: _____ dzimis: _____ dzīves vieta/nodarbošanās _____
20. Brāļi, māsas
21. Vecāki - māte (vārds, meitas vārds): _____ Gadu skaits _____ Dzimšanas gads, diena, mēnesis, vieta: _____ Miršanas gads, diena, mēnesis, vieta: _____
22. Īpaša pieredze:
23. Kad precējās: _____ bērnu skaits: _____
24. Tēvs (vārds, uzvārds) _____ gadu skaits: _____ Dzimšanas gads _____ mēnesis _____ diena _____ gadu skaits _____ Miršanas gads _____ mēnesis _____ diena _____ gadu skaits _____
25. Īpaša pieredze:

III - INTERVIJAS APRAKSTS**NR.**

1. Autora vārds, uzvārds
2. Intervijas gads, diena, mēnesis
3. Intervijas apjoms: stundas, min.
4. Intervijas dalībnieki
5. Intervētāja komentārs: par norisi, apstākļiem, autora attieksmi, atklātību, ticamību Ieteikumi lietošanai
6. Galv. tēmas:
7. Laika posms: atmiņas no [_____] līdz [_____] gadam
8. Dzīvesstāsta ģeogrāfija – Latvijā (L)
9. Ārpus Latvijas (Ā)
10. Autora īpašā pieredze: personiskai un sabiedriskai dzīvei veltītā vērība;
Stāstījuma secība, spilgtākās vietas, akcenti, runas veids:
12. Personas, kas stāstā būtiski iezīmētas:
13. Papildinājumi

Intervētājs

Paraksts

Iesakām izlasīt

Grāmatas latviešu valodā

1949. gada 25. martā izvesto balsis. Sast. Irēna Saleniece. Daugavpils: Saule, 2008. 399 lpp.
- Atmiņa un vēsture no antropoloģijas līdz psiholoģijai. Sast. Roberts Ķīlis. Rīga: N.I.M.S, 1998. 138 lpp.
- Cilvēks. Dzīve. Stāstījums. Sast. Agita Lūse. Rīga: Latvijas Antropologu biedrība, Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2002. 155 lpp.
- Dzīvesstāsti: vēsture, kultūra, sabiedrība. Sast. Māra Zirnite. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, Latvijas Mutvārdu vēstures pētnieku asociācija "Dzīvesstāsts", 2007. 358 lpp.
- Dzīvesstāsts un pašapziņa. Mutvārdu vēsture Latvijā. Zinātniskā red. Ieva Garda-Rozenberga. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, Latvijas Mutvārdu vēstures pētnieku asociācija "Dzīvesstāsts", 2012. 280 lpp.
- Ko dzied un stāsta Kūkās. Sast. Juris Urtāns. Rīga: Mantojums, 2004. 112 lpp.
- Kultūras identitātes dimensijas. Sast. Solveiga Krūmiņa-Koņkova un Māra Zirnite. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2011, 135.–243. lpp.
- Modernitāte: filosofija, kristīgās vērtības, mutvārdu vēsture Latvijā. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2006, 336.–386. lpp.
- Nacionālā mutvārdu vēsture. Reliģiskās idejas Latvijā. Otrā grāmata. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2008, 9.–154. lpp.
- Priedīte, A. Zaļās zemes dievsuiniši un likteņu lidumnieku laiki. Rīga: Zinātne, 2012. 254 lpp.
- Suitu identitāte. Sast. Janīna Kursīte. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005. 174 lpp.

Spogulis. Latvijas mutvārdu vēsture. Sast. Māra Zirnite. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, Latvijas mutvārdu vēstures pētnieku asociācija "Dzīvesstāsts", 2001. 294 lpp.

Vara un kultūra. Sast. Janīna Kursīte un Jolanta Stauga. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2007. 155 lpp.

Vārkava: Tradicionālā kultūra un mūsdienas. Sast. Janīna Kursīte un Jolanta Stauga. Rīga: Madris, 2008. 311 lpp.

Grāmatas angļu valodā

- Alver, B. G. *Creating the Source through Folkloristic Fieldwork: A Personal Narrative*. FF Communications 246. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 1990. 164 p.
- Biographical research methods*. Four-Volume Set. Ed. by Robert Miller. London, Thousand Oaks, California, New Delhi: SAGE Publications Ltd, 2005. 1648 p.
- Grele, R. *Envelopes of Sound: The Art of Oral History*. 2nd ed. Chicago, IL: Precedent Publishing, Inc., 1985, 283 p.
- Ives, E. *The Tape-recorded Interview: A Manual for Field Workers in Folklore and Oral History*. Knoxville: The University of Tennessee Press, 1994. 130 p.
- Jackson, B. *Fieldwork*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press, 1987. 311 p.
- Linde, C. *Life Stories: The Creation of Coherence*. New York, Oxford: Oxford University Press, 1993. 242 p.
- Miller, R. *Researching Life Stories and Family Histories*. London, Thousand Oaks, California, New Delhi: SAGE Publications, 2000. 172 p.
- Myerhoff, B. *Number our Days*. New York: Simon & Schuster, Inc., 1980. 318 p.
- Oral History: Migration and Local Identities*. Ed. by Ieva Garda-Rozenberga and Mara Zirnite. Rīga: National Oral History, Institute of Philosophy and Sociology, University of Latvia, 2011. 253 p.
- Riessman, C. *Narrative Methods for the Human Sciences*. Los Angeles: SAGE Publications, Inc., 2008. 250 p.
- Ritchie, D. *Doing Oral History*. New York: Twayne Publishers, 1995. 265 p.

- Siikala, A. *Interpreting Oral Narrative*. FF Communications No. 245. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 1990. 222 p.
- Skultans, V. *The Testimony of Lives*. London and New York: Routledge, 1998. 217 p.
- Skultans, V. *Empathy and Healing. Essays in Medical and Narrative Anthropology*. Oxford and New York: Berghahn, 2011, 282 p.
- Spradley, J. *The Ethnographic Interview*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1979. 247 p.
- The Oral History Reader*. Ed. by Robert Perks and Alistair Thomson. Great Britain: Routledge, 1998. 479 p.
- Tonkin, E. *Narrating Our Pasts*. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 1992. 171 p.
- Yow, V. *Recording Oral history: A Guide for the Humanities and Social Sciences*. Walnut Creek, CA: AltaMira Press, 2005. 398 p.
- Raksti latviešu valodā*
- Beitnere, D. Identitāte kā pašreference dzīvesstāstā. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. A daļa. 2005, Nr. 5 (59. sēj.), 36.–43. lpp.
- Bela, B. Identitātes daudzvalsība Zviedrijas latviešu dzīvesstāstos. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. A daļa. 1997, Nr. 5/6 (51. sēj.), 112.–129. lpp.
- Bela-Krūmiņa, B. Trimdas identitāte dzīvesstāstos. No: *Literatūra un kultūra: process, mijiedarbība, problēmas*. Rakstu krājums. Daugavpils: Saule, 2004, 19.–26. lpp.
- Bela-Krūmiņa, B. Kultūras nozīme latviskās identitātes uzturēšanā un pārmantošanā trimdā. No: *Trimda. Kultūra. Nacionālā identitāte. Konferences rakstu krājums*. Sast. Daina Kļaviņa un Māris Brancis. Rīga: Nordik, 2004, 528.–541. lpp.
- Bela-Krūmiņa, B. Vai reģionālo identitāti var noskaidrot ar tiem pašiem jautājumiem. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. A daļa. 2005, Nr. 5 (59. sēj.), 23.–29. lpp.
- Bela, B. Dzīvesstāsti kā resurss sabiedrības izpētē: Nacionālās mutvārdu vēstures projekts. No: *Socioloģija: Socioloģijai Latvijā – 40*. Latvijas Universitātes raksti. 736. sējums. Galv. redaktors Tālis Tisenkopfs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008, 87.–102. lpp.
- Bormane, D. Teritorialitātes humānais spēks un nespēks. Telpa, vieta, “telpas pieredze” dzīvesstāstos. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. A daļa. 1998, Nr. 4/6 (52. sēj.), 54.–57. lpp.
- Bormane, D. Dzīvesstāsts kā prakse sarunai par identitāti jeb vēstošā identitāte. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. A daļa. 2005, Nr. 5 (59. sēj.), 44.–48. lpp.
- Dukaļska, I. Tautas muzikantu intervēšanas pieredze lauka pētījumos. *Letonica*. 2009, Nr. 19, 32.–41. lpp.
- Fišmeistere, D. Cilvēkvērtība un izziņas process Latvijas nacionālās mutvārdu vēstures modeli. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. A daļa. 1993, Nr. 5, 9.–11. lpp.
- Garda, I. Pretstatījumi kā pētījuma modelis suitu dzīvesstāstos. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. 2005, Nr. 5 (59. sēj.), 30.–35. lpp.
- Garda-Rozenberga, I. Dzīvesstāsts un folklorā: teksts, konteksts un interpretācija. *Letonica*. 2010, Nr. 20, 5.–15. lpp.
- Garda-Rozenberga, I. Personiskie stāstījumi kā reģionālās identitātes izpētes avoti Alsungas novadā. *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē*. Liepāja: LiepU, 2012, 76.–85. lpp.
- Garda-Rozenberga, I. Dzīvesstāsta un kultūras dialogs. *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē*. Liepāja: LiepU, 2013, 90.–101. lpp.
- Hinkle, M. Latviskā identitāte un trimdas kultūra Amerikas latviešu dzīvesstāstos. No: *Trimda. Kultūra. Nacionālā identitāte*. Konferences rakstu krājums. Sast. Daina Kļaviņa un Māris Brancis. Rīga: Nordik, 2004, 510.–527. lpp.
- Krūmiņa, M. Nacionālais mutvārdu vēstures krājums kā avots Otrā pasaules kara bēgļu izceļošanas motivācijas pētniecībā. *Latvijas Vēsture*. 2011, Nr. 3, 43.–55. lpp.
- Ķīlis, R. Sociālās antropoloģijas metodes masu kataklizmu pētniecībā. No: *Latvija Otrajā pasaules karā. Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*. 1. sējums. Sast. Daina Bleiere un Iveta Šķinķe. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2000, 321.–329. lpp.
- Meierhofa, B. Ko jūs no mums īsti gribat. *Kentaurs*. 2002, Nr. 27, 98.–126. lpp.
- Milts, A. Mūžīgais laicīgajā: vēsture cilvēkā un tautā. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. 1993, Nr. 6, 1.–6. lpp.

- Milts, A. Garīgās vērtības cilvēku dzīvesstāstos. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. 1996, Nr. 4/5 (50. sēj.), 143.–149. lpp.
- Milts, A. Identitātes paradoksi. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. 2005, Nr. 5 (59. sēj.), 49.–52. lpp.
- Milts, A. Atmiņa un sirdsapziņa. *Kentaurs*. 2005, Nr. 38, 2005, 126.–133. lpp.
- Pantele, G. Jūrmalas dzīvesstāsti. No: *Kolkas pagasts: Ļaudis un folklorā. 2000. gada ekspedīcijas iespaidi*. Rīga: LFK, 2000, 5.–9. lpp.
- Pranka, M. Individuālās biogrāfijas kā sociālās izziņas resurss laikmeta procesu pētniecībā. No: *Rīgas Stradiņa universitātes 9. zinātniskās konferences zinātnisko rakstu krājums*. Sast. Aija Lapsa. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2011, 198.–203. lpp.
- Rungule, R. Socioloģija un cilvēka dzīves gājuma izpēte. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. 1993, Nr. 12 (557. sēj.), 25.–27. lpp.
- Savdona, A. Dzīvesstāsts un rakstniecība. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. A. daļa. 1994, Nr. 4 (561. sēj.), 25.–30. lpp.
- Spredlijs, P. Dž. Valoda un lauka pētījums. *Kentaurs*. 2002, Nr. 27, 164.–172. lpp.
- Šmidhens, G. Vēsturiski nostāsti Amerikas latviešu ģimenes dzīvē. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. A. daļa. 1993, Nr. 12 (557), 28.–30. lpp.
- Šūpulis, E. Atmiņu politika: vēlinā sociālisma vērtējums dzīvesstāstos. No: *Latvija un Austrumeiropa 20. gadsimta 60.–80. gados*. Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti, 20. sējums. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007, 166.–171. lpp.
- Tisenkopfs, T. Dzīve un teksts: biogrāfiskā pieeja sociālajās zinātnēs. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. A. daļa. 1993, Nr. 5 (550), 1.–8. lpp.
- Zirnīte, M. Robežas, kas ievilkas kartē, nepastāv atmiņās: Abrenes dzīvesstāsti. No: *Baltu un slāvu kultūrkontakti*. Rakstu krājums. Sast. Janīna Kursīte. Rīga: Madris, 2009, 216.–232. lpp.
- Zirnīte, M. Nacionālās mutvārdu vēstures pētnieku skola Latvijā. No: *Augusts Milts: patība un ētika*. Sast. Skaidrīte Lasmane, Maija Kūle, Romāns Alhimionoks. Rīga: RaKa, 2008, 108.–119. lpp.
- Zirnīte, M. Reģionālā identitāte mutvārdu vēstures skatījumā. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. A. daļa. 2005, Nr. 5 (59. sēj.), 8.–11. lpp.
- Zirnīte, M. Mutvārdu vēstures perspektīva. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. A. daļa. 2005, Nr. 5 (59. sēj.), 12.–22. lpp.
- Zirnīte, M. Atmiņu modināšana. *Kentaurs*. 2005, Nr. 38, 134.–150. lpp.
- Zirnīte, M. Kultūras identitātes individuālie aspekti mutvārdu vēstures krājumā. No: *Trimda. Kultūra. Nacionālā identitāte. Konferenču rakstu krājums*. Sast. Daina Kļaviņa un Māris Brancis. Rīga: Nordik, 2004, 542.–548. lpp.
- Zirnīte, M. Krustojumi dzīvesstāstos no trimdas un Latvijas. No: *Literatūra un kultūra: process, mijiedarbība, problēmas*. Rakstu krājums. Daugavpils: Saule, 2004, 26.–36. lpp.
- Zirnīte, M. Lībieši mutvārdu vēstures avotos. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. 2002, Nr. ¾ (54. sēj.), 84.–95. lpp.
- Zirnīte, M. Dzīvesstāsti – identitātes avoti par sēliem un Sēliju. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. 2001, Nr. 5/6 (55. sēj.), 128.–139. lpp.
- Zirnīte, M. Nacionālā mutvārdu vēsture: modelis un interpretācija. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. 1996, Nr. 4/5 (50. sēj.), 138.–142. lpp.
- Zirnīte, M. Nacionālās mutvārdu vēstures projekts. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. A. daļa. 1993, Nr. 12 (557. sēj.), 22.–24. lpp.

Atmiņu grāmatas

- Bāris, A. *Mani skaistākie gadi Latvijā*. Rīga: Latvijas Kultūras fonds, 1991. 144 lpp.
- Barkāns, J. *Atmiņas par maniem dienesta laikiem*. Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 2001. 147 lpp.
- Baškīrijas siguldiešu stāsti. *Tradīciju burtnīca*. Sast. Ieva Vītola un Signe Pucena. Rīga: Serde, 2010. 64 lpp.
- Bērziņa, L. *Ko tu man gribēji teikt, Dienvidu zeme?* Atmiņu skicējumi. Rīga: Elpa, 1997. 205 lpp.
- Buklovskis, J. *Jūras noburtie. Tāljūras zvejas kapteiņa atmiņu stāsts*. Rīga: Latvijas Mutvārdu vēstures pētnieku asociācija “Dzīvesstāsts”, 2007. 176 lpp.
- Celle, M. *Ilgaiss ceļš mājup*. Rīga: SIA VESTA-LK, 2010. 390 lpp.
- Celmiņa, H. *Sievietes PSRS cietumos*. Rīga: Treji Deviņi, 2002. 253 lpp.

- Ciemiņš, O. L. *Midziņu ciema Jūlijs Rīgā un Vorkutā*. Rīga: Latvijas Kultūras fonds, 1993. 125 lpp.
- Divas puses. Latviešu kara stāsti: Otrais pasaules karš karavīru dienasgrāmatās*. Sakārt. Uldis Neiburgs un Vita Zelče. Rīga: Mansards, 2011. 422 lpp.
- Diriņa, A. *Velna karuselis*. Rīga: Latvijas Kultūras fonds, 1992. 124 lpp.
- Eiduss, J. *Pagājība. Atskats un vērtējums*. Rīga: Likteņstāsti, 2004. 281 lpp.
- Freimane, V. *Ardievu, Atlantīda!* Rīga: Atēna, 2010. 380 lpp.
- Freināts, A. *Pēterbaznīca deg*. Dokumentāls romāns Andra Kolberga redakcijā. Jūrmala: Fonds AKA Jūrmala, 2006. 243 lpp.
- Grendze, O. *Atmiņu pēdās*. Liepāja: Kurzemes Vārds, 1998. 262 lpp.
- Grinovskis, E. *Lai nenosarkst Dzimtenes smilts: atmiņas un pārdomas*. 1. grām. Rīga: Vanadziņu grāmatas, 2001. 309 lpp.; 2. grām. Saldus: Signe, 2004. 319 lpp.; 3. grām. Saldus: Signe, 2005. 287 lpp.
- Janševskis, A. *Dzīvotgriba*. Rīga: Latvijas Kultūras fonds, 1992. 194 lpp.
- Kalniete, S. *Ar balles korpēm Sibīrijas sniegos*. Rīga: Atēna, 2006. 304 lpp.
- Kalniņa, B. *Ar asarām acīs: Zasas pagasts*. [b. v.]: Aut. izd., 1999. 223 lpp.
- Kalniņš, R. *Nolemība*. Talsi: Talsu tipogrāfija, 2002. 372 lpp.
- Keišs, P. ... *te maldu putni kliedz: baltinaviešu piemiņai*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība, 2006. 215 lpp.
- Kroders, O. *Mēģinu būt atklāts. Autobiogrāfisks stāsts divās daļās*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011. 270 lpp.
- Lagzdiņa, V. *Mežkopju Bušu dzimta*. Rīga: V. elements. 2001. 239 lpp.
- Lasmanis, U. *Dēla gadsimts: autora mūžs literārā tēlojumā*. Rīga: Aut. izd., 2006. 479 lpp.
- Lasmanis, U. *Tēva gadsimts: Voldemāra Lasmaņa (1904–1991) mūža atmiņas ar pēcnācēju komentāriem par laikmetu un dzimtu likteņiem*. Rīga: Aut. izd., 2001. 241 lpp.
- Latviešu karazēnu stāsti*. Sast. Oskars Vizulis. Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 1999. 406 lpp.
- Latviešu karazēnu un meiteņu stāsti*. Sast. Arvīds Lielkājs un Oskars Vizulis. Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 2001. 470 lpp.
- Legzdiņš, I. *Tik nava dzimtenes. Imanta Legzdiņa vēstules no izsūtījuma, 1949.–1956. g.* Limbaži: Limbažu muzejs, 2003. 95 lpp.
- Liepiņš, H. *Manas dzīves skatuve*. Rīga: Māksla, 1991. 159 lpp.
- Mūsu stāsti: atgriešanās*. Sast. Gunārs Spīdainis, Māra Ose. Sauka: Saukas sabiedriskais centrs, 2010. 260 lpp.
- Mūsu stāsti: dzērviēši, lonieši, saucieši laiku lokos*. Sast. Gita Kļaviņa, Līga Strautiņa, Māra Ose, Gunārs Spīdainis. Sauka: Saukas sabiedriskais centrs, 2006. 180 lpp.
- Mutvārdu vēstures avoti: Dzīvesstāsti – vēsturē, kultūrā, sabiedrībā. Dzīvesstāstu izlase*. Sast. Māra Zirnite, Maija Hinkle. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, Latvijas Mutvārdu vēstures pētnieku asociācija "Dzīvesstāsts", 2004. 225 lpp.
- Nesaule, A. *Sieviete dzintarā*. Rīga: Jumava, 2004. 307 lpp.
- Plūme, B. *Latvieši ārzemnieku leģionā*. Rīga: Junda, 1996. 192 lpp.
- Podze, L. *Bērņības skaudrā saule*. Rīga: Vesta LK, 2013. 480 lpp.
- Purmalis, Ā. *Ādama stāsts: mazsalaciešu dzīve, ieradumi un tikumi Ā. Purmaļa autobiogrāfijā 19. un 20. gs. mijā*. Sast. Sanita Reinsone. Rīga: Zinātne, 2008. 221 lpp.
- Radzobe, S. *Uz skatuves un aiz kulisēm*. Rīga: Zinātne, 2011. 767 lpp.
- Rancāne-Ozola, M. *Man bija sešpadsmit: jaunība krievu cietumos un nāves noietnēs*. Rīga: Klubs 415, 1997. 431 lpp.
- Rībeņu nūvoda stuosti*. Sast. Ieva Vītola un Signe Pucena. Rīga: Serde, 2010. 1. burtn. 63 lpp.; 2. burtn. 30 lpp.
- Sibīrijas bērni: mums bija tas jāizstāsta*. Sast. Dzintara Geka. 1., 2. sēj. Rīga: Fonds "Sibīrijas bērni", 2007. 2571 lpp.
- Sīlis, I. *Vēstules no Arktikas*. Rīga: Nordik, 2003. 251 lpp.
- Skalders, K. *Laikmeta zīmē: kāda latvieša dzīvesstāsts*. Rīga: Jumava, 1998. 224 lpp.
- Stalāžs, V. *Sen ziedējušas puķes*. Dobeles: [b. i.], 1992. 239 lpp.
- Šķēle, A. *Dzimtas hronika*. Rīga: Latvijas Kultūras fonds, 1992. 245 lpp.
- Timze, V. *Dzīves atmiņu spogulis*. Rīga: Latvijas Kultūras fonds, 1992. 126 lpp.

Uz ežiņas galvu liku: traģiskās partizānu cīņas Latvijas mežos pēckara gados. 1. grām. Sast. Aleksandrs Kalvāns. Rīga: Nacionālo Daugavas Vanagu Latvijas apvienība; Daugava. 1993. 384 lpp.

Uz ežiņas galvu liku: traģiskās partizānu cīņas Latvijas mežos pēckara gados 2. grām. Sast. Aleksandrs Kalvāns. Rīga: Nacionālo Daugavas Vanagu Latvijas apvienība; Daugava. 1995. 430 lpp.

Vanaga, M. *Dvēseļu pulcēšana.* 7 sēj. Rīga: Karogs, 1993.–1999. (1. sēj. *Tēvacilts*, 1993. 463 lpp.; 2. sēj. *Mātescilts*, 1995. 439 lpp.; 3. sēj. *Baiļu birgā*, 1995. 397 lpp.; 4. sēj. *Dziesmu vara*, 1996. 382 lpp.; 5. sēj. *Iedzīvoju pasakā*, 1997. 367 lpp.; 6. sēj. *Saules gadi un dzisums*, 1998. 344 lpp.; 7. sēj. *Veļupes krastā*, 1999, 599 lpp.)

Vanags, V. *Garā vājā atmiņas.* Piezīmes. Rīga: Cīrulis, 1994. 189 lpp.

Vesmanis, F. *Klausieties pagātnes soļos.* Jelgava: Ģ. Eliasa Jelgavas Vēstures un mākslas muzejs, 2013. 318 lpp.

Vēstules mātei, 1923.–1937. Sast. Valda Vilīte. Olaine: Olaines Vēstures un mākslas muzejs, 2004. 64 lpp.

Zirnīte, M. *Libieši Ziemeļkurzemes ainavā.* Rīga: Dabas aizsardzības pārvalde, 2011. 108 lpp.

Zole, I. *Sarunas ar Māru Ķimeli.* Rīga: Jumava, 2007. 339 lpp.

Rādītājs

Abula, Biruta 7, 10, 12, 117–118, 131, 141
 Auliciema, Marianna 89
 Aulika, Ērika (*Erika Aulik*) 109

Barkāns, Juris 132
 Bastjānis-Krasts, Ilmārs 15
 Beitnere-Le Galla, Dagmāra 7, 141
 Bela, Baiba (ari Bela-Krūmiņa, Baiba) 5, 38, 78, 85
 Benisons, Sauls (*Saul Benison*) 14,
 Bormane, Dace K. 5, 78
 Briggs, Čārlzs (*Charles Briggs*) 77
 Bula, Dace 7, 21, 141

Djupedāls, Knuts (*Knut Djupedal*) 131
 Dzenovska, Dace 132

Eglīte, Ināra Kaija 83
 Eiche, Aleksandra 105
 Erenštreits, Valts 97
 Ermansons, Egils 83

Faidzīss, Orlando (*Orlando Figes*) 15

Garda-Rozenberga, Ieva 5, 71, 141, 145
 Gāle-Kārpentere, Inta 7, 11, 36, 38, 40, 42, 45, 50, 52, 56, 131, 140
 Ģircs, Klifords (*Clifford Geertz*) 107–108
 Goldberga, Natālija 111
 Grīnvalds, Dainis 15, 83

Hinkle, Maija 7, 12, 38, 47, 53, 131, 140
 Hinrikusa, Ruta (*Rutt Hinrikus*) 96, 109, 131

Jansons, Pēteris 26
 Joņevs, Jānis 41

Kirsa, Tīna (*Tiina Kirss*) 7, 10, 12, 96–97, 141
 Klimovičs, Atis 15, 85
 Knaģis, Ilmārs 132
 Krautmane, Ērika 97

Krūmiņa, Maija 5
Kursīte, Janīna 73–75

Lasmane, Valentīna 85
Legzdīņš, Hugo 85
Lejiņa, Anna 132
Lejiņš, Atis 132
Lielbārdis, Aigars 5
Lūse, Agita 7, 141

Mauriņa, Zenta 131
Mednis, Ojārs 15
Medveckis, Artūrs 15
Miezīte, Solveiga 82
Milts, Augusts 21, 23, 61, 131

Pakalns, Guntis 85
Peltonena, Ulla Maija (*Ulla-Maija Peltonen*) 131
Podnieks, Juris 82
Portelli, Alessandro (*Alessandro Portelli*) 19
Prusts, Marsels 101
Pujāte, Signe 132

Raudsepa, Ilze 83
Reiznieks, Andrejs 105

Sebre, Sandra 40–41
Skultāne, Vieda 7, 82, 141
Strautniece, Vaira 86
Strazdiņa, Ilga 78

Šēnberga, Ruta 83
Šica, Lilija 104, 110
Šūpulis, Edmunds 5
Šuvcāne, Baiba 15

Talve, Ilmars (*Ilmar Talve*) 113
Tērklis, Stads (*Studs Terkel*) 14
Timane, Anita 82
Titons, Džefs (*Jeff Titon*) 77
Tompsons, Pols (*Paul Thompson*) 11, 14, 45, 48
Tomsons, Ēriks 26

Upmalis, Laimonis 15, 103
Urdze, Andrejs 42–43

Vallena, Dagmāra 83
Vanaga, Melānija 15
Viljamss, Viljams Karloss (*William Carlos Williams*) 110
Vilmane, Janīna 16
Vītola, Ieva 132

Zellis, Kaspars 7, 141
Zirnīte, Māra 5, 23, 86, 97, 141, 145

* * *

Anonīms 32, 58
Anotācija (sk. arī Kopsavilkums) 69–70
Apraksts (sk. arī Protokols) 70, 78
Arhīvs 20–21, 66, 78, 82–83, 90
Asociācija *Dzīvesstāsts* 11, 24, 145
Atbildība 12, 24, 49, 57–59, 61–62, 91
Atcerēšanās 40, 46, 48, 95, 118–119, 128
Atklātība 27, 36, 42–43, 62, 69–70, 97, 125, 133
Atmiņa 12, 23, 25, 30, 32, 39–41, 44–46, 54, 56–57, 62, 88, 92, 98–99, 101, 107, 131
Atmiņas 12, 17, 20, 24–25, 27–29, 31–32, 39–41, 45, 48, 52, 59, 69, 83–84, 86, 91, 97, 108, 113, 118, 130, 132–133
 Atmiņu stāsts 15–16, 31, 37, 46, 51, 69, 89, 91, 117, 131
 Rakstītās atmiņas 21, 95–96, 98, 100, 102, 106–107, 113, 116, 118, 131–132
 Sāpīgas atmiņas 49, 55, 60, 108, 114
Atšifrējums, atšifrēšana (sk. arī Transkripcija) 21, 26, 48, 56, 65, 69–71, 76, 83–84
Autors (sk. arī Stāstītājs, Teicējs) 15, 18, 20, 22, 24, 31, 33, 36, 38–39, 41, 45–47, 53, 58, 60–62, 67–71, 76–78, 81, 90–91, 106, 132
Autentisks 12, 44, 47, 86, 131
Autortiesības 68
Avoti 11, 21–22, 58, 62, 67, 81, 132–133
 Dokumentārie 13
 Mutvārdu vēstures 13–14, 19, 22, 87

- Baltie plankumi* 87–88, 97
 Baterijas 27–28, 38, 64–65
 Blogi (emuāri) 90
 Brīvprātība, brīvprātīgs 21, 24, 31, 49
- Cieņa 42, 50, 56, 131
- Dati 20–21, 36, 63–64, 66, 92
 Datu apstrāde 63–64, 66, 81
 Datu bāze 23, 69, 89
 Datu drošība 67, 81
 Datu (arī intervijas) glabāšana 58, 63–67, 69, 78, 81–83, 88, 132
 Biogrāfiskie/pamatdati 34, 68–69, 71, 78, 119, 128
 Detaļas/detalizēts 26, 30, 45–46, 54, 56, 72, 80, 105, 107–108, 110, 112, 116, 126
 Dienasgrāmatas 13, 15, 20, 25, 55–56, 90, 95, 98, 145
 Digitālas kompozīcijas 85–86
 Digitalizācija 63, 66–67
 Diktofons 27–28, 31–32, 37–39, 48, 55, 59, 64–65, 68, 98
 Dokumentācija 12, 14, 34, 38, 63, 67–68, 78, 127
 Dzimtas vēsture, dzimtas koks 15–16, 19, 23, 27, 81, 83–84, 114, 132
- Ekspedīcijas (sk. arī Lauka pētījumi) 16, 20–21, 26–27, 59, 61, 117, 131
- Ieraksti 26, 38–39, 56, 64–66, 78, 90
 Analogie 27, 66–67
 Audio/ Skaņas 21, 26, 62–63, 66, 68–69, 72, 81, 85–86, 91
 Digitālie 63, 66
 Formāti 64, 66–67
- Ierobežojumi 19, 40, 61, 68–69, 76, 78, 98, 145
 Ieskaņošana 22, 31, 47, 51, 58, 65, 67, 81, 83
 Indeksi, indeksācija 69–71, 78
 Indivīds 14–15, 22
 Individuāla pieeja 34, 36–37, 42, 73, 87
 Interpretācija 13–14, 29, 42, 46, 62, 83, 88, 92
 Intervētājs 12, 18, 20, 22, 24, 27, 30–32, 34, 36–39, 41–45, 47–50, 52, 55, 57–62, 68, 77, 130–131
 Intervija 11–13, 16–21, 25–33, 36, 38, 44–45, 47, 49–51, 53–56, 60, 62, 65, 67, 69–71, 78, 83–85, 87–88, 95, 132
 Biogrāfiskā 20, 38–39, 51, 56, 81, 87
 Dzīvesstāsta 18–20, 30, 36, 44, 60–61, 89–90, 113, 117
 Mutvārdu vēstures 15–16, 19–20, 30, 44–45
- Atkārtota 27, 48, 56, 85
 Ideāla 36, 53
 Izmaksas, izdevumi 27–28, 72
- Jautājumi 17, 19, 30, 32, 34–39, 42–50, 53, 56, 65, 70, 117
 Jautājumu tipi 17, 51–54
- Klausīšanās, uzklausīšana 11, 15, 17, 21, 24, 29, 34, 36, 44, 47, 59, 61, 73, 92, 99, 116, 118, 133
 Klusums, klusēšana 18–19, 39, 44–45, 47, 52, 60, 95, 99
 Konkurss 16, 86–87, 95
 Kopsavilkums (sk. arī Anotācija) 69–70, 78–79
 Kvalitatīvie pētījumi 13, 23, 70
 Kvalitāte 34, 40, 44, 63–67, 70, 85
- Laika izvēle 26, 31–32, 37–39, 98, 100, 119
 Lauka pētījumi (sk. arī Ekspedīcijas) 20, 26
 Liecinieki, liecības 11, 14, 18, 21, 25, 30, 57, 59, 83, 85, 89, 95, 118, 133
 Līdzjūtība 41
 Līdzdalīgs novērojums 132
 Lomas intervijā 18, 20, 22, 31, 34, 37–38, 43–44, 50–51, 53, 59, 85
- Meli 42, 59, 113, 131
 Memuāri 13, 84, 106, 130
 Mikrofons 27–28, 38, 64–64
 Motivācija 31, 36
 Mutvārdu vēsture 11, 13–15, 17, 20–25, 44, 72, 83–84, 86, 88–90, 132
 Muzeji 21, 68, 82–83, 88–89, 95
- Nacionālā mutvārdu vēsture (NMV) 11, 18, 21–23, 51, 67–68, 85–86
 NMV dzīvesstāstu krājums 11–12, 18, 21–22, 39, 68, 78, 82–83, 87, 95, 103
 Neitralitāte, neitrāls 13, 20, 42–43, 59
 Nemateriālās kultūras mantojums 132
- Pagātne 11, 13–14, 19, 27, 41, 52, 87–88, 102, 118, 132
 Pamatinformācija 70
 Pamudināt, rosināt 12, 29–30, 37, 43–46, 50–51, 58, 62, 86, 100, 106, 117–118, 128, 131
 Pārmaiņas 14, 16, 18, 79, 107, 113

Pārskats 26, 56–57, 69, 71
Pārstašs 69, 71
Pārtraukt/nepārtraukt 35, 39, 43, 45, 47–48, 61, 64
Patiesums 97, 131
Pauze 33, 38, 44–45, 48–49, 69, 72, 75
Personība 18–19, 31, 36, 58, 112, 131–132
Personīgie stāsti/vēstījumi 15–17, 19, 22, 45, 83, 85, 89, 131
Pētījums 12–14, 20, 23, 25–26, 31, 36, 55–56, 67–68, 70, 72, 77, 81, 84, 86–87, 90
 Mērķis 19, 25–26, 28–29, 31, 36, 44, 62, 68–69, 72, 81, 87, 92
 Plānošana 26–29, 32
Pieredze 11–22, 26, 29–31, 36, 43–45, 49, 83, 87–90, 92, 117–118, 130–133
Plašsaziņas līdzekļi 81–82, 89
Protokols (sk. arī Apraksts) 69–70
Publikācija, publicēšana 23, 39, 56, 58, 60, 64, 68–70, 72, 76–77, 82–86, 89, 92, 130

Raksturojums/raksturošana 18–19, 30–31, 51, 68, 77, 88, 102, 106, 108–109, 112–113, 128
Rediģēšana 47, 72, 75, 77–78
Resursi 18, 26, 53, 84–85
Rezerves kopijas 66
Runas veids, arī izteiksmes veids 19, 37, 50, 70–71, 86, 95, 119

Sabiedrība 11–14, 16, 18, 22–24, 39, 58, 62, 72, 77, 83–84, 88–89, 92, 130–132
Sadarbība 24, 32, 34, 36, 43, 58, 61, 83, 85, 87, 131
Sagatavošanās darbi 26–27, 30–31, 36–39, 48, 65, 68–69, 85, 99, 106
Saruna 19–21, 27–28, 30–34, 36–39, 42–44, 47–50, 53, 58–60, 65, 67, 70, 76–77, 86
Skola 12, 16, 27, 50–51, 53, 58, 60, 82–83, 86–87, 101, 113, 115, 117, 120, 132–133
Sociālās un humanitārās zinātnes 11, 13, 20, 82, 87
Stāstītājs (sk. arī Autors, Teicējs) 14, 18–20, 25, 28–31, 33–39, 43–44, 46–47, 49–50, 52–54, 56–62, 69–71, 73, 76–77, 88, 131
Stāsts, stāstījums 11–12, 15–20, 22, 36–37, 39, 43–49, 51, 54–56, 58–59, 62, 68–69, 72, 77, 85, 88–89, 102, 106–107, 113, 118, 128, 130
Stratēģija 12, 36
Subjektīvs/objektīvs 19–20, 22, 87, 113

Tagadne 13–14, 55, 102
Taktika 12, 36–37, 39
Tehnika, tehniskie līdzekļi 12, 26–28, 43, 55, 63–67
Teicējs (sk. arī Autors, Stāstītājs) 20, 28, 30, 33, 54, 68, 73, 85
Teksts 15, 21, 26, 56, 58, 61–64, 68–73, 75–78, 85–86, 88, 90, 98–100, 102–103, 106, 108, 116, 128
Tēlojuma formas 106–108, 113
Temati, tematisks 19–20, 30, 35, 39, 43–44, 46–47, 49, 53, 68–71, 78, 87–88, 91, 95, 101–102, 111, 113–114, 117
Terapija, psihoterapija 49, 55
Transkripcija, transkribēšana (sk. arī Atšifrējums) 21, 61, 64, 66, 69–73, 75–77, 81
Trokšņi, traucējumi 33–34, 37, 39, 65

Uzticēšanās, uzticība 12, 25, 33, 36, 42–43, 49, 56–58, 117

Valoda 19, 44–45, 50–51, 71–73, 76–78, 87–88, 102, 119, 132
Vērtēt/Vērtējums 12–13, 18, 23, 37, 46, 54, 57, 59, 62, 68, 72, 77, 92
Vērtības 17–19, 23, 55, 118, 131
Vēstījums/i 17, 19, 22, 62, 73, 95, 130–131
Vēstule 13, 20, 25, 55–56, 60, 97–98, 106, 118
Vienošanās 13–16, 18, 23–24, 26, 42, 82–83, 86–88, 97, 106, 108, 131
 Informētā vienošanās 31, 56
Vietas izvēle 26, 31–34, 100

Žesti 39, 45, 50, 72

Iespiests SIA "Drukātava"

97899341506154